

Ukrajina, stredná Európa a Slovensko záujmy a perspektívy spolupráce

*medzinárodná konferencia
Bratislava, 24.-25. októbra 1997*

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku
Friedrich Ebert Stiftung

A 99 - 01701

OBSAH

Namieto úvodu: Ukrajina a aktuálne otázky slovenskej zahraničnej politiky	5
1. Ukrajina a stredná Európa: bezpečnostné a zahraničnopolitické aspekty	14
1.1. Fakty, argumenty a hodnotenia	14
Alexander Potechin: NATO, Ukrajina a Rusko po prvej vlnie rozšírenia <i>frozšenie NATO: pozitívne účinky na rozvoj ukrajinsko-ruských vzťa- gov; Ukrajina a NATO: hodnotenie ukrajinských expertov; Ukrajina a Rusko; Ukrajina a Poľsko, Rusko a NATO; Závery: prečo je pre Rus- ko výhodné akceptovať rozšírenie NATO</i>	14
Alexander Parfionov: Ukrajina a stredná Európa v kontexte európskej bezpečnosti	18
<i>Imiesto Ukrajiny v systéme európskej bezpečnosti; Ukrajina a SVE: dôsledky rozšírenia EÚ, pozitívne dôsledky rozšírenia NATO, negatív- ne dôsledky rozšírenia NATO; Poľsko – strategický partner Ukrajiny; Ukrajina a Slovensko</i>	18
Marek Čalka: Miesto Ukrajiny v polskej zahraničnej politike	20
<i>[Ukrajina v koncepciách dvoch hlavných škôl polskej zahraničnopo- tickej mysele: Prométheovská škola; Realistická škola; poľsko-ukrajin- ské vzťahy, 1989–1997: od „dvojkoľajnej“ politiky k „neo-dvojkoľajnej“ politike: 1989–1991, 1992–1995, 1996–1997]</i>	20
László Póti: Maďarsko-ukrajinské vzťahy, 1990–1997 <i>[subnré začiatky, 1990–1991; unilaterálny bilateralizmus, 1992 až 1994; rovnovážne vzťahy, 1994–1997]</i>	23
Peter Barták: Slovensko-ukrajinské vzťahy: niektoré bezpečnostné a obranné aspekty	25
<i>[Slovensko a Ukrajina: vzťahy v stave zrodu; historický počin Ukrajiny: jadrové odzbrojenie a slovenská nevýsímaťstvo; rozdiely v spôsobe za- istovania bezpečnosti od polovice 90. rokov]</i>	25
1.2. Zhrnutie	27
2. Ukrajina a európska hospodárska a politickeá integrácia	31
2.1. Fakty, argumenty a hodnotenia	31
Valerij Novickyj: Ukrajina a Európska únia: perspektívy integrácie	31
<i>[problémy v obchode s Ruskom a rast hospodárskej spolupráce s EU; zmluvné a inštitucio- né zabezpečenie vzťahov s EU; integráčna dilema Ukrajiny?]</i>	31
Petr Robejšek: Ukrajina, stredná Európa a EU: západný pohľad	33
<i>[Rusko na konci reforiem; SVE medzi Ruskom a západnou Európu; západná Európa na prechode do novej éry a SVE; Ukrajina: most ale- bo škripec]</i>	33

Ukrajina, stredná Európa a Slovensko:
záujmy a perspektívy spolupráce

medzinárodná konferencia
Bratislava 24.–25. októbra 1997
Úvod a spracovanie príspevov a diskusie
Dr. Alexander Duleba, Výskumné centrum SFPA

Editor: Alexander Duleba
Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku
Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR

Stanislaw Michalowski: Hospodárska spolupráca v rámci CEFTA a Ukrajina ...	37
(perspektív rozvoja CEFTA; Ukrajina a CEFTA; rozšírenie EÚ a Ukrajina)	
Anton Marcinčin: Perspektívy integrácie Slovenska do EU. Východné aspekty	40
[vstup Slovenska do EÚ; štyri zjednošťujúce tvrdenia; výhody a nevýhody rozšírenia EÚ; porovnanie Slovenska s horúcimi kandidátmi na vstup do EÚ; záver]	
Mychajlo Biziľa: Karpatský euroregión: skúsenosti cezhraničnej spolupráce	44
[vznik Karpatského euroregiónu; členovia a štátut Karpatského euroregiónu; aktivity Karpatského euroregiónu; problémy cezhraničnej spolupráce]	
2.2. Zhrnutie	46
3. Slovensko a Ukrajina: perspektívy bilaterálnej spolupráce	49
3.1. Fakty, argumenty a hodnotenia	49
Alexej Plotnikov: Politické aspekty bilaterálnych vzťahov: pohľad z Ukrajiny	49
[klasifikácia krajín SVE podľa prístupu k transformačnému procesu a mieri jeho úspešnosti; Slovensko a Ukrajina]	
Alexander Duleba: Politické aspekty bilaterálnych vzťahov: pohľad zo Slovenska	51
[základné charakteristiky slovensko-ukrajinských vzťahov: informačná bariéra, Ukrajina v tieni Ruska, Slovensko nemá výfyzlancu v Kyjeve; zmena slovenského prístupu; problémy, o ktorých sa veľa oficiálne hovorí; rusínska otázka, otázka tranzitu ruských surovín; záver]	
Vasil Fiľka: Ukrajina a Slovensko: aktuálny stav a perspektívy rozvoja hospodárskych vzťahov	54
[mechanizmy rokovania; hospodárske záujmy Ukrajiny na rozvoji vzťahov so SR; CEFTA a liberalizácia obchodu, rast obchodnej výmeny; problémy v hospodárských vzťahoch: platobný styk, otázka slovenskej účasti na dostavbe Krivočínského kombinátu]	
Michal Černý: Slovensko a Ukrajina: aktuálny stav a perspektívy rozvoja hospodárskych vzťahov	56
[vážba Slovenska na štát bývalého ZSSR; normatívno-právna báza vzťahov s Ukrajinou; vzájomný obchod]	
Ján Oleksák: Skúsenosti a.s. Chemosvit Svit z pôsobenia na ukrajinskom trhu	57
[Chemosvit, a.s. Svit – základné údaje o spoločnosti; prečo práve Ukrajina?; problémy na ukrajinskom trhu]	
3.2. Zhrnutie	59
Niekoľko slov na záver	61
Príloha 1: Program konferencie	00
Príloha 2: Zoznam účastníkov	00

NAMIESTO ÚVODU: UKRAJINA A AKTUÁLNE OTÁZKY SLOVENSKEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKY

Ak za hlavné kritérium nazerania na formovanie novej bezpečnostnej a hospodárskej architektúry Európy po zburaní berlínskej steny a ukončení bipolárneho konfliktu (koniec 80. rokov – 1997) zvolíme zmeny v medzinárodnom postavení postkomunistických krajín strednej a východnej Európy,¹ môžeme vyčleniť minimálne dve základné etapy tohto vývoja, – ktoré už dnes patria histórii.

Prvú etapu – obrazne je možné ju označiť ako etapu *idealistickej očakávania Západu* na vytvorenie nového svetového poriadku – trvala od pádu komunistických režimov v krajinach SVE, a následne i v rozpade monohnárodných federácií vo východnej Európe (Sovjetsky zväz, Juhoslávia, Česko-Slovensko), až po koniec roku 1993, keď v Európe ale i v USA prevládala všeobecná eufória z víťazstva principov právneho štátu, trhovej ekonomiky a demokracie vo východnom bloku.² Klasická poučka z teórie medzinárodných vzťahov o tom, že „demokracie nevedú medzi sebou navzájom vojnou“ bola vtedy dominantnou črtou zahraničnopolitického uvažovania. V Európe na začiatku 90. rokov prevládala nádej, že napriek kultúrnym, hospodárskym i politickej rozdielom, ktoré odlišovali štáty v postkomunistickom priestore, všetky, resp. väčšina z nich, bude schopná úspešne zvládnuť transformáciu v relativne krátkej dobe. Veľké nádeje boli späť predovšetkým s reformami v Rusku, ktoré zostało klúčovou krajinou východnej Európy a od úspešnosti transformácie ktorého v podstatnej miere závisel i nový medzinárodný poriadok v Európe ako takej. Politiku Spojených štátov vo vzťahu k postsovietskemu priestoru bolo v uvedenom období možné jednoznačne hodnotiť ako *ruso-centristickú*.³

Avšak, už v priebehu uvedených rokov sa zreteľne preukázalo, že nie všetky krajinys SVE sú rovnako pripravené realizovať reformy a že proces transformácie si bude vyzdobiť podstatne dlhšiu dobu, než boli pôvodné očakávania. V niektorých krajinách sa proces reforiem začal stretávať so silnejším odporm anti-reformných politických sil. Postkomunistické stredné a východné Európu začali znova mňať strašiac nacionalizmus.⁴ Ukázalo sa, že Rusko nie je schopné v transformácii napredovať takým spôsobom, aby sa v dohľadnej dobe stało plne hodnotovo i záujmovovo kompatibilnou súčasťou západnej Európy. Stále viac sa začali presadzovať politické sily odmiňujúce „západný“ model transformácie a neschopné rozlučiť sa s predstavou vefmocenského Ruska. Vývoj vrcholil v tzv. ruskej „krvavej jeseni“ v roku 1993, keď bol rozstreľaný parlament a demokracia v Rusku sa musela paradoxne brániť krajne nedemokratickými prostriedkami.⁵ Eufória „veľkých očakávania“ zo začiatku 90. rokov – po ruskej jeseni 1993 – postupne vyprchala a nastala druhá etapa postbipolárneho formovania medzinárodnej architektúry Európy, ktorú je možné označiť ako etapu *novej realistickej politiky Západu*.

NATO a Európska únia začali čeliť výzve, ktorú pred nich postavil nerovnovážny priebeh reformí v postkomunistických krajinách. Hlavná dilema, ktorú museli zodpovedať znela – akým spôsobom prispieť k stabilizácii regiónu strednej a východnej Európy a podporiť reformného procesu v záujme posilnenia stability a bezpečnosti celej Európy.⁶ Západný svet sa začal konečne väčne zaoberať žiadostami krajín SVE o integráciu do svojich štruktúr. Začalo sa diskutovať o rozšírení NATO, EÚ i ZEÚ smerom na východ tak, aby sanciu dostali najúspešnejšie postkomunistické reformné krajiny a zároveň, aby sa nezavtvorili dvere pred žiadoucou z nich. V polovici roku 1993 padlo politicke rozhodnutie o budúcom rozšírení EU na Kodanskom sumite. V januári 1994 v Bruseli uzrel svetlo sveta program NATO Partnerstvo pre mier. EÚ i NATO definovali hlavné podmienky členstva krajín SVE.⁷ Posledné mali sanciu v rokoch 1994–1997 preukázať ako sú schopné uvedenie podmienky splniť a tým zároveň i preukázať reálny záujem o integráciu.

Roky 1994–1997 sa tak niesli hlavne v znamení uvažovania o stratégii rozšírenia NATO i EÚ smerom na východ. V roku 1997 bol tento pripravný proces zavŕšený, keď boli prijaté konečné rozhodnutia NATO (Madrid '97) i EU (Luxemburg '97) prijaté do svojich radov prvé a transformačne najúspešnejšie krajiny SVE.⁸ Rusko podpisom Zakladajúceho aktu s NATO v máji 1997, de jure akceptovalo proces rozšírenia NATO o nové členské krajiny. Ústami ministra zahraničných vecí J. Primakova na prvom zasadaní Rady spolupráce EU – Ruská federácia na konci januára 1998, Rusko potvrdilo, že „... sa stavia v základe kľadne k pripojeniu rôznych krajín k EÚ ... a nemá v tomto smere žiadne výhrady“.⁹ Inými slovami, skončila sa tak druhá významná etapa hľadania novej podoby bezpečnostnej i hospodárskej architektury Európy po ukončení bipolárneho konfliktu. Začína sa tretia etapa, ktorú môžeme označiť ako etapu *implementácie prvej vlny rozšírenia západných štruktúr o transformačne najúspešnejšie krajiny SVE*.

V porovnaní s „visegrádskymi“ susedmi, Slovenská republika¹⁰ mala v období pred júlovými rozhodnutiami Madridského sumitu i decembrového sumitu Európskej únie (1997) podpíriemerné vzťahy s EÚ i NATO, pričom zlyhalo predovšetkým politický dialóg. Rozhodnutia NATO a EÚ nepozval, resp. neodporučí SR na začiatie rozhovorov o integrácii boli zákonitom výsledkom zlyhaného politického dialógu. SR ako jediná z asociovaných krajín EÚ dostala sériu oficiálnych demaršov a upozornenia zo strany EÚ i USA, ktoré hrozili postavením platnosti Európskej dohody a kvalitatívnym zhoršením úrovne politickej i ekonomickej spolupráce s EÚ a neúspechom úsilia SR o členstvo v Aliancii¹¹. A nešlo výlučne iba o „nedorozumenia“, týkajúce sa vnútropolitickej vývinu v SR, ktorý sa – predovšetkým v rokoch (1995–1996) – uberal iným smerom, než to predpokladajú štandardné postupy a normy vyspelých demokratických krajín.¹²

Vzhľadom na zlyhanie slovenskej zahraničnej politiky v rokoch 1994–1997 v integrácii do západných štruktúr v prvej vlnie ich rozšírenia, je už v súčasnosti nevyhnutné uvažovať o situácii, v ktorej sa Slovensko môže reálne ocitnúť.

Hlavnou otázkou, ktorú je potrebné zodpovedať je – *aká zahraničná politika v najbližszej perspektíve – minimálne v tretej etape postbipolárneho formovania novej architektúry Európy (v horizonte do r. 2004–2005) – môže uchovať súčasť na integráciu SR do západných štruktúr. Akým spôsobom sa môže SR stať konštrukтивným partnerom západných štruktúr a generátorom stability – minimálne – v strednej Európe?* Ak bude vyzerat stredná Európa po prvej vlnie rozšírenia NATO a EÚ, a keď v nej bude postavenie SR? Nie menej dôležitou je otázka – *či to čo SR „prevádzkovala“ v minulých rokoch je vôbec možné označiť za – zahraničnú politiku.* Inými slovami, čo je vlastne zahraničná politika v tretej etape formovania postbipolárnej Európy a akou by mala byť, resp. mohla byť zahraničná politika SR v tejto zásadnej novej situácii?

Objektívnu realitu medzinárodných vzťahov po druhej svetovej vojne bolo, že stredné a malé štaty Európy patrili skôr ku konkurentom, než k tvorciam, resp. producentom medzinárodnej stability a bezpečnosti. Ku garantom a tvorciam patrili veľmoci. Táto zákonitosť platila v obidvoch konflikujúcich blokoch. Na jednej strane, práve malé západoeurópske štaty nevítali rozšírenie bezpečnostných štruktúr smerom na východ s veľkým nadšením, pretože si už zvykli na garantovaný bezpečnostný komfort a nevidia príliš veľkú výhodu v tom, aby sa o tento komfort mali deliť s ďalšími malými stredoeurópskymi krajinami. Na druhej strane, faktor ziskania garantovanej bezpečnosti, bol jedným z hlavných motívov stredoeurópskych krajín žiadajúcich o prijatie do NATO.

Realita však je taká, že obsah toho, čo je zahraničná a bezpečnostná politika na konci 20. storočia naznamenáva podstatnú zmenu. Predovšetkým, i malé krajiny sú konfrontované so skutočnosťou – *ako sú schopné byť inšen spoľebiteľmi, ale i tvorcami medzinárodnej bezpečnosti.* Inými slovami, či sú pripravené niesť svoju miestu zodpovednosti za stabilitu a mier v Európe. S touto skutočnosťou sú konfrontované práve tie postkomunistické krajiny, ktoré majú najväčšiu sanciu stať sa členmi NATO v prvej vlnie. Slovensko čaká podobná – a v krátkych dejinách samostatnosti aj absolútne nová „globálna“ – výzva. Doteraz nebolo konfrontované s výzvou pripravenosti niesť – minimálne – regionálnu zodpovednosť za bezpečnosť a stabilitu. Slovenská zahraničná politika sa od svojho vzniku riadila skôr principom – čo fa nepáli, nehas. Preto, okrem nekonečného a neproduktívneho „omieťania“, že sa chceme stať členmi NATO i EÚ, nebola schopná ponúknut svojim partnerom *koncepciu svojej vlastnej medzinárodnej zodpovednosti – inými slovami, viziú svojej zahraničnej politiky.* Zahraničnú politiku krajín SVE nie je jednoducho možné zredukovala iba na členstvo v NATO a EÚ.

Je sice pravda, že štaty bez tradícií nemajú na čo nadväzoať vo svojej zahraničnej politike. Avšak, bez takejto vizié svojej zahraničnopolitickej zodpovednosti, Slovensko nebude schopné byť konštrukтивným partnerom Západu a nebude schopné uchovať si perspektívnu na členstvo v jeho štruktúrach. Tento výzvu bude musieť Slovensko celisť bez ohľadu na skutočnosť, či vôbec, keď a ako vstúpi do západných štruktúr.

Niesť zodpovednosť, – tým skôr medzinárodnú, – za stabilitu a mier nie je ľahké. V porovnaní so svojimi bezprostrednými susedmi, neintegrované Slovensko bude vystavenej dvojnásobnej záťaži. Slovensko v podstate premrhalo šancu, v ktorej ešte mohlo vyriešiť najdôležitejšie úlohy svojho medzinárodného postavenia – ešte čiastočne konzumným spôsobom. Bude to skúška na štátu zreloſť Slovenskej republiky, alebo inými slovami povedané, štát bez zahraničnej politiky – vo výške načrtutom ponímaní – v medzinárodnej skutočnosti ani neexistuje.¹³ Akým výzvam a akej medzinárodnej situácii bude musieť Slovensko čeliť?

Najsimprej je potrebné zhmučiť najdôležitejšie argumenty – prečo Slovensko vypadlo zo prvej vlny integrácie. Predovšetkým, Slovensko zlyhalo kvôli neschopnosti úspešne zavŕatiť vnútornú politickú transformáciu. Napriek relatívne dobrým makroekonomickým ukazovateľom, Slovensko bude potrebovať – najmä po obdobi vnútropoliitického vývoja v rokoch 1995–1997 – „dlhé“ roky nato, aby presvedčilo EÚ a západných partnerov, že je schopné výbudovať a hľadne prevádzkovať stabilný demokratický politický systém. Nič na tom nezmení ani pripadné víťazstvo súčasnej slovenskej opozície – demonštrujúcej pripravenosť dodržiavať západné štandardy pri správe vnútorných vecí – v najbližších parlamentných voľbách v roku 1998. Bude potrebných niekoľko voľbenných cyklov, – za optimálneho vývoja minimálne dva – aby Slovensko mohlo skutočne presvedčiť. Pokiaľ sa tak nestane – SR bude stále v druhovlnovom štádiu rokovania so západnými partnermi a „nezmaže“ stratu z druhej etapy, resp. prvej vlny rozširovania. Riziko opäťovej prehry politických sil, – schopných plne akceptovať štandardy a normy vládnutia adevkátnych praxi v členských krajinach EÚ – v ďalšom voľbennom cykle, je na Slovensku príliš veľké, podobne ako je to i v Rumunskej a Bulharsku.

Za predpokladu úspešnej integrácie ČR, Poľska a Maďarska do NATO – v r. 1999, a do EÚ – v horizonte roku 2004–2005, situácia v regióne strednej Európy sa zásadným spôsobom zmiení. Lepšie povedané, stredná Európa v súčasnej podobe prestane existovať. Jadro terajšej strednej Európy – ČR, Poľska a Maďarsku – bude súčasťou západných štruktúr.¹⁴ Pre oblasť Pobaltia bude oveľa smerodajnejší v regionálnom zmysle – i kvôli špecifickým ruskobieloruským vzťahom – Škandinávsky vektor smerovania a spolupráce, než stredoeurópsky – bez Poľska, ČR a Maďarska. Krajiny byvalej ex-Juhoslavie – s výnimkou Slovenska – budú mať kvôli svojim osobitným vnútorným i vonkajším problémom dlhodobo i „osobitný“ bezpečnostný a hospodársky medzinárodný štát. Z byvalej strednej Európy zostane Slovensko, Rumunsko a Bulharsko, ktoré majú už v súčasnosti podobný medzinárodný štát v rozsahu k západným štruktúram – nie sú a ani v dohľadnej dobe nebudú členmi NATO, avšak majú asociačné zmluvy s EÚ.

Za týchto predpokladov, pre transatlantické spoločenstvo doslova dramaticky narastol význam Ukrajiny pre udržanie postbipolárneho status quo v Európe (predovšetkým od konca r. 1993) a jej schopnosti prežiť ako samostatný a nezávislý štát (od Ruska)¹⁵. Rozhodujúcou pre zmenu stanoviska západných

krajín nebola len skutočnosť, že Ukrajina ratifikovala Lisabonský protokol z roku 1992 a súhlasila s odovzdáním jadrových zbrani Rusku¹⁶, ale rovnako i vnútropolitickej vývin v Rusku, ktorý akceleroval v jesene 1993. Ako sme už spominali – od jesene 1993 sa začalo presúvať fazisko ďalšej etapy medzinárodného vývoja smerom na východ. Prechodné obdobie tohto presunu sa ukončilo de facto v roku 1997 a ukončí sa de jure v roku 1999, keď prvé postkomunistické krajinu – ČR, Poľska a Maďarsko – sa stanú i oficiálne členmi NATO a zároveň súčasťou západného sveta. Po „prvej vlnie“ sa do centra medzinárodného záujmu dostane Ukrajina, ktorej nezávislá existencia bude garantovať zafixovanie výsledkov novej medzinárodnej situácie – po prvej vlnie rozšírenia NATO. Existencia nezávislej Ukrajiny bude garanciou novej bezpečnostnej situácie v Európe. Inými slovami, Ukrajina sa z bezpečnostnopolitickej hľadiska už stala súčasťou novej strednej Európy. Z hľadiska hospodárskej a politickej transformácie – vzhľadom na zaostávanie za Slovenskom, Rumunskom a Bulharskom – sa nôť ešte len stane. Kedy tento stav bude dosiahnutý – z hľadiska SR – je v momentálnej situácii bezpredmetné. Rozhodujúce je, že proces prebieha a že je v záujme budovania stabilnej postbipolárnej Európy. Nebrať do úvahy tieto súvislosti, resp. ich ignorovať – konštrukтивná zahraničná politika SR – si jednoducho nebude môcť dovoliť.

Podobne ako vznik Visegrádskej skupiny a CEFTA zafixoval nezvratnosť postbipolárnych zmien v Európe, stabilizoval situáciu v regióne a pripravil predpoklady pre rozšírenie západných štruktúr smerom na východ v prvej vlni, i druhá vlna bude obsahovať prvky prvej vlny. Jednoducho, osvedčené modeley nemá zmysel meniť, resp. nevyužívať, keď sa osvedčili v praxi. Nová stredná Europa, pozostávajúca zo Slovenska, Rumunska, Bulharska – a perspektívne Ukrajiny – bude mať jedinú šancu stať sa konštruktívnym partnerom transatlantického spoločenstva, schopným prijať osvedčené pravidlá hry, ktoré budú stabilizovať región SVE v situácii v Európe ako takej. Inými slovami, Slovensko, Rumunsko, Bulharsko a Ukrajina – za predpokladu, že nezmenia priority svojej zahraničnej bezpečnosti a hospodárskej politiky – sú budú musieť v najväčšej miere vlastnom záujme, naučiť sa navzájom spolupracovať a budovať mechanizmy novej stabilnej strednej Európy.

Ukrajina je na najlepšej ceste – ak sa nestane nič mimoriadne a zachová sa súčasná tendencia jej vnútorného vývoja – aby ziskala rovnaký medzinárodný štát a spolu so Slovenskom, Rumunskom a Bulharskom vytvorila „novú strednú Európu“. V horizonte rokov 2004–2005 je možné reálne predpokladať, že Ukrajina už bude členom Svetovej obchodnej organizácie (WTO), bude mať podpisany asociačný dohodu s EÚ a stane sa členom CEFTA, resp. – lepšie povedané – CEFTA II.

Zlomový rok v zahraničnej politike Ukrajiny bol rok 1996. Prostredníctvom svojich najvyšších predstaviteľov jednoznačne deklarovala cieľ získať členstvo v západných integračných štruktúrach. Práve v uvedenom roku došlo i oficiálne k zásadnej zmene v stratégii zahraničnej politiky USA vo vzťahu

k postsovietskemu priestoru. 26. januára 1996 prezident Clinton podpísal Zákon o udelení zahraničnej pomoci Spojených štátov /The Foreign Assistance Appropriations Act/ pre fiskálny rok 1996. Ukrajina sa stala po Egypte a Izraeli tretím najväčším recipientom americkej pomoci. Ze celkovej sumy schválenej Kongresom na tento účel vo výške 12 miliárd USD, Ukrajina získala sumu vo výške 225 miliónov USD, zatiaľco napríklad Rusko „iba“ 195 miliónov USD.¹⁷

18. júla 1996, hovorca State Departmentu Nicholas Burns vyhlásil, že „najväčším omylom Bushovej a Clintonovej administrácie vo vzťahu k novým nezávislým štátom bývalého Sovietskeho zväzu bol príliš dlhé zotrávanie na rusocentrických pozíciách, namiesto rozvoja dôležitých vzťahov s Ukrajinou a inými republikami“.¹⁸ V jeseni 1996 americký Kongres schválil rezolúciu v ktorej sa – okrem iného – hovorí: „Existencia nezávislej Ukrajiny a zabezpečenie jej územnej integrity zodpovedá národným záujmom USA“.¹⁹ V septembri 1996 v Stutgarte prvýkrát verejne deklaroval cieľ atlantickej spoločenstva vo vzťahu k Ukrajine a jej medzinárodnému postaveniu, vtedajší šéf State Departmentu USA Warren Christopher – „...cieľom nového atlantickejho spoločenstva, ktorý má fundamentalný význam, je integrácia Ukrajiny do Európy... Chceme pomôcť Ukrajine upevniť jej nezávislosť cez vyriešenie väčších ekonomickej problémov, umožnenie prístupu k dôležitým trhom a rozšírenie spolupráce s NATO“.²⁰ Na Madridskom summite NATO v júli 1997, ktorý rozhodol o prvých kandidátoch na vstup do Aliancie, Ukrajina podpísala Chartu o osobitnom partnerstve s NATO.

5. decembra 1997 na spoločnom summite vo Washingtone, USA a Eúropska únia prijali spoločne vyhlásenie o Ukrajine, v ktorom sa okrem iného uvádzá: „Spojené štaty a EÚ potvrdzujú spoločné zdelené želanie pomôcť Ukrajine dosiahnuť konsolidáciu demokracie, ochranu ľudských práv, reformovanie ekonomiky a jej plnú integráciu do medzinárodného spoločenstva. Vývoj Ukrajiny ako prosperujúcej demokratickej krajiny je klúčovým komponentom európskej stability a bezpečnosti“ ... „Spojené štaty a EÚ vitajú významné zahraničnopoľitické úspechy Ukrajiny a záväzok Ukrajiny prispeť k regionalnej spolupráci. Považujú Ukrajinu za poskytovateľa /provider – autor/ bezpečnosti v regióne a vitajú partnerstvo ustanovené s európskymi a transatlantickými štruktúrami“.²¹

V roku 1996 došlo rovnako i k podstatnej zmene prístupu EÚ vo vzťahu k Ukrajine. Dvadsiateho prvého. mája 1996 EÚ prijala deklaráciu o Ukrajine, ktoré malo za následok zmene postoju mnohých členských krajín EÚ vo vzťahu k Ukrajine.²² Následne EÚ schválila Program rozvoja vzťahov s Ukrajinou a priznala Ukrajine štátut krajiny s prechodom (tranzitívnom ekonomikou) – v júni 1996. Dôsledkom týchto aktivít EÚ bolo, primajmenosť, zrychlenie procesu ratifikácie Dohody o partnerstve a spolupráci medzi EÚ a Ukrajinou, ktorá bola podpísaná ešte v roku 1994. Túto dohodu k zaciatučku r. 1998 už ratifikovalo všetkých 15 parlamentov členských krajín EÚ (posledným, ktorý tak učinil bol parlament Portugalska). Oproti situácii z polovice roku 1996 ide

o jednoznačný pokrok – dovtedy bola ratifikovaná (od r. 1994!) iba piatimi parlamentmi členských krajín EÚ.

Niet pochyb o tom, že celý proces zblížovania EÚ a Ukrajiny smeruje pomerne, ale isto k postupnému vytvoreniu podmienok pre podpísanie asociačnej zmluvy medzi EÚ a Ukrajinou. Ukrajina je na najlepšej ceste aby ako prvá z postsovietskych republík – ak odhliadneme od pobaltských krajín – získala štátut asocioanej krajiny EÚ. Rozhodujúcim krokom týmto smerom je zblížovanie Ukrajiny so stredoeurópskimi subregionálnymi organizáciami.

K najaktuálnejším úloham zahraničnej politiky Ukrajiny patrí snaha o definitívne utvrdenie štátutu stredoeurópskej krajiny.²³ V roku 1996 Ukrajina získala plnoprávne členstvo v Stredoeurópskej iniciatíve (SEI).²⁴ Tento fakt si zaslúži pozornosť, pretože Ukrajina je jediným členom SEI, ktorý nie je – alebo členom EÚ, alebo nemá s EÚ podpísanu asociačnú dohodu. Je len prírodené, že „prioritou ukrajinskej politiky na ceste integrácie do európskych hospodárskych štruktúr je členstvo Ukrajiny v CEFTA“. Ako jeden z hlavných cieľov zahraničnej politiky pre najbližšie obdobie – podľa Správy o stave spoločnosti, ktorú prednesol ukrajinský prezident v parlamente v marci 1997 – je zintenzívnenie rozvozovarov s členskými krajinami CEFTA o podpísaní dvojstranných dohôd o voľnom obchode.²⁵

Členstvo v CEFTA predpokladá splnenie troch základných podmienok: 1. členstvo vo Svetovej obchodnej organizácii, 2. asociačná dohoda s EÚ; 3. bilaterálne dohody o voľnom obchode s členskými krajinami CEFTA. Ukrajina je na najlepšej ceste splniť všetky uvedené podmienky – v horizonte rokov 2004–2005.

Všetky súčasné členské krajiny CEFTA – s výnimkou Slovenska – boli Eúropskou komisiou v Európsku radou v roku 1997 odporučené na začatie vstupných rozvozorov. Inými slovami, aby Slovensko, ČR, Poľsko a Maďarsko vstúpili do EÚ v rovnakom období, a medzitým by sa CEFTA nerozšírila o nové krajiny – Slovensko by zostało v CEFTA samotné. Ešte inak povedané, CEFTA by stratila zmysel svojej existencie. Členské krajiny EÚ si nemôžu dovoliť robiť samostatnú hospodársku politiku. Analogický príklad sa stal s EFTA po vstupe Rakúska, Švédska a Fínska do EÚ. EFTA pokračuje vo svojej existencii iba vďaka tomu, že nečlenmi EÚ zostali viaceré krajiny EFTA. Avšak, napríklad Nórsku, ktoré si chcelo zachovať výhody voľného obchodu v rámci EFTA, napr. s Rakúskom, po vstupe Rakúska do EÚ malo na výber dve možnosti – podpísť dohodu o voľnom obchode s každou členskou krajinou EÚ osobitne – podotýkame, kvôli obchodu s Rakúskom, resp. Švédskom a Fínskom, – alebo zmluvu s EÚ. V každom prípade, Slovensko nie je pripravom bohatého Nórsku, alebo Švajčiarska, ktoré nepotrebuju členstvo v EÚ – z hospodárskeho hľadiska.

Ovela väčšou hrozobou pre Slovensko – než strata výhod v rámci CEFTA – je vzhľadom na existujúcu obchodnú výmenu, stratu colnej únie s ČR, po jej predpokladanom vstupe do EÚ. Je vylúčené, že Slovensko – kvôli colnej únii s ČR – bude môcť podpísť dohody o colnej únii so všetkými členskými krajinami EÚ. Je to jednoducho ani diplomaticky, ani prakticky – nemožné. Európska

únia však nikdy nemala, a ani nebude mať záujem hospodársky destabilizovať Slovensko, resp. hoci ktorú inú asociočnú krajinu v strednej Európe. Iními slovami, i záujmom Európskej únie bude zodpovedať rozšírenie CEFTA ešte pred vstupom Slovenska, ČR, Poľska a Maďarska do EÚ. EÚ bude potrebovať hospodársky i politicky stabilizať – v kritickom bode rozšírenia – neintergovanú krajinu strednej Európy.

Slovensko ako jediná z krajín novej strednej Európy bolo a je zapojené od počiatkov do vyvájania spolupráce v rámci Visegrádskej skupiny i CEFTA. Slovensko má niekoľkoročné skúsenosti a ovláda know-how tejto regionálnej spolupráce. Bude tak mať vynikajúcu možnosť preukázať, že dokáže byť konštruktívnym partnerom západných štruktur, že dokáže byť generátorom stability a prosperity v regióne strednej Európy. Slovenská politická elita by už mala končne začať liečiť svoju traumu z neúspechu pri integrácii do NATO a EÚ v prvej vlnе a začať celiť novým výzvám, ktoré pred krajinou stojia. Je potrebné si uvedomiť, že pred Slovenskom sa črtajú absolútne nové perspektivity v jeho zahraničnej politike i medzinárodnom postavení, späť bezprostredne so situáciou v stredoeurópskom regióne po prvej vlnе rozšírenia NATO i EÚ. Berúc v úvahu výšie uvedené súvislosti, SR by mala pristúpiť k vypracovaniu svojej aktívnej, iniciatívnej, zahraničnopolitickej stratégie pre najbližšiu dekadu – i pri optimálnom scenári dosiahnutia členstva v EU – s výhľadom minimalne do r. 2010. Jasné je iba, že to musí byť stratégia zodpovednosti SR za stabilitu v regióne SVE, príčom ani vstup do EÚ nezbaví Slovensko jeho regionálnej zodpovednosti. To je axióma, z ktorej malo vychádzať slovenské zahraničnopoliticke uvažovanie – a samozrejme i samotná zahraničná politika – už od r. 1993. Bohužiaľ, nestalo sa tak. Je najvyšší čas – vlastne už „pať minút po dvanásťte“ – tak konečne urobiť.

Reč je vôbec o *koncepcii „regionálnej (stredoeurópskej) zodpovednosti“ Slovenskej republiky*, zohľadňujúcej procesy formovania novej medzinárodnej architektúry Európy od ukončenia bipolárneho konfliktu. Nakoniec, malé štáty nemôžu mať inú, než regionálnu zodpovednosť, avšak hľostí sa jej je rovnako fázke, ako i v prípade veľkej zodpovednosti, s ktorou sa musia vrovnatiť veľké štáty v spoločnom záujme – prispieť k budovaniu stabilnej a bezpečnej Európy.

• • •

Výšie uvedené medzinárodné súvislosti a praktické pohnútky, dotýkajúce sa najaktuálnejších otázok slovenskej zahraničnej politiky a postavenia SR v najbližšej etape medzinárodného vývoja boli hlavnou príčinou, prečo sa Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku v spolupráci so zastúpením Nadácie Fridricha Eberta v SR podujali spoločne usporiadanie medzinárodnú konferenciu „Ukrajina, stredná Európa a Slovensko: záujmy a perspektívy spolupráce“, ktorá sa uskutočnila 24–25 októbra 1997 v Bratislave.

Cieľom konferencie nebolo dať odpovede na všetky vyššie načrtнутé otázky. Vzhľadom na skutočnosť, že takto sformulované otázky o perspektívach medzinárodného postavenia Slovenska a o jeho zahraničnej politike neboli (u nás doma) doteraz ani len postavené – konferencia mohla byť objektívne iba prvým krokom v snahе o ich systémové a koncepcné zodpovedanie. Cieľom konferencie, ktorý si kládli jej organizátori bolo, predovšetkým, pokúsiť sa zmapovať vyššie uvedené súvislosti a umožniť slobodnú výmenu názorov expertov, politikov a zainteresovaných zo Slovenska, Ukrajiny, Poľska, Maďarska, SRN, Českej republiky, Rakúska a iných krajín. Takáto medzinárodná verifikácia téz a konfrontácia myšlienok je nevyhnutná pre zodpovedný a efektívny prístup k skúmaniu medzinárodných problémov a odborné podujatia tohto zamerania nebyvajú na Slovensku príliš často, čo sa bezpochyby premietia i do kvality slovenského zahraničnopolitickejho myšlenia i politiky ako takej.

Dôležitým cieľom konferencie bolo aj otvorenie témy „Ukrajina“ v slovenskej odbornej verejnosti. Paradoxne, ale Ukrajina, ktorá je najväčším – územne i populárne – bezprostredným susedom Slovenska a nachádza sa – už minimálne dva roky – v centre medzinárodného zájmu i diania, je na Slovensku ešte stále zabudnutou a neznámu krajinou. Napriek tomu, že vývoj „v a okolo“ Ukrajiny bezprostredne ovplyňuje záujmy i medzinárodné postavenie Slovenskej republiky. Táto skutočnosť, svedčí sama z seba o kvalite slovenskej zahraničnopolitickej reflexie.

Rokovanie konferencie bolo rozdelené do troch hlavných sekcií: 1. Ukrajina a stredná Európa: bezpečnostné a zahraničnopoliticke aspekty; 2. Ukrajina a európska hospodárska a politickej integrácia; 3. Slovensko a Ukrajina: perspektívy bilaterálnej spolupráce. V ďalšom teste sa pokúsime zhŕnuť najdôležitejšie a najzaujímavejšie myšlienky, ktoré zazneli počas rokovania konferencie, rovnako ako i závery, ktoré z nich vyplývajú.

Autor si dovolil skrátiť prednesené príspevky a spracovať ich do základných téz, príčom vychádzal z dvoch hlavných kritérií – ich informačnej a argumentačnej hodnoty. Táto prístup samozrejme nevylučuje možnosť subjektívneho prístupu, za čo sa všetkým autorom dopredu ospravedlňuje.

Alexander Duleba

1. UKRAJINA A STREDNÁ EURÓPA: BEZPEČNOSTNÉ A ZAHRANIČNOPOLITICKÉ ASPEKTY

Predseda sekcie: Christoph Röyen, *Výskumný inštitút pre medzinárodnú politiku a bezpečnosť, Ebenhausen*

Hlavné referaty:

Alexander Potechin (*Ukrajinské centrum pre výskum miestu, konverzie a rešenia konfliktov, Kyjev*): *NATO, Ukrajina a Rusko po prvej vlnе rozšírenia*

Marek Čalík (*Ministerstvo zahraničných vecí, Viedeň*): *Miesto Ukrajiny v polskej zahraničnej politike*

László Póti (*Institút pre strategické a obranné štúdie, Budapest*): *Maďarsko-ukrajinské vzťahy, 1990–1997*

Peter Barták (*Strana demokratickej ľavice, Bratislava*): *Slovensko-ukrajinské vzťahy: niektoré bezpečnostné a obranné aspekty*

Alexander Parfenov (*Ukrajinské centrum pre medzinárodnú bezpečnostné štúdie, Kyjev*): *Ukrajina a stredná Európa v kontexte európskej bezpečnosti*

1.1. Fakty, argumenty a hodnotenia

Referaty, ktoré odzneli v prvej sekcií je možné rozdeliť do dvoch základných skupín: – 1. príspevky mapujúce medzinárodné bezpečnostné postavenie Ukrajiny z pohľadu ukrajinských účastníkov a – 2. príspevky z Poľska, Maďarska a Slovenska, venované zhodnoteniu bilaterálnych vzťahov s Ukrajinou. Témy referátov sa snažia nájsť odpovede na nasledujúce základné otázky:

1. aké bude bezpečnostné postavenie a úloha Ukrajiny v určujúcej pre Európu bezpečnostnej relácii: NATO – Rusko po prvej vlnе rozšírenia?
2. aku bezpečnostnú viziu, resp. záujmy má Ukrajina vo vzťahu ku krajinám regiónu strednej Európy?
3. aké miesto má Ukrajina v zahraničnej politike Poľska, Maďarska a Slovenska? Ako vnímajú a pristupujú k Ukrajine jej bezprostrední stredoeurópski susedia?

Hlavné tézy prednesených referátov:

Alexander Potechin: *NATO, Ukrajina a Rusko po prvej vlnе rozšírenia*.

- (rozšírenie NATO: pozitívne efekty pre rozvoj ukrajinsko-ruských vzťahov) proces rozšírenia NATO má pozitívny vplyv na medzinárodné postavenie

Ukrajiny a sebaurčenie Ruska v novom systéme medzinárodných vzťahov a európskej bezpečnosti. Neexistujú žiadne hrozby vyplývajúce z procesu rozšírenia NATO, ktoré by mohli podkopáť perspektívy rozvoja ukrajinsko-ruských vzťahov. Naopak, existujú všetky dôvody, aby NATO bolo možné považovať za hlavného garantu stability v Európe, zvlášť čo sa týka vzťahov medzi západnou a východnou Európou, Ruskom a jeho susedmi. Partnerstvo medzi NATO a Ruskom sa môže stať nástrojom riešenia konfliktových situácií medzi Ruskom a jeho susedmi, vrátane Ukrajiny. Štát SVE, ktoré vstúpia do NATO – a v súčasnosti sú väčšinou nadelené anti-rusky – nebudú už mať žiadne dôvody uchovávať nenávisť voči Moskve, a mohli by sa stať oveľa toleranterejšími a priateľskejšími susedmi Ruska.

- (*Ukrajina a NATO: hodnotenie ukrajinských expertov – 1997²⁶*) Medzi ukrajinskými expertmi na zahraničnú a bezpečnostnú politiku je možné vyčleniť štyri základné názorové skupiny, ohľadom dlhodobej stratégie bezpečnostnej orientácie Ukrajiny:

1. stupenči členstva Ukrajiny v NATO: marec – 47,6%; jún – 46,3%; september – 51,2%
2. stupenči neblokového a neutrálneho štátu Ukrajiny: marec – 28,6%; jún – 34,2%; september – 36,6%
3. stupenči členstva Ukrajiny vo vojensko-politickej bloku v rámci SNŠ: marec – 9,5%; jún – 7,3%; september – 7,3%
4. stupenči členstva Ukrajiny v NATO spolu s inými krajinami SNŠ: marec – 7,1%; jún – 7,1%; september – 4,9%
5. iní (nepatriaci ani k jednej z vyššie uvedených skupin): marec – 7,1%; jún – 7,1%; september – 0%.

Z údajov vyplýva, že v Ukrajine jasne dominujú dva názorové prúdy: integrácia s NATO a zachovanie neblokového, resp. neutrálneho štátu. Pritom, väčšina expertov – stupenčov členstva v NATO si jednoznačne uvedomuje nereálnosť vstupu Ukrajiny do aliancii v najbližších 1-3 rokoch, rovnako ako i stupenči neutrality si uvedomujú, že v prípade rozšírenia NATO smerom na východ, Ukrajina nebude schopná presadzovať politiku klasickej neutrality. Stupenči neblokového štátu povajujú za pozitívum skutočnosť, že Ukrajina zisika dostatočný manévrovací priestor vo svojej zahraničnej a bezpečnostnej politike.

23-32% expertov si myslí, že v súčasnosti existujú reálne hrozby pre bezpečnosť Ukrajiny a jej územnú integritu; viac než 50% expertov si myslí, že bezpečnostné hrozby nie sú aktuálne, avšak môžu vzniknú každú chvíľu; 10-28% expertov si myslí, že v súčasnosti neexistujú žiadne reálne hrozby pre bezpečnosť, a že Ukrajina má všetky nevyhnutné prostriedky na to, aby preventívne zabránila ich vzniku. Na otázkou „akej miere sa Ukrajina musí spoliehať na spojencov pri zabezpečení svojej bezpečnosti“ 5-10% expertov odpovedalo, že vo „veľmi veľkej“, 38-50% – „v strednej“, 35-43% – „malej“ a 7-13% – v „žiadnej“. Podľa väčšiny expertov, Ukrajina pri zaistení svo-

jej bezpečnosti sa môže iba v ohraničenej mieri spoliehať na vlastné ozbrojené sily. Index spoľahlivosti ozbrojených síl Ukrajiny, podľa expertného hodnotenia, bol v roku 1997: september: 45% – nízka spoľahlivosť, 8% – žiadna; marec: 54%, resp. 3%; jún: 40%, resp. 18%.

Hodnotenie expertov, či podpisanie Charty o osobitných vzťahoch s NATO na Madridskom sumite môže prispieť k posilneniu bezpečnosti Ukrajiny, výzerá následovne: príspeje „vo veľkej miere“ – 5%; „v strednej“ – 51%; „nízkej“ – 33%; „žiadnej“ – 10%. Za hlavné nedostatky Charty s NATO, experti považujú: 1. absenciu efektívnych garancií bezpečnosti Ukrajiny zo strany NATO (59%); 2. nedostatočné záruky integrácie Ukrajiny do európskych bezpečnostných štruktúr (39%); 3. deklaratívny charakter (34%). V každom prípade, Charta o osobitných vzťahoch Ukrajiny s NATO patrí medzi najvýznamnejšie dokumenty, ktoré proklamujú Ukrajinu ako integrálnu súčasť strednej a východnej Európy. Za hlavné priority rozvoja ďalších vzťahov Ukrajiny s NATO, experti považujú: 1. ziskaním ďalších bezpečnostných záruk zo strany NATO – 48% (jún – 55%); 2. vytváranie predpokladov pre perspektívny vstup Ukrajiny do NATO – 40% (jún – 48%).

- (*Ukrajina a Rusko*) za hlavné nedostatky Zmluvy o priateľstve a spolupráci podpisanej prezidentmi Ukrajiny a Ruska v Kyjeve máji 1997, ukrajinskí experti považujú: 1. deklaratívny charakter zmluvy (42%) a 2. ustúpky strategickým záujmom Ruska (29%). Za hlavné nedostatky dohôd o čiernomorskej flotile, podpisanych spolu so základnou zmluvou, experti považujú: 1. zachovanie stavu cudzej vojenskej prítomnosti na území Ukrajiny (63%); 2. pretrvávanie ohrozenia územnej integrity Ukrajiny (37%); 3. nesúlad s orientáciou Ukrajiny na integráciu do európskych bezpečnostných štruktúr (27%).
- (*Ukrajina a Poľsko*) podľa hodnotenia expertov, Poľsko je považované za krajinu, vzťahy s ktorou sa vyvíjajú najúspešnejšie a najefektívnejšie. V zozname štátov, rozvoj vzťahov s ktorými má strategický význam pre bezpečnosť Ukrajiny, je Poľsko na štvrtom mieste, po Rusku, SRN a USA. V pôvodovej skále hodnotenia úspešnosti rozvoja bilaterálnych vzťahov bolo odhodené indexom: september – 4.25 (marec – 3.90, jún – 4.13). V zozname krajín, ktoré – podľa ukrajinských expertov – môžu byť považované za spojencov, Poľsku patrí prvé miesto: Poľsko (63%), USA (42%), pobaltské štáty (37%). Medzi krajinami, spoluprácu s ktorými môže prispieť k reforme ozbrojených síl Ukrajiny je Poľsko na tretom mieste (40%), po USA (63%) a SRN (43%).
- (*Rusko a NATO*) existujú dve základné vysvetlenia prečo sa v ruskej elite sfomovala prevažujúca antinatovská pozícia. (1) počas kampaní v parlamentných (1995) a prezidentských voľbách (1996) sa politické skupiny snažili predstaviť voličom ako rozhodni stúpenci ochrany národných bezpečnostných záujmov Ruska. (2) v dôsledku došlo k podstatnému posunu smerom k realistickým a geopolitickej paradigmám v zahraničnopolitickom

mysení počas posledných 3-4 rokov. Naviac, bola to reakcia na (a) niektoré neúspechy ruskej diplomacie v prvých rokoch post-sovietskej éry; (b) neochotu Západu akceptovať Rusko ako skutočného priateľa a rovnocenného partnera, rovnako ako i otvoriť dvore Moskve pre vstup do najvýznamnejších západných hospodárskych a bezpečnostných inštitúcií. V tomto kontexte, rozšírenie NATO bolo zhodnotené ako reálna hrozba ruským záujmom.

Ruská vláda hodnotí súčasnú úroveň vzťahov s NATO skôr kriticky. V Moskve zdôrazňujú, že ruská diplomacia nebola schopná pri zmluvnom uregulovaní vzťahov s NATO (Zakladajúci akt, podpisany 27. mája 1997) dosiahnuť päť hlavných cieľov: 1. nedosiahla podpísanie skutočne záväzného aktu vo forme zmluvy; 2. neziskala právo veta pri prijímaní dôležitých rozhodnutí NATO; 3. NATO odmietlo poskytnúť Rusku niektoré významné záruky, vrátane záruky o tom, že neumiestni na území nových členských krajín jadrové zbrane, vojenské jednotky a infraštruktúru; 4. Rusko nedosiahlo záväzok od NATO, že zníži počty a stavky konvenčných zbraní na území nových členských krajín, ktoré boli stanovené zmluvou o konvenčných zbraniach (CFE); 5. Rusko nedosiahlo od NATO žiadne garancie, že byvalé sovietske republiky sa nemôžu v budúcnosti stať jeho členmi.

Budúca stratégia Ruska vo vzťahoch s NATO bude – veľmi pravdepodobne – sústredená na: 1. snaha dosiahnuť transformáciu NATO z vojensko-politickej na politicko-vojenskú organizáciu; 2. zblížení NATO a OBSE v oblasti preventívnej diplomacie a riešení konfliktov, snažiac sa o podriadenie NATO OBSE; 3. vyvýjati vzťahov s NATO takým spôsobom, aby nedošlo k vzniku nedorozumení a nepriateľstva; 4. zamedzení ďalšiemu rozšíreniu NATO smerom na východ.

- (*Závery: prečo je pre Rusko výhodné akceptovať rozšírenie NATO*) Rusko je objektívne zainteresované v tom, aby NATO zdieľalo zodpovednosť za stabilitu hraníc v SVE – v regióne, ktorý obsahuje množstvo potenciálnych zdrojov nestability, ktoré by mohli Rusko ohrozíť. Zo Západu Rusku nehrozi nebezpečenstvo, plati skôr pravý opak, západný smer je v súčasnosti jediným, z ktorého nie sú ohrozené ruské národné záujmy. Moskva by sa mala snažiť mať dobré vzťahy s NATO, aby si „uvolnila ruky“ na čelenie hrozobám z „oblúku nestability“, začínajúceho v bassine Čiermeho mora, vedúceho cez strednú Áziu až po Čínu. NATO nie je agresívna organizácia, má skôr obranný, než útočný charakter a je alianciou demokracií. Rozšírenie NATO smerom na východ v skutočnosti nie je žiadnou geopolitickej a geostrategickou výzvou pre Rusko. Rusko už predsa má spoločné hranice s krajinami NATO – Nórskom a Tureckom, národné sily Ruska susedia a stretávajú sa s národnymi silami členských krajín NATO v Čieromori, Baltskom mori a v Arktike. Rusko by sa malo sústrediť na riešenie svojich vlastných vnútorných problémov – zhoršenie hospodárskej situácie, organizovaný zločin, ekologické havárie, nacionalizmus a separatizmus, ktoré jednoducho nebudú močiť vyriešiť bez západnej pomoci. Rozšírenie NATO prinúti prezidenta

Jeřcina a súčasnú ruskú vládu (a) pokračoval v hospodárskych reformách; (b) normalizovať vzťahy so susedmi; (c) zahájiť konečne naozajstné reformy ozbrojených síl. Rusko nie je schopné zabrániť priblíženiu a posunu Ukrajiny smerom k NATO. Rýchlosť tohto procesu bude závisieť od vnútorného vývinu na Ukrajine a rozhodnutia sa budú prijímať v západných metropolách, predošetkym vo Washingtone, a Kyjeve, nie v Moskve.

Alexander Parfionov: Ukrajina a stredná Európa v kontexte európskej bezpečnosti.

- (*miesto Ukrajiny v systéme európskej bezpečnosti*) je determinované nasledujúcimi najdôležitejšími faktormi:

1. Ukrajina je druhou najväčšou krajinou Európy, čo sa týka rozlohy územia, a piatou najväčšou krajinou, čo sa týka počtu populácie. Jej zjavenie sa na politickej mape sveta ako nezávislého štátu, zásadným spôsobom zmenilo geopolitickej situáciu v Európe.
2. Ukrajina je susedom Ruska na európskom kontinente. V závislosti od vývinu situácie bude zohrávať alebo úlohu nárazníkového štátu, alebo mosta medzi krajinami strednej Európy (a Európy ako takej) a Ruskom, ktoré nechladiac na akékoľvek okolnosti, bude zohrávať určujúcu úlohu pri formovaní politickej klímy v regióne.
3. V súvislosti s rozšírením NATO a EÚ, hranice Ukrajiny sa stanú liniou nového vojensko-politickejho a hospodárskeho rozdelenia Európy.
4. Negatívny vplyv na rozvoj vzťahov Ukrajiny so stredoeurópskymi a východoeurópskymi štátmi má skutočnosť, že cez územie Ukrajiny prechádza tzv. pásмо nestability Balkán – Krym – Zakavkazsko.

- (*Ukrajina a SVE*) najväčší vplyv na rozvoj vzťahov Ukrajiny so štátmi SVE majú procesy rozšírenia EU a NATO smerom na východ.

1. *dôsledky rozšírenia EÚ* – Komisia EÚ v dokumente „Agenda 2000“ už nazvala päť krajín SVE, ktoré sa stanú jej novými členmi – Poľsko, Slovensko, Česko, Maďarsko a Estónsko. Táto skutočnosť, bezpochyby, ovplyvní vzťahy Ukrajiny s týmito krajinami. Na jednej strane, priblženie hraníc EÚ k Ukrajine vytvára pozitívne predpoklady pre jej postupné zblíženie s EÚ, avšak, na strane druhej, *vytvorí ďalšie problém pre rozvoj hospodárskych vzťahov Ukrajiny s krajinami SVE* (kurz. – autor). Vstúpiac do EÚ, krajiny SVE budú nútene zaviesť obmedzenia na dovozy ukrajinskej produkcie a vo vzťahoch s Ukrajinou budú musieť rešpektovať colné a obchodné predpisy EÚ, čo neprispieje k posilneniu obchodno-hospodárskych vzťahov Ukrajiny a krajín SVE. Okrem toho, rozšírenie EÚ spôsobí základ CEFTA (kurz. – autor), pretože najviac hospodársky rozvinuté krajiny CEFTA ju budú nútene opustiť. Význam CEFTA pre Ukrajinu je možné ilustrovať nasledujúcimi údajmi: vzájomná obchodná výmena s členskymi krajinami CEFTA narásla z 1139,2 mil USD v období január – august 1995 na 1370,9 mil USD v rovnakom obdo-

bí r. 1996, export sa zvýšil z 524,8 mil USD na 644,8 mil USD (o 22,9%), import sa zvýšil z 614,8 mil USD na 726,1 mil USD (o 18,2%). Je možné konštatovať, že v súčasnej Európe prebieha proces posilnenia celoeurópskej hospodárskej a politickej spolupráce a zároveň v tom istom čase dochádza k redukovaniu regionálnej spolupráce v SVE (kurz. – autor). Vzťahy Ukrajiny s krajinami SVE budú postupne nadobúdať rovnaký charakter ako vzťahy Ukrajiny s členskými krajinami EÚ.

2.1. *pozitívne dôsledky rozšírenia NATO* – vstup nových členov do NATO napomáha zvýšeniu bezpečnosti v regióne SVE. Nevyhnutnosť zodpovedať štandardom a požiadavkám NATO bola veľmi silným impulzom pre vyriešenie krízových momentov vo vzťahoch medzi krajinami SVE. Prakticky všetky krajiny SVE vyliešili svoje vzťahy so susedmi. V tomto zmysle, by bolo potrebné zvlášť vysoko oceniť výrazný prelom v rozvoji ukrajinsko-rumunských vzťahov. Snaha o členstvo v NATO, motívovala Bukurešť pri podpisani základnej zmluvy s Ukrajinou. Hranice s NATO vytvoria predpoklady pre ďalší rozvoj vzťahov Ukrajiny s alianciou a jej novými členskými krajinami v rámci PPP alebo iných programov.

2.2. *negatívne dôsledky rozšírenia NATO* – faktory, ktoré negatívne ovplynia národnú bezpečnosť Ukrajiny:

(a) existuje realná možnosť, že Ukrajina sa stane nárazníkovým štátom medzi dvoma najväčšími vojenskými zoskupeniami v Európe. V prípade vzniku nového konfliktu medzi NATO a Ruskom – čo v zásade nie je možné vylúčiť, ak zoberieme do úvahy nestabilitu politického systému v Rusku a možnosť prichodu k moci komunistov alebo „hurá-patriotov“ – krajiny SVE, ktoré sa stanú členmi NATO, budú musieť maximálne obmedziť svoje vzťahy s Ukrajinou, ako s krajinou, ktorá bude zdieľať spolu s Ruskom členstvo v SNŠ.

(b) po vstupe do NATO – Poľsko, Česko a Maďarsko – budú musieť rešpektovať pravidlá NATO, týkajúce sa hranicnej kontroly, vojensko-technickej spolupráce, noriem zbrojnej vybavenosti, atď. Tiež skutočnosť sa dotknú záujmov Ukrajiny veľmi cítelne. V súčasnosti, veľmi príaznivý dopad na rozvoj hospodárstva v západných oblastiach Ukrajiny má cezhraničná spolupráca a prihraničný obchodný styl, ktorý sa dotýka predošetkym malých a stredných firiem aktívnych v susedskej krajine. S prívrdením hranicného režimu, mnohí ukrajinskí podnikatelia budú musieť zanechať svoje aktivity v Poľsku ale i Maďarsku. Je veľmi pravdepodobné, že vojensko-technická spolupráca Ukrajiny s ČR, Poľskom a Maďarskom bude musieť byť rovnako obmedzená.

(c) podstatné zväčšenie finančných nákladov, ktoré bude musieť NATO investovať v súvislosti s rozšírením o nových členov, podľa všetkého, bude mať za následok zniženie prostriedkov, ktoré v súčasnosti smerujú na podporu rozvoja spolupráce v regióne SVE všeobecne, a podporu rozvoja vzťahov s Ukrajinou, zvlášť.

(d) po rozšírení aliancie začnú v Moskve vnímať Ukrajinu ako krajинu, susediacu s NATO. Prirodzene, ruské vedenie bude mať zvýšený záujem vtiahnuť

Ukrajinu do spoločného vojensko-politickejho zväzku. V súčasnosti je to prakticky vylúčené, ak zohľadnime politické posteje ruského a ukrajinského vedenia vo vzťahu k NATO. V každom prípade, Rusko nevyhnute vyvinie úsilie smerujúce minimálne k tomu, aby Ukrajina nebola zakotvená v bezpečnostnom priestore NATO.

- (*Poľsko – strategický partner Ukrajiny*) v súčasnosti nemá zmysel hovoriť o vzťahoch Ukrajiny a SVE ako celkom. V dôsledku zmien, ktoré sa stali v posledných rokoch, došlo k zjavnnej diferenciácii krajín SVE – čo sa týka ich hospodárskej transformácie, úrovne integrácie do európskych štruktúr, osobitnosti ich zahraničnej politiky. Adekvátne sa diferencovala i politika Ukrajiny vo vzťahu k jednotlivým krajinám SVE. Vedenie Ukrajiny považuje za strategického partnera v regióne SVE – Poľsko. *Vzťahy Ukrajiny s Poľskom – vzhľadom na skutočnosť, že ide o najväčšie krajiny SVE – majú osobitný význam pre bezpečnosť regiónu* (kurz. – autor).

Skutočnosť, preci si Ukrajina zvolila Poľsko za svojho strategického partnera, je možné vysvetliť nasledujúcimi faktormi:

1. Poľsko je jednou z hospodársky najrozsiahlejších krajín regiónu SVE
2. Zahraničná politika Varšavy i Kyjeva je orientovaná na strategické partnerstvo s USA
3. Prakticky už je vyriešená otázka členstva Poľska v NATO, a pred Poľskom sa už pootvári i dvere do EÚ
4. Historické a geografické faktory (obdobia spoločnej existencie v jednom štátnom útvaru, dĺžka spoločných hraníc)

Význam strategického partnerstva s Poľskom pre Ukrajinu spočíva hlavne v tom, že Varšava sa stáva hlavným advokátom záujmov Ukrajiny v európskych a transatlantických štruktúrach. Ukrajina sa stala tretím najvýznamnejším obchodným partnerom Poľska (obchodná výmena dosiahla v r. 1996 1,5 mld USD). Poľsko je zároveň najvýznamnejším obchodným partnerom Ukrajiny spomedzi všetkých ostatných krajín SVE.

- (*Ukrajina a Slovensko*) v prípade Ukrajiny i Slovenska ide o nové štaty na mape Európy. Historia ich vzájomných vzťahov netrval dlhšie než 4 roky, čo sa bezpochyby prejavuje na úrovni a kvalite vzájomných vzťahov. Vzťahy Ukrajiny a Slovenska nie sú záťažené zásadnými problémami a pre riešenie existujúcich problémov (predovšetkým hospodárskeho charakteru) je nevhnutné iba čas.

Vstupom Poľska, Česka a Maďarska do NATO a v perspektíve i EÚ, úloha Slovenska pre Ukrajinu v regióne SVE bude postupne narastať. Slovenská republika – podľa všetkého – sa môže stať spojivom medzi Ukrajinou a krajinami SVE, ktoré vstúpia do západoeurópskych štruktúr.

Marek Čalka: Miesto Ukrajiny v poľskej zahraničnej politike

- (*Ukrajina v konceptiach dvoch hlavných škôl poľskej zahraničnopolitickej myseľ*) napriek tomu, že nezávislá Ukrajina existuje iba šest rokov, ukra-

jinská otázka v modernom zahraničnopolitickej myseľ Poľska sa stala aktuálnou už na prelome 19. a 20. storočia. Hlavné otázky, ktoré boli diskutované v uvedenom období i počas 1. svetovej vojny, boli venované najefektívnejším prostriedkom dosiahnutia nezávislosti Poľska, jeho štátnej integritetu a geopolitickejho postavenia v Európe.

1. *Prométheovská škola* (Józef Piłsudski, Leon Wasilewski) – navrhovala vytvorenie federácie Poľska, Litvy a Ukrajiny (potenciálne i Bieloruska), sledujúc ustanovenie štátnosti týchto národov. Podľa tejto školy, iba existencia nezávislých štátov vo východnej Európe, ktoré oddelia Poľsko od Ruska, by mohla vytvoriť stálu prekážku pre obnovenie ruskej imperializmu.

2. *Realistická škola* (Roman Dmowski) – považovala ustanovenie ukrajinského a bieloruského štátstva, rovnako ako i vytvorenie ich federácie s Poľskom za nerealistickú viziu. Preto navrhovala rozdelenie Bieloruska a Ukrajiny medzi Poľsko a Rusko. Základom bezpečnostného usporiadania vo východnej Európe sa mali stať priateľské poľsko-ruské vzťahy.

Pokusy zrealizovať federalistický koncept utrpeli v období po prvej svetovej vojne úplné fiasco. Vrcholom rastúcich poľsko-ukrajinských konfliktov boli etnicke čistky, ktoré uskutočňovala Ukrajinská povstalecká armáda na polskom obyvateľstve vo Volyni v lete 1943 a neskôr, štátne orgány komunistického Poľska v rámci presídlenia ukrajinského obyvateľstva po 2. svetovej vojne (operácia Wisla, 1947). Ustanovenie vazalského komunistického režimu v Poľsku je možné iba fažko označiť za naplnenie tzv. realistickej konцепcie, ktorá mala vychádzať z dobrých poľsko-ruských vzťahov. Na tradicie prométheovskej školy po druhej svetovej vojne nadviazal poľský exil a predovšetkým parížsky časopis *Kultura* (šéfredaktor – Jerzy Giedroyc). Pod jeho patronátom bol vypracovaný tzv. *BLU koncept* (Bielorusko-Litva-Ukrajina), ktorého hlavným autorom bol Julius Mieroszewski. Hlavná téza „BLU konceptu“ vychádzala z premisy, že nezávislosť a suverenita Poľska musí byť budovaná na základe strategických vzťahov s uvedenými trimi krajinami. Je potrebné dodať, že odkaz obidvoch uvedených škôl je stále aktuálny a má vplyv na prijímanie zahraničnopolitickej rozhodnutia.

(poľsko-ukrajinské vzťahy, 1989–1997: od „dvojkofajnej“ k „neo-dvojkofajnej“ politike)

1. 1989–1991; v uvedenom období bol pre poľskú východnú politiku charakteristický pokus spájať obidve konceptie („dve koľaje“). Na jednej strane, Poľsko sa snažilo ustanoviť úzke vzťahy s regionálnymi centrami vo vtedajšom ZSSR (vrátane Jefcincovo tábora v Ruskej federácii), – ktoré prejavovali snahy o emancipácii od centrálnej sovietskej moci – a na strane druhej, budovať priateľské vzťahy s poslednou. Táto politika v určitej miere prispela k rozpadu ZSSR. Rozpad ZSSR spôsobil, že cesty obidvoch prúdov v poľskej zahraničnej politike – neo-prométhiani i realisti – sa rozili.

2. 1992–1995; pre uvedené obdobie boli charakteristické rastúce protirečenia v poľskej východnej politike. Na jednej strane, poľská diplomacia

podnikala kroky smerom k západným partnerom, aby ich presvedčila o kritickej význame nezávislej Ukrajiny pre bezpečnosť a stabilitu Poľska, strednej Európy i kontinentu ako celku. V r. 1993 bol vytvorený Výbor prezidenta Poľska a Ukrajiny s cieľom pripraviť plány pre ustanovenie strategického partnerstva. Zintenzívili sa kontakty medzi ministerstvami zahraničia a obrany obidvoch krajín (padlo rozhodnutie o vytvorení spoločného mierového práporu, a pod.). Na strane druhej, Poľsko nekonzultovalo s Ruskom projekt výstavby plynovodu Jamal – Európa, ktorý ukrajinská strana označila za anti-ukrajinský, obmedzujúci manévrovací priestor Ukrajiny vo vzťahu k Rusku.

Po voľbách 1993 a prehre politických sil späť so Solidaritou sa poľská východná politika stala ešte viac nečitateľnou. Od jesene 1993 vznikol dualizmus v hlavných rozhodovacích centrách – ministerstvá zahraničia, vnútra, obrany a bezpečnostné služby boli podriadené prezidentovi Walesovi, zatiaľ čo ostatné vláde vedenej lídrom Poľskej rolnickej strany W. Pawlakom a Demokratickej ťaživej aliancii (SLD) na čele s J. Olexym. Obidve koaličné strany poľskej vlády sa rozhodli pre budovanie štrukturálnych vzťahov medzi poľským a ruským hospodárstvom. Vedajšia vládna koalícia začala presadzovať myšlienku, že dosiahnutie členstva v NATO a EÚ nie je momentálne aktuálne, a preto – v záujme rastu poľského exportu do Ruska – je potrebné dosiahnuť nekonfrontačné vzťahy s Moskvou. Bola sfomulovaná konceptcia tzv. Varsávského trojholníka: Moskva-Varsávia-Berlín. Tieto hospodárske a geopoliticke projekty stroskotali, predovšetkým, kvôli nasledujúcim dvoym faktorm:

1. protiakcia parlamentnej opozície a politických siel blízkych prezidentovi Walesovi a opozičných think-tankov;
2. absencia záujmu Ruska o akúkoľvek podobu partnerstva alebo serióznu spoluprácu s Poľskom v politickej oblasti, ktorá následne poznamenala i rozvoj hospodárskej spolupráce. Ruská diplomacia bola sústredená na blokovani vstupu krajín SVE do NATO, a v kampani využívala prezentáciu Poľska ako ultra-rusofobistickej krajiny, ktorej jediným príspevkom pre NATO bude strata akýchkoľvek ruských sentimentov na Západe.
- (3. 1996–1997; v uvedenom období sa Poľsko vrátilo k presadzovaniu konceptu východnej politiky, ktorý bol charakteristický pre roky 1989–1991. Avšak, zatiaľ čo cieľom „dvojkofajnej“ politiky bolo držanie rovnakej dистancie medzi Varšavou a sovietskou centrálou mocou na jednej strane, a republikovými centrami na strane druhej, „neo-dvojkofajnú“ politiku je možné definovať ako politiku kultivácie partnerských vzťahov Poľska s najdôležitejšími susedmi na východe (Ukrajina, Litva, Rusko, Bielorusko), zohľadňujúcu širší rámec európskych a transatlantických vzťahov. Dva hlavné faktory ovplyvnili sformovanie tejto stratégie:

1. veľká časť stúpencov neo-realistickej prístupu si na prelome rokov 1995/1996 začala uvedomovať, že dosiahnutie partnerských vzťahov s Moskvou bez ich zasadenia do rámcu regionálnej spolupráce s Ukrajinou, pobaltskými štátmi a inými krajinami SVE nemá nádej na úspech. Poľsko sa môže stať rovnocenným partnerom Ruska iba ako štát, ktorý zohráva úlohu v SVE a výnimcoľ iba v kontexte tohto regiónu.

2. význačný pokrok, ktorý dosiahol Poľsko v integrácii do NATO a EÚ. Došlo k uvedomieniu si zásadnej skutočnosti – členstvo v NATO a EÚ sa z cieľa záčina meniť na významný nástroj poľskej zahraničnej politiky, vrátane budovania vzťahov s krajinami východnej Európy. Zároveň došlo k uvedomieniu si skutočnosti, že prijatie ruských náhrav na vytvorenie RVHP-bis, ďalej vytvorenie zóny voľného obchodu a pod., by malo za následok stíženie a spomalenie procesu hospodárskych reforiem v Poľsku a ohrozilo by jeho členstvo v EÚ.

V rokoch 1996–1997 sa poľská zahraničná politika vo veľmi značnej miere sústredila na rozvíjanie a prehľbovanie bilaterálnych vzťahov s Ukrajinou v rôznych oblastiach. Uskutočnilo sa niekoľko spoločných vojenských podujatí v rámci PFP. Pokračovalo budovanie spoločného mierového práporu (odkaz na spoločnú vojenskú jednotku ako významný prvok spolupráce medzi NATO a Ukrajinou sa nachádza i v Charte o osobitnom partnerstve medzi NATO a Ukrajinou). Uskutočnilo sa niekoľko výmenných návštiev prezidentov. Počas návštavy poľského prezidenta Kwasniewského bola podpísaná Deklarácia o zmierení, ktorá urobila hrubú čiaru za konflikty z obdobia druhej svetovej vojny. Poľsko má záujem, aby v spolupráci s Ukrajinou bola vybudovaná strategická komunikačná infraštruktúra (vrátane tranzitu nosičov energií), ktorá by prepojila oblasť Balta a Čierneho mora, a pod. V rozvíjani vzťahov s Ukrajinou v uvedenom duchu pokračuje i nová poľská vláda sformovaná po voľbách v októbre 1997.

László Póti: Maďarsko-ukrajinské vzťahy, 1990–1997.

- (sľubné začiatky, 1990–1991) medzi hlavné priority konzervatívnej vlády premiéra Antala patrila otázka postavenia maďarských menších v susedných štátcoch, zatiaľko Ukrajina bola záinteresovaná v nájdení zahraničných partnerov pre medzinárodné uznanie svojej nezávislosti. Zostáva faktom, že prvé zahraničné návštavy ministra zahraničných vecí Ukrajiny A. Zlenka po prijati ukrajinským parlamentom Deklarácie o nezávislosti (leto 1990) smerovala do Budapešti v auguste 1990. Návšteva Zlenka v Budapešti mala i regionálny rozmer. Poľsko prejavilo hned záujem o prijatie spoločnej deklarácie o nových vzťahov s Ukrajinou a v Prahe zapôsobila informácia o Zlenkovej návštave – ako sa vyjadril čs. generálny konzul v Kyjeve v rozhorose s maďarským náprotivkom – „ako bomba“.²⁷ Zároveň Praha varovala Kyjev pred politickejmi rizikami z posilnenia maďarsko-ukrajinských vzťahov, dôvodiac, že „Maďari nebudú nikdy piateľmi Ukrajiny, že sa snažia zlepšiť

vzťahy s Ukrajinou iba s cieľom získať silnejšiu pozíciu voči svojim susedom. Veľmi radi, predovšetkým, by využili deklaráciu o menšinách, aby mohli vyvíjať tlak na menšinovú politiku svojich južných, juhovýchodných a severných susedov".²⁸

Návštěvu Zlenku vzápäť opätoval maďarský prezident A. Göncz, ktorý koncom septembra 1990 navštívil Kyjev – išlo o prvú oficiálnu návštěvu vysokého zahraničného hosta, ktorá viedla priamo do Kyjeva – nie cez Moskvu, ako to bolo zvykom. Prezidenti Maďarska a Ukrajiny (Kravčuk) sa dohodli na zahájení rokovania o deklarácii o postavení národnostných menšín, novej dohode o konzulárnych vzťahoch, a pod. Maďarská strana chcela do deklarácie o menšinách zahrnúť pojem „kolektívne práva národnostných menšín“ s cieľom dosiahnuť medzinárodný precedens. Nakoniec bol dosiahnutý kompromis – namiesto „kolektívnych práv“ bola použitá formulácia „individualné práva, ktoré môžu jednotlivé osoby uplatňovať spolu s inými osobami v rámci skupiny“. Deklarácia bola podpisána v Budapešti počas návštěvy prezidenta Kravčuka v máji 1991. Maďarská strana bola zadosťučinená, pretože sa jej v otázke národnostných menšín predsa len podarilo dosiahnuť niečo viac než vtedajší medzinárodný štandard, dúfajúc, že precedens vo vzťahu s Ukrajinou bude vzorom pre riešenie postavenia maďarskej menšiny i v iných krajinách regiónu. Na druhej strane, Ukrajina dosiahla vďaka kontaktom s Maďarskom prakticky medzinárodné uznanie svojej nezávislosti – nefriadac na to, že ešte stále existoval Sovietsky vzáz. Maďarsko ako prvý štát vôbec – 3. decembra 1991 – nadaviazovalo priame diplomatické vzťahy s Ukrajinou a otvorilo svoje veľvyslanectvo v Kyjeve. 6. decembra 1991 – na piaty deň existencie nezávislej Ukrajiny – už bolo pripravené podpísanie s Ukrajinou základnej zmluvy. Za zmienku stojí i skutočnosť, že prvé ukrajinské veľvyslanectvo v zahraničí vôbec bolo otvorené práve v Budapešti, 25. marca 1992.

- (*unilaterálny bilateralizmus, 1992–1994*) po období „slubného začiatku“ došlo k stagnácii v maďarsko-ukrajinských vzťahoch. Autor charakterizuje tento stav ako unilaterálny bilateralizmus – Ukrajina mala stále väčší záujem v rozvíjaní všeestranných vzťahov s Maďarskom, zatiaľ čo Budapešť čím ďalej, tým viac redukovala agendu bilaterálnych vzťahov na menšinovú otázkou. Na úrovni diplomatických kontaktov sa to prejavilo tým, že zatiaľ čo v Budapešti sa vystredalo niekoľko vysokých oficiálnych návštěv čelnych predstaviteľov Ukrajiny, predstavitelia maďarskej vlády sa obmedzili na návštěvy Zakarpatskej oblasti (najmä – Užhorod, Berehovo). Napriek tomu, Antalova vláda ústami svojho premiera deklarovala, že považuje Ukrajinu za štát č. 1 v maďarskej východnej politike. Niekoľkokrát maďarskí najvyšší predstaviteľia navrhli Ukrajinu vytvoriť v rámci Zakarpatskej oblasti maďarskú autonómiu – najsimprv etnickej, neskôr kultúrnu a pod. Ukrainská strana tiež návrhy v zásade odmietala, hoci neodmietala snahy nájsť kompromisné riešenia na úrovni regionálnej samosprávy v Zakarpatskej oblasti.

Základná zmluva s Ukrajinou, podpísaná ešte v decembri 1991, bola predložená na ratifikáciu do maďarského parlamentu v máji 1993. Parlament ratifikoval zmluvu až po horúcich a dlhých debatách (223 hlasov „za“, 39 „proti“, 17 „zdržali sa hlasovania“). Hlavným problémom bola skutočnosť, že konzervatívna vláda premiéra Antala sa pridržiavała principu, že v bilaterálnych zmluvách so susedmi nie je potrebné znova potvrdzovať neporušiteľnosť hraníc, a že sa stačí odvolať na Záverečný akt z Helsíns (ktorý nevylučuje zmeny hraníc na základe dohody, mierovou cestou a pod). Ukrajinská zmluva bola prvým precedensom v tomto zmysle. Nakoniec, článok o neporušiteľnosti hraníc bol ratifikovaný. Debata o ukrajinskej zmluve mala závažné vnútropolitické dôsledky na maďarskej vnútropolitickej scéne – v rámci vládnej konzervatívnej strany sa vykryštalizovalo krajné nacionalistické kričlo. Je to paradoxné, ale zmluva bola podporená celou opozíciou, zatiaľčo väčšina hlasov „proti“ pochádzala práve z Antalovej vládnej strany.

- (*rovnovážne vzťahy, 1994–1997*) k podstatnej zmene v zahraničnej politike, ktorá sa dotkla i vzťahov s Ukrajinou došlo po nástupe Hornovej vlády po voľbách v roku 1994. Nová vláda podrobila kritike tzv. Antalovu doktrínu, podriadiac riešenie otázky postavenia maďarskej menšiny v susedných krajinách záujmom Maďarska o integráciu do západných štruktúr. V agende týkajúcej sa menšín, Hornova vláda sa rozhodla pomôcť Maďarm zjúčim v susedných krajinach prostredníctvom zlepšenia vzťahov s ich centrálnymi vládami, nie prostredníctvom politickej elity maďarských menšín. Otázka maďarskej menšiny prestala byť kľúčovou i vo vzťahoch s Ukrajinou. Po štyroch rokoch – v r. 1995 – maďarský premiér (Horn) v sprievode ministrov vnútra, poľnohospodárstva, financií a vedúceho colnej správy, konečne znova navštívi Kyjev. Počas rokovania v Kyjeve bolo podpisaných osem nových dohôd. Pozornosť si zaslúží i tá skutočnosť, že Horn nezahrnul do programu svojej cesty návštěvu Zakarpatskej oblasti – čo bolo predtým prakticky obligatórnym sprievodným javom návštěv maďarských predstaviteľov. Maďarsko v roku 1997 zaznamenalo rast vzájomnej obchodnej výmeny s Ukrajinou a zaradilo sa na jedenaste miesto v zahraničnom obchode Ukrajiny (predtým bolo dlhodobo na trinástom mieste). Maďarské investicie na Ukrajinu dosiahli sumu 24 mil USD a bolo založených 450 spoločných maďarsko-ukrajinských podnikov.

Peter Barták: Slovensko-ukrajinské vzťahy: niektoré bezpečnostné a obranné aspekty.

- (*Slovensko a Ukrajinu: vzťahy v stave zrodu*) vecne i časovo bol štart a prvé kroky obidvoch štátov v zaistení vlastnej bezpečnosti a obrany podobné, neraz zhodné. Zo začiatku 90. rokov si vytýčili podobné bezpečnostné a obranné ciele, približne rovnako legislatívne pokryvajú vznik a výstavbu

svojich ozbrojených sil, púšťajú sa do ich namáhavnej reorganizácie a redlokácie, vytvárajú si vlastné ministerstvá obrany a generálne štáby. Armády obidvoch štátov sa pracky od svojho zrodu stávajú najdôveryhodnejšími inštitúciami v štáte, no aj napriek tomu obidve rovnako „smrdia grósom“. Ukrajina v októbri 1993 prijíma svoju vojenskú doktrinu, v júni 1994 je prijatá obranná doktrína SR. Istý malý časový okamín, ktorý Ukrajina mala pred Slovenskom v budovaní vlastného štátu a s tým spätým procesom zaistenovania jeho bezpečnosti, jeho obrany sa na rozhraní rokov 1994 – 1995 akoby vyrovnan. Obrazne to dokazuje i fakt, že Ukrajina i Slovensko odovzdávali svoj Prezentačný dokument k programu PFP v rovnaký deň – 25. mája 1994 v sídle NATO v Bruseli.

• (*historický počin Ukrajiny: jadrové odzbrojenie a slovenská nevšímnosť*) Ukrajina sa akoby zo večera na ráno strelou najväčšou jadrovou mocnosťou na svete s viac ako 700 tisícovou armádou – druhou najmocnejšou ozbrojenou silou v Európe. Ukrajina však už v októbri 1991 verejne deklaruje svoju nenukleárnosť, neutralitu a nezáučastnosť. A nielen deklaruje. Od r. 1992 (taktické jadrové zbrane) do júna 1996 zo svojho územia odstránila všetky jadrové náboje. Išlo o historický čin, ktorý navždy vede do dejin, avšak ktorý prebehol na Slovensku bez povšimnutia. Ukrajina má neoddiskutovateľnú zásluhu na vytvorení bezjadrovej strednej a východnej Európy.

• (*rozdiely v spôsobe zaistenovania bezpečnosti od polovice 90. rokov*) u obidvoch štátov od začiatku existoval istý rozdiel vo forme zaistenovania vlastnej bezpečnosti. Kým na Ukrajine sa rozdiel pre neutralitu a neúčasť v blokoch, potom v SR od začiatku prevažuje záujem a úsilie o kolektívny spôsob zaistenia bezpečnosti a obrany, o priejatie do transatlantických politicko-bezpečnostných a obranných štruktúr. Od polovice 90. rokov pozorujeme, že v bezpečnostnej stratégii a politike oboch štátov dochádza k istej zmene, k odklonu od pôvodného smerovania. Ukrajina postupne zistuje, že pôvodný zvolený spôsob zaistenovania bezpečnosti založený na neutralite a neúčasti je málo nádejný na úspech, na prežitie Ukrajiny ako samostatného štátu. Preto sa rozdrobe urobil obrat vo svojej bezpečnostnej a obrannej politike (1996). Charta o osobitnom partnerstve medzi NATO a Ukrajinou podpisávaná na Madriiskom summite je toho dôkazom. *Ukrajina tak nielen prechádza na nás pôvodný spôsob zaistenovania svojej bezpečnosti a obrany, ale nás v tomto ohľade aj ďaleko predstihla.* Slovensko, jeho súčasné vládujúce sily sa začali odklánať od pôvodne zvolenej a väčšinou občanov podporovanéj bezpečnostnej stratégie a naopak, akoby paradoxne, sa začíname bližiť k pôvodnej ukrajinskej predstave. Slovensko pozvoľna, v istom zápase, avšak na rozdiel od Ukrajiny bez deklarovania uskutočňuje od polovice 90. rokov obrat od stratégie kolektívnej bezpečnosti a obrany k stratégii izolácie.

1.2. Zhrnutie

Najdôležitejšie závery rokovania prvej sekcie a z nich vyplývajúce súvislosti je možné zhmmút nasledujúcim spôsobom.

Hodnotenia dôsledkov rozšírenia NATO na bezpečnostné postavenie Ukrajiny – a zvlášť na perspektívnu rozšírenia s Ruskom, – ktoré prezentovali ukrajinskí účastníci, sa diametrárne odlišujú. Od krajin pozitívnych očakávaní, že neexistujú žiadne hrozby z tohto procesu, ktoré by mohli podkopáť ukrajinsko-ruské vzťahy, až po krajne negatívne očakávania, že Rusko vyvinie zvýšené úsilia o vtiahanie Ukrajiny do vojensko-politickeho zväzku. V každom pripade – vystúpenie ukrajinských účastníkov – vyplýva, že určujúcou reláciou pre súčasné medzinárodné postavenie Ukrajiny sú vzťahy s Ruskom – v oveľa väčšej miere – než vzťahy Ukrajiny s NATO.

Predpoklad, že partnerstvo medzi NATO a Ruskom sa môže stať nástrojom riešenia konfliktívnych situácií medzi Ruskom a jeho susedmi (v prieestore SNŠ), – vrátane Ukrajiny, – patrí medzi veľmi optimistické hypotezy. Partnerstvo medzi NATO a Ruskom – definované Zakladajúcim aktom – bezpochyb prispieva k stabilite postbiopárného vývoja v Európe, avšak ani text Zakladajúceho aktu, ani prax mierotvorných operácií v prieestore SNŠ nesvedčia o tom, že by NATO pretendovalo na rolu mierotvorca v postsovietskom prieestore a prejavilo vôle nahradíť existujúce mechanizmy SNŠ. Na tejto skutočnosti – minimálne v horizonte najbližších desiatich rokov – nič nezmení ani skutočnosť, že Rusko nedosiaholo od NATO záväzok nepríjatiu postsovietskych štátov do NATO v budúcnosti.

Charta o osobitných vzťahoch medzi NATO a Ukrajinou neobsahuje priame bezpečnostné garancie pre Ukrajinu v zmysle potenciálnych rizík, ktoré môžu vyplynúť z jej vzťahov s Ruskom. Konzultačný mechanizmus v prípade ohrozenia a deklarovanie *stredoeurópskeho štatútu Ukrajiny*, zakladá iba perspektívne tendencie takýchto garancií v nejasnej budúcnosti, poskytnutie ktorých bude závisieť od celého radu – v súčasnosti – nepredvidateľných faktorov. Predovšetkým od schopnosti Ukrajiny zachovať si doterajší samostatný zahraničnopolitický kurz, vnútorného vývoja a procesu transformácie v Ukrajine, Rusku a globálneho medzinárodného vývoja v Európe. Je symptomatické, že iba 5% ukrajinských expertov si myslí, že Charta s NATO prispeje „vo veľkej miere“ k posilneniu bezpečnosti Ukrajiny a že drívá väčšina stúpcov členstva Ukrajiny v NATO si uvedomuje nereálnosť vstupu Ukrajiny do NATO v najbližších rokoch.

Najdôležitejší predpoklad udržania *stredoeurópskych* vývojových tendencií pre Ukrajinu v strednobežnej perspektive – späť s prvou vlnou rozšírenia NATO –, bude závisieť od schopnosti Ukrajiny pokračovať v politike nezáučastnenosti a zachovať si neblokový štát. Veľkou výzvou a zároveň skúškou zrelosti ukrajinskej politiky v tomto smere bude –paradoxne – zvládnutie procesu rozšírenia NATO a EÚ smerom na východ. Symptomatická je skutočnosť, že ukrajinski experti – stúpcenci neutrality – si uvedomujú, že po rozšírení NATO smerom na východ, Ukrajina nebude schopná presadzovať politiku klasickej

neutrality podľa vzoru z obdobia po druhej svetovej vojne. Za povšimnutie stojí i skutočnosť, že hneď po podpísaní Základujúceho aktu s NATO, Rusko podpísalo (v máji 1997) základnú dohodu a zároveň zmluvy o Čiernomorskej flotile s Ukrajinou, z ktorých vyplýva pokračujúca pritomnosť ruských vojenských jednotiek na ukrajinskom území. Už len samotný tento fakt vylučuje klasickú neutralitu Ukrajiny.

Rozšírenie EÚ predstavuje pre Ukrajinu podobnú výzvu ako i rozšírenie NATO. Vstup kľúčových krajín SVE do EÚ veľmi pravdepodobne spôsobi dodatočné obchodné problémy pre Ukrajinu v regióne SVE. Vzostupný rast obchodnej výmeny s krajinami CEFTA môže byť ohrozený tým, že budú musieť rešpektovať colné a obchodné predpisy EÚ, rovnako ako i spoločnú hospodársku politiku únie. Vzhľadom na zatajíť veľmi nejasnú perspektívku podpisania asociácej dohody a uregulovania obchodných vzťahov s úniou, – ktoré by preklenuli uvedené problémy – môže dôjsť k zníženiu ukrajinského obchodu s krajinami CEFTA. Ďalším veľkým otázkou je vobec existencia CEFTA potom, čo ju opustia kľúčové krajinys SVE. Rozšírenie EÚ smerom na východ prejavuje paradoxnú črtu súčasného medzinárodného vývoja – *posilnenie celoeurópskej integrácie sa uskutoční na úkor redukcie rozvoja regionálnej spolupráce v SVE*. Tento problém však nie je len problémom Ukrajiny, ale i EÚ – a v najväčšej mieri – i ostatných krajín SVE, ktoré nevstúpia do EU v rovnakom čase ako ČR, Poľsko, Maďarsko a Slovensko. Bezprostredne sa dotýka i Slovenska.

Rozhodujúci úlohu z hospodárskeho i bezpečnostnopolitickeho hľadiska – spomedzi krajín SVE – zohráva pre Ukrajinu Poľsko. Je to podmienené historickými faktormi, ale i súčasným medzinárodným postavením a potenciálom Poľska, ktoré je kľúčovou krajinou SVE. Vzťahy obidvoch krajín sú významným prvkom stability v regióne SVE s celoeurópskym dosahom. Ukrajina vnima vzťahy s Poľskom ako vzťahy strategického významu. Otázkou však zostáva, ako ovplyvní úroveň týchto vzťahov vstup Poľska do NATO a EÚ. Je to paradoxné, ale Poľsko v súčasnosti má možno oveľa väčšie možnosti rozvoja politických a hospodárských vzťahov s Ukrajinou, než ich bude mať po vstupe do NATO a EÚ.

Je to výzva i pre slovenskú zahraničnú politiku, v prípade časovo nerovného vstupu do EU s Poľskom. Podľa hodnotenia ukrajinských expertov, Slovensko by sa mohlo – na určitú dobu celkom určite – stať spojivom medzi Ukrajinou a krajinami SVE, ktoré vstupia do západoeurópskych struktúr. Je úplne jasné, že Slovensko – vzhľadom na svoj potenciál – nemôže byť pre Ukrajinu náhradou za Poľsko, avšak v spolupráci s Poľskom i ostatnými krajinami SVE sa môže aspoň čiastočne podieľať na *novej stredoeurópskej agende* v súvislosti s približovaním Ukrajiny k stredoeurópskym i západoeurópskym štruktúram. Záujem NATO i EÚ o stabilizovanie a priblíženie Ukrajiny k európskym štruktúram je jasne čitateľný a – minimálne v stredodobej perspektive – nemenný. Závisí iba od slovenskej zahraničnopolitickej vôle – či chce alebo nechce byť *konštruktívnym partnerom západoeurópskych štruktúr* a podieľať sa na zodpovednosti za stabilitu v regióne SVE.

Rok 1997 bol pre Ukrajinu – z hľadiska jej ďalšieho medzinárodného i bez-

pečnostného postavenia – klúčovým rokom. Rozhodnutia madridského sumitu NATO, luxemburského summitu EÚ, Základujúci akt medzi NATO a Ruskom a Charta o osobitnom partnerstve medzi NATO a Ukrajinou sice nevyriešili zásadným spôsobom *problémy bezpečnosti a medzinárodného postavenia Ukrajiny*, avšak zafixovali existujúce *status quo a načrtli nové perspektívy vývojových tendencií*. Ukrajina tak získala priestor pre realizáciu svojich deklarovaných európskych zahraničnopolitickej cieľov, avšak to, či ich dosiahne, zostáva – predovšetkým – „na jej viastnych pleciach“. Partneri v SVE jej môžu byť v tomto smere iba nájomcami.

Komparácia východných politík „visegrádskych“ susedov Ukrajiny – Poľska, Maďarska a Slovenska – jednoznačne vyznieva v prospech Poľska. Poľské skúsenosti sú podložené dlhodobou historickou tradíciou, ktorá je – na prvý pohľad paradoxne – veľmi aktualná i v súčasnosti. V rokoch 1989 až 1997 Varšava v niekoľkých časových intervaloch *sformulovala a zároveň i – do určitej miery – zodpovedala na základnú otázkú súčasnej východnej politiky krajín SVE*: akým spôsobom budovať vzťahy s kľúčovými krajinami európskej časti postsovietiskej priestoru – Ruskom a Ukrajinou? Poľsko volilo medzi dvomi krajinnými koncepciami svojej východnej politiky: 1. preferencia rozvoja vzťahov so svojimi bezprostrednými susedmi – Ukrajinou, Bieloruskom a Litvou – s cieľom vybudovať hradžú pred ruským imperializmom; 2. preferencia vzťahov s Ruskom, na úkor vzťahov so svojimi bezprostrednými susedmi. V období 1989–1991 sa Poľsko snažilo kombinovať obidva prístupy, zatiaľ čo v r. 1992–1995 prevládali pokusy presadiť druhú alternatívnu. Od r. 1996 sa Poľsko vrátilo k politike z r. 1989–1991, avšak na kvalitatívne novej úrovni. Cielom poľskej východnej politiky je kultivovanie partnerských vzťahov so všetkými najdôležitejšími susedmi na východe, zohľadňujúc širší rámec európskych a transatlantických vzťahov. Iným slovami, poľská odpoveď znie: *dosiahnutie partnerských vzťahov s Moskvou bez ich zasadenia do kontextu rozvoja vzťahov s Ukrajinou, pobaltíckymi štátmi a inými krajinami regiónu SVE, nemá nádej na úspech*. Táto poľská skúsenosť je platná a aplikovateľná na ktorúkoľvek krajinu SVE.

Na začiatku 90. rokov bola maďarská politika vo vzťahu k Ukrajine najaktívnejšia spomedzi všetkých krajín SVE. Budapešť zohrala rozhodujúcu úlohu pri medzinárodnom uznaní Ukrajiny, ešte v čase keď existovalo ZSSR. Obdobie stagnácie v maďarsko-ukrajinských vzťahoch nastalo v rokoch 1992–1994, keď do centra bilaterálnej agendy bola – maďarskou stranou – postavená otázka maďarskej menšiny v Ukrajine. Hornovia vláda sa ponimárom svojej východnej politiky priblížila poľskému modelu, keď podriadila otázky národnostných menšín a kontext rozvoja vzťahov s Ukrajinou i Ruskom záujmom integrácie Maďarska do západných struktur.

Slovensko nemôže svoju východnú politiku, vrátane vzťahov s Ukrajinou, ani len porovaňa s Poľskom alebo Maďarskom. Slovenská východná politika nie lenže nie je rovnovážna, ale nie je ani zasadená do kontextu rozvoja európskych a transatlantických vzťahov, resp. presadeniu prioritných integračných záujmov SR. Paradoxne, v bezpečnostnej relácii – vzťahov s NATO, – postso-

vietiska Ukrajina predbehla Slovensko, keď zaznamenala posun od doktríny neutrality v blokoch k zblíženiu s NATO v r. 1996–1997. Slovensko naopak, od deklarovania cieľa vstupu do NATO k vzdialeniu sa od NATO, priklonu k stratégii neutrality a – de facto – medzinárodnej izolácie.

Zásadný rozdiel vo východnej politike Slovenska a jeho dvoch susedov – Poľska a Maďarska – spočíva v tom, že členstvo v západných štruktúrach sa mení pre Poľsko a Maďarsko z cieľa ich zahraničnej politiky na jej nástroj, vrátane budovania vzťahov s Ukrajinou a Ruskom. Slovensko zostáva v pôvodnej situácii svojich úspešnejších susedov, keď premyslená, zodpovedná – a zasadnená do širšieho rámca európskych a transatlantických procesov – východná politika sa musí stať nástrojom na dosiahnutie prioritného cieľa – členstva v NATO a EÚ. Aby došlo k zmene slovenskej západnej politiky z neúspešnej na úspešnú, musí dôjsť k zmene slovenskej východnej politiky praktizovanej v r. 1993–1997 podľa vzoru maďarskej politiky od r. 1994 a poľskej politiky – minimálne – od r. 1996.

2. UKRAJINA A EURÓPSKA HOSPODÁRSKA A POLITICKÁ INTEGRÁCIA

Predseda sekcie: Hans Joachim Giesecke, Inštitút pre mierové štúdie, Hamburg

Hlavné referaty:

Valerij Novickyj (Inštitút svetovej ekonomiky a medzinárodných vzťahov, Kyjev): *Ukrajina a Európska únia: perspektívny integráciu*

Petr Robejšek (Medzinárodný inštitút pre politiku a hospodárstvo, Hamburg): *Ukrajina, stredné Európa a EÚ: pohľad zo západu*

Stanislaw Michalowski (Ministerstvo zahraničných vecí, Varsava): *Hospodárska spolupráca v rámci CEFTA a Ukrajine*

Anton Marcinčin (Centrum pre hospodársky rozvoj, Bratislava): *Perspektívny integráciu Slovenska do EÚ: východné aspekty*

Mychajlo Bizilia (Zástupca Karpatského euroregionu v Zakarpatskej oblasti, Užhorod): *Karpatský euroregion: skúsenosti cezhraničnej spolupráce*

2.1. Fakty, argumenty a hodnotenia

V druhej sekcií rokovania konferencie zazneli príspevky, ktorých cieľom bolo zhodnotiť otázky spojené s možnosťami európskej integrácie Ukrajiny, resp. jej miesta v súčasnej Európe. Hlavné otázky, na ktoré sa referenti pokúšali nájsť odpovede boli nasledovné:

1. aké sú perspektívky integrácie Ukrajiny do Európskej únie?
2. ako sú pripravené na túto možnosť krajiny západnej Európy?
3. aké sú možnosti priblíženia, resp. vstupu Ukrajiny do stredoeurópskych subregionálnych štruktúr – a predovšetkým, CEFTA?
4. aké sú perspektívky integrácie Slovenskej republiky do Európskej únie?
5. aké sú skúsenosti z cezhraničnej spolupráce v rámci projektu Karpatský euroregion, na ktoréj participujú západné regióny Ukrajiny a regióny susedných stredoeurópskych krajín?

Hlavné tézy prednesených referátov

Valerij Novickyj: *Ukrajina a Európska únia: perspektívny integráciu*

- (problémy v obchode s Ruskom a rast hospodárskej spolupráce s EÚ) analýza rozvoja a súčasného stavu zahraničnoobchodnej činnosti Ukrajiny

svedčí o tom, že hospodárska spolupráca s EÚ sa stáva pre Ukrajinu stále významnejším faktorom jej geopolitického postavenia a zároveň praktickou úlohou spojenou bezprostredne s budovaním systému otvorennej ekonomiky. Spolupráca s EÚ zodpovedá procesu prevádzania ukrajinského hospodárstva z časti jednotného hospodárskeho priestoru bývalého ZSSR na samostatnú „národnú jednotku“ v systéme globálneho rozdelenia práce.

Za všetko hovoria údaje o rozvoji ukrajinského exportu a importu. Podiel krajín – ktoré neboli súčasťou ZSSR – na ukrajinskom exporte vzrástol z 14,6% v r. 1991 na približne 50% v r. 1996, a v priebehu r. 1997 už tento podiel značne prekráča uvedenú hodnotu. Určitú úlohu – pri vyvoji tohto indikátora – zohrala i nepredvidateľná a miestami nepriateľská politika Ruska, tradičného obchodného partnera. Ako príklad môže poslúžiť jednostranné zaviedenie colných poplatkov na začiatku r. 1997, ktoré mali za následok zníženie vzájomného obchodu o 20%. V dôsledku, podiel Ruska v exporte Ukrajiny v prvom polroku 1997 v porovnaní s rovnakým obdobím r. 1996 klesol na 28,2%, a podiel krajín bývalého ZSSR na 25,9%. Adekvátny vzrástol podiel ostatných 166 krajín sveta, – s ktorými Ukrajina udržiava obchodné vzťahy, – na 16,8%. Podiel krajín bývalého ZSSR na importe Ukrajiny klesá oveľa pomalšie, najmä kvôli dovozu energetických surovin.

EÚ sa stáva hlavným zdrojom dodávok produkcie spracovateľského priemyslu. Liderom – medzi krajinami EÚ – v tomto smere je Nemecko, na ktoré pripadá 5,8% celkového ukrajinského importu. Aktivními obchodnými partnermi Ukrajiny sú v Taliansko a Holandsko.

- (**problémy hospodárskej spolupráce s EÚ**) napriek uvedeným indikátorom, úroveň spolupráce s EÚ je ešte veľmi vzdialená od stavu, ktorý by bolo možné označiť za optimálny. Všetky pozitívne výsledky v tomto zmysle boli dosiahnuté pri veľmi nízkych absolútnych ukazovateľoch a pri nevhodnej komodítnej štruktúre pre Ukrajinu. Investičná spolupráca Ukrajiny s EÚ sa rozvíja oveľa pomalšie než v oblasti obchodu. Napriek optimistických očakávaniam, Európa sa nestala pre Ukrajinu zdrojom nových progresívnych technológií.

Citefnou prekážkou obchodnej spolupráce je prax antidampingových štrení zo strany EÚ proti ukrajinskym výrobcom ocele, textilu, jadrových materiálov, hnojiv a niektorých ďalších komodít. Tieto štrenia majú veľmi často otvorené diskriminačný charakter, pretože sa vedú bez zohľadnenia konkrétnych nákladov pri výrobe produkcie v Ukrajine a vychádzajú z porovnávania cenových relácií, ignorujúc – napr. – cenu práce a pod.

Avašak, je potrebné dodať, že hlavným problémom exportérov na trhoch v západnej a strednej Európe je slabá konkurenčná schopnosť ukrajinskéj produkcie. Dlhodobým negatívnym faktorom obchodu s EÚ je komoditná podobnosť ukrajinského nesurovinového exportu k niektorým tradičným sfíram nadbytočnej produkcie v členských krajinách EÚ – potravinárska produkcia, metalurgia, ľahký a chemický priemysel.

- (**zmluvné a inštitucionálne zabezpečenie vzťahov s EÚ**) spoločné záujmy EÚ a Ukrajiny našli svoje vyjadrenie v Zmluve o partnerstve a spolupráci, ktorá bola podpisána 16. júna 1994 v Luxemburgo. Zmluva vytvára podmienky pre široký politický dialóg medzi obidvomi stranami, rovnako ako i predpokladá zavedenie režimu ústredových vzťahov vo vzájomnom obchode. Významným cieľom, ktorý je obsiahnutý v dohode, je perspektíva vytvorenia po r. 1998 zóny voľného obchodu. Vzhľadom na veľmi dlhy proces ratifikácie zmluvy, EÚ a Ukrajina podpisali tzv. Dočasnú dohodu (Interim Agreement) o obchode v Bruseli 1. júna 1995. Táto vstúpila do platnosti 1. februára 1996. Zásadný význam pre rozvoj vzťahov s EÚ má priznanie Ukrajine štatutu krajiny s transzitnou ekonomikou (jún 1996).

Boli vytvorené spoločné inštitúcie pre rozvoj vzájomných vzťahov – Rada spolupráce a medziparlamentný Výbor pre spoluprácu. V Ukrajine existuje Medzirezortný výbor pre otázky rozvoja vzťahov s EÚ. Rozvoj vzťahov s Ukrajinou na strane EÚ spadá do činnosti Generálneho riaditeľstva pre vzťahy s krajinami SVE a novými nezávislými štátmi. V Bruseli bola otvorená Stála misia Ukrajiny pri EÚ a v Kyjeve Delegatúra Európskej komisie.

- (**integračná dilema Ukrajiny?**) bezpochyb, plné právo na existenciu má i nasledujúca otázka – je možné považovať súčasnú geostrategickú voľbu Ukrajiny v prospech európskej integrácie naozaj za definitívnu? Často je možné počuť názor, že bývale subjekty ZSSR jednoducho nemenie obnovenie integračného priestoru potom, čo prekonajú súčasnú hlbokú krízu. Otázku je však možné postaviť i opačne. Vari by nebol logické pripustiť, že práve podmienky ostrej hospodárskej krízy mali byt príčinou obnovenia bývalého jednotného hospodárskeho priestoru, berúc do úvahy, napríklad, problémy konkurenčného boja so západnými výrobcomi? Nestalo sa tak. Naopak, práve spolupráca s európskymi a inými krajinami kompenzuje straty trhov a technologickej spolupráce v rámci kraju SNS. Európsky vektor orientácie sa stal prioritou v súčasnej geoekonomickej stratégii Ukrajiny.

Petr Robejšek: Ukrajina, stredná Európa a EÚ: západný pohľad

- (**Rusko na konci reformiem**) ekonomicky pozitívne a za politickej podpory väčšiny sa reformný proces v Rusku odklánal od „pozápadnenia“ a orientuje sa na „industrializmus“, t.j. modernizáciu priemyselnej základne. Za danej situácie je táto zmena kurzu pochopiteľná a realistická. Jej hlavným dôsledkom je však odklon od vývinovej linie hospodársky vyspelých krajín, ktoré sa zameriavajú na rozvoj postindustriálnej ekonomiky. Je všobec možné, aby sa Rusko odklonilo od „pozápadnenia“? Áno, Rusko je schopné ekonomicky prežiť i v tom pripade, ak odmieta podriadiť sa západným kritériam hospodárskej efektivnosti. Ak sa tento prístup presadi a všetko tomu nasvedčuje, Rusko sa bude modernizovať v rámci tradičného industriálneho vývinového vzorca. V skutočnosti však pôjde iba o zdokonalovanie vlastnej zaostalosti.

Vo väčšine krajín SNŠ vzniká špecifická forma „korporatívneho kapitalizmu“ s veľmi úzkym prepojením medzi štátom a ekonomikou. Bieloruský prezident Lukášenka hovorí o „trhovom socializme“, ukrajinský prezident Kučma používa pojem „štátom regulovaná a sociálne orientovaná trhová ekonomika“ a ruský prezident Jefcincov povysíl v jeseň 1997 štátnej dirigizmu na oficiálnu politiku. Za týchto podmienok nám nezostáva iné než priznať nasledujúcu neprijemnú skutočnosť: štátny útvár, ktorý bol nedávno známy pod názvom Sovietsky vzájom, v skutočnosti nezmizol. Ako hospodársky, politický, sociálny a bezpečnostnopolitický vzťahový systém existuje i nadalej a prezíva akurat fázu dočasného oslabenia.

O to väčšiu pozornosť je potrebné venovať skutočnosti, že z tohto zaostalého ekonomickeho priestoru budú pôsobiť gravitačné sily na bývalé socialistické štaty. Pokračovanie ich závislosti na Rusku bylo možné odvodzovať od vysokej spotreby materiálu a energie v priemyselných odvetviach – napr. chémia, papier, hutníctvo. Vzhľadom nato, dlhodobá surovinová a energetická závislosť mnohých štátov SVE nadobúda mimoriadny význam. Ruská politika sa snaží o inštrumentalizáciu hospodárskej závislosti. Popri spomínanej energetickej surovinovej závislosti sa to týka i závislosti technologickej (jadrová energia). Rusko sa snaží prehĺbiť existujúcu závislosť v zbrojnej oblasti tým, že ponúka splátky dluhu ZSSR vo forme dodávok zbraní. Rovnakou pôsobí i skutočnosť, že sa Rusko ponúka ako „mákký“, v porovnaní so Západom, menej náročný trh.

- (SVE medzi Ruskom a západnou Európou) po historickom prelome v r. 1989 stojia štáty SVE pred dvomi úlohami: 1. modernizácia hospodárstva a spoločnosti; 2. nájdienie vlastného miesta v začínajúcej postindustriálnej ére. Nielen ich ďalší hospodarsky vývin, ale i rovnakej miere i ich bezpečnosť a nezávislosť sa bude odvodzovať od toho, či ich cesta „naspať do Európy“ povedie rýchle k plnej ekonomickej integrácii do západného ekonomickej kontextu. Táto otázka má nepopierateľný geopolitický význam, pretože jej zodpovedanie rozdružuje o tom, kde sa bývale socialistické krajinám budú nachádzať v čase, keď postkomunistický svet nájde svoju predbežnú rovnováhu. Jej zodpovedanie závisí od ekonomických faktov a vyžaduje, predovšetkým, intenzívnu investičnú činnosť a hlbokú reštrukturalizáciu hospodárstva.

Modernizácia a globalizácia ekonomických vzťahov medzi západnou a východnou Európou sa prejavuje predovšetkým v tom, že pre západoeurópskych zákazníkov a podnikateľov bývalé socialistické štaty predstavujú zdroj lacných produktov a pracovnej sily. Táto forma globalizácie vedie k upevňovaniu hospodárskych hraníc a možno i k závažným bezpečnostnopolitickým dôsledkom. Realisticky videne, bývalé socialistické krajinám majú iba malé šance dosiahnuť západnú úroveň blahobytu. Z dvoch príčin nebudú schopné nahromadiť dostatočný kapitál, ktorý by im umožnil včleniť sa do skupiny špičkových trhových ekonomik: 1. obyvateľstvo konzumuje príliš veľa v čase,

ked by sa malo správať podľa zdržanlivej „protestantskej morálky“, 2. západní podnikatelia využívajú svoj technologický náskok k tomu, že redukujú bývalé socialistické krajinu na producentov jednoduchých a tým i lacných produktov, alebo polotovarov. Východoeurópske štaty sa však definitívne odpoja od východného priestoru až potom, keď prestanú vyrábať druhoradé tovary. Do tejto doby existuje možnosť návratu do starých vzťahov hospodárskej i politickej závislosti na Rusku.

- (západná Európa na prechode do novej éry a SVE) západný model trhovej ekonomiky zdolal socialismus a vzápäť dosiahol hranicu svojej výkonnosti, a v súčasnosti hľadá ďalšie rezervy na jej stupňovanie. Osem rokov po zániku socialismu sa ukazuje, že posledný predstavoval určitý prototyp, dôležitú korektívku pre sebazávisiace sily výkonove a individualisticky zameraného západného hospodárskeho modelu. Trhový systém, ktorý už nemusí ďeliť alternatívemu spoločenskému modelu, nie je vystavený disciplinujúcemu vplyvu politických ohľadov na sociálnu stabilitu.

Napriek všetkým patetickým a historizujúcim vyhláseniam, západná Európa nezobrala na vedomie politické zmeny 1989-91 a z toho plynúcu zodpovednosť, skutočne väzne. Západoeurópski politici sa správajú stručne a autisticky zároveň. Ich úlohou a sanciou je zaistiť čo možno najväčšiu časť kontinentu pre demokraciu a trhové hospodárstvo. Hospodárska pomoc a odstránenie obchodných bariér by boli oveľa dôležitejšie, než nákladná bezpečnostnopolitická agenda. Avšak, nová a v skutočnosti oveľa dôležitejšia úloha celoeurópskej integrácie je podriadená cieľu, ktorý po r. 1989 jednoznačne strati na význame, totiž integrácii západoeurópskej. Tomuto cieľu z doby studenej vojny obetujú sanciu na pokrok v celoeurópskej integrácií. V mene európskej meny je hospodárstvám naordinovaná „diétna kúra“ šetrenia, ktorá ohrozí stabilitu západných demokrácii a prehľubuje prieťast medzi obidvomi časťami kontinentu. Potrebné by boli pragmatické a rýchle politické kroky. V Madride, Amsterdame a Maastrichte sa však opäť ukáza, že to nie je práve silná stránka Európanov. Národné záujmy bránia i národné dosiahnutie nadnárodných cieľov, správnych i chybých. Isté je, že stare a nové ciele nie sú zlúčiteľné a hlavne, chýbajú finančné, organizačné a duchovné prostriedky na ich dosiahnutie. Ak sa presadí až prioritá snaha nemá žiadne priority, bude sa to rovnať pokusu dosiahnuť nové a staré ciele s tým výsledkom, že sa proces zmien podstatne spomali. Časú nezostáva veľa. „Windows of Opportunities“ sa práve zabudlo pred Bieloruskom. Ukrajine, Slovensku, Rumunskej a Bulharskej zostáva už iba malá škára. Šanca poskytnutá v r. 1989 nebola dosiaľ plne využitá a kto vie, ako dlho bude mať čakaf na ďalšiu.

Pre západné štáty bolo zrejme jednoduchšie úverovať komunistické diktatúry než poskytnúť ich nástupcom prístup na západné trhy. Sympatie, obdĺž a porozumenie z rokov 1989/90 boli osem rokov po hodine nula vystriedané rigorózou politikou voči SVE. Logika fungovania západného hospodá-

skeho a politického systému sťažuje aktívnu pomoc tým viac, čím podobnejšie sú ekonomický a politický systém obdarovanej krajiny. Čím viac sa obdarovaná krajina podobá konkurentovi, tým viac a pravdepodobnejšie s ňou bude takto i zachádzané. Obidve časti kontinentu majú veľa spoločných cieľov, avšak snáď žiadny z nich nie je pre nich dosiahnutefný zároveň. Predovšetkým, nepochybne identické ciele bezpečnosti a blahobytu delia obe časti kontinentu nepomerne viac než ich spájajú.

- *(Ukrajina: most alebo škripec)* je obdivuhodné akej oblube sa v politickej reči a literatúre teší archetypický obraz mostu. Všetci by chceli takýto most predstavovať, avšak mälokto si uvedomuje, že smelé východno-západné rozprátie by sa mohlo zmeniť i v prepáti. Nemenej vhodný je teda i obraz škriepca. Pre Ukrajinu sa situácia komplikuje ešte i tým, že nie jeden spomedzi „prívržencov teórie mostov“ ju lokalizuje na jeho východnej strane. Ale i vtedy, keď túto interpretáciu optimisticky zavrhneme, zostane faktom, že na území Ukrajiny pôsobia a stretávajú sa silové polia modernej a hospodársky vyspelej Európy a jej hospodársky i politicky zaostalej východnej časti. Iste však je, že príslušnosť Ukrajiny k západnej Európe je preddefinovaná hospodársky a predpokladá bolestnú reštrukturalizáciu poľnohospodárstva a priemyslu. Zatiaľ však existuje iba veľmi málo toho, čo by sa po noms „moste“ prepravovalo. Ak sa to nezmení dostatočne rýchle, most sa zmení na škripec. Je vo významnom záujme ostatných postkomunistických štátov, aby ukrajinské rozprátie medzi Západom a Východom nezlyhalo. Ekonomický úspešná a jednoznačne východne orientovaná Ukrajina by totiž spolu s Poľskom prekázala pri vzniku osi Berlin-Moskva, alebo jej nie menej nežiaducej varianty obhobatenej o Paríž. S určitosťou je možné konštatovať iba jediné – na západoeurópske štaty sa Ukrajina v súčasnosti môže spoliehať iba veľmi obmedzene. Predstava Ukrajiny integrovanej do západoeurópskych štruktúr sa za dnešnej situácie rovná prehnane optimistickej hypotéze. Ak sa má táto hypotéza potvrdiť, tak iba ako výsledok dlhodobého procesu, ktorého úspech závisí na celom rade faktorov. Na prvom mieste je potrebné nazvať prekonanie rozporu medzi politickou orientáciou Ukrajiny na Západ a jej vyhnanenou hospodárskou závislosťou na Východe. Klúčovým predpokladom pre ekonomické napojenie na Západ je radikálna zmena ukrajinského právneho poriadku a hospodárskeho systému. Iba potom je možné počítať s tým, že zahraničný kapitál sa prestane Ukrajine vyhýbať. V istej miere pôsobi deprimujúco skutočnosť, že sa Ukrajina úspešne odpútal a od Ruska i najmenej žiaducej oblasti. Ukrajina je nezávislá na Rusku i v tom zmysle, že Kyjev stráca návaznosť i na to málo, čo na poli ekonomických reformovanie Rusko. Oproti L. Kučmovi sa B. Jefcán javí ako ruská M. Thatcher. Ukrainskú ekonomiku ovládajú zle zamaskované komunistické elity v ešte väčšej miere než je tomu v Rusku. Ich oddanosť západnému modelu je priamo odvodená od príľegiei, ktoré im poskytla jeho karikatúra, ktorá v krajinе existeuje.

Ďalším, avšak v skutočnosti najdôležitejším faktorom sťažujúcim hospodársku a politickú integráciu Ukrajiny do západného kontextu je veľký konflikt medzi Ukrajinou a Ruskom. Základná dilema ukrajinskej politiky spočíva v tom, že väčšina vitálnych záujmov krajiny nie je uskutočniteľná proti ruskej vôle. Či už ide o zásobovanie energiou, alebo o odbyt ukrajinského tovaru, Rusko sa nachádza v klúčovej pozícii. Dodávky ruskej ropy Ukrajina zaplatí la lodami čiernomorskej flotily, podielmi v ropovodoch a významných podnikoch. Proces emancipácie od ruskej dominancie prebieha iba veľmi pomaly a jeho výsledok je neistý. Západná pomoc by v tejto situácii mohla priniesť výsledky skutočne strategického dosahu. Nie je celkom vylúčené, že USA sa pokúsia zrealizovať oslabenie podobu Brezinského návrhu „podporiť geopolitickej multipolaritu na území byvalého ZSSR“, t.j. posilniť samostatnosť byvalých sovietskych republík. Ukrajina zaujíma tretie miesto na zozname krajín, ktoré dostávajú americkú finančnú pomoc. Sumy samotné však nie sú ani zdaleka postačujúce.

V Kyjeve neexistujú pochybnosti o významnej úlohe Nemecka, ako pre postkomunistické štáty, tak i pre budúce usporiadanie Európy. Ukrajinské oficiálne miesta sa energeticky zasadzujú za posilnenie nemeckej prítomnosti a aktivít v krajinе. Za nezatajovanou snahou prisúdiť Nemecku vedúcu úlohu pri modernizácii Ukrajiny je dokonca možné zreteľne vytísniť túžbu po symetrii a partnerstve podobnému ako medzi Bonnom a Parížom. Ukrajina sníva opäť svoj európsky sen a Nemecko v ňom prípadla úloha rozprávkovo-výhodného princa. Vo svetle historických skúseností ide o veľmi odvázne rozhodnutie. Avšak, aktuálny stav vzťahov medzi západnou Európu a Ukrajinou charakterizuje skôr pojem vyčíkanie. Západná Európa si môže dovoliť čakať. Ukrajina však balansuje nad prieťasou. Akokolvek pochopiteľná a legitimne je snaženie Ukrajiny o zapojenie do západoeurópskeho kontextu, nie je možné zatvárať oči pred problémami a neistými vyhliadkami tohto procesu.

Stanisław Michałowski: Hospodárska spolupráca v rámci CEFTA a Ukrajina

• *(perspektívky CEFTA) vzhľadom na skutočnosť, že od r. 1995 sa fažisko ukrajinskej zahraničnej politiky stále zreteľnejsie presúva smerom k integrácii do európskych štruktúr, pre Ukrajinu rastie význam regionálnej spolupráce. Rozvoju vzťahov s krajinami SVE napomáha i poznanie, že spolupráca s krajinami regiónu, ktoré sú úspešné v integračnom procese, je nápmocná i pre uskutočnenie reformno-integračných snáh samotnej Ukrajiny. Analýza možností hospodárskej spolupráce Ukrajiny s CEFTA musí zohľadiť nasledujúce aspekty: 1. charakter, úloha a budúci vývin CEFTA; 2. ukrajinské záujmy na spolupráci s členskými krajinami CEFTA; 3. východné rozšírenie EÚ a z neho vypĺňajúcej závery pre Ukrajinu.*

Reálny hospodársky význam CEFTA sa zdá byť relatívne malý: podiel členských krajín na vzájomnom obchode cíni menej než 10%. Napriek tomu,

v priebehu posledných rokov CEFTA vyvinula významné aktivity. Členské krajinu sa dohodli na plnej liberalizácii obchodu s priemyselnými tovarmi v horizonte r. 2001. Liberalizácia obchodu s poľnohospodárskou produkciou bude oveľa rozsiahlejšia než predpokladala pôvodná dohoda z r. 1992 – ochranárské opatrenia budú redukované približne o jednu polovicu. V septembri 1995 bola CEFTA prostredníctvom prijatia doplnkov k zakladajúcej zmluve deklarovaná ako „otvorenú inštitúciu“, ktorá umožňuje členstvo ďalším krajinám SVE – týkalo sa to predovšetkým Slovenska a Rumunska. Záujem o členstvo prejavilo tiež Bulharsko (predpokladaný vstup – 1998) a niektoré pobaltské štátom. Popri tom, rokovalo sa o ďalšom prehlbnení spolupráce, ktorá už prekráčuje rámec problematiky zúženej iba na liberalizáciu obchodu, pohybu kapitálu, služieb a práce. Padol návrh na zriadenie stáleho sekretariátu CEFTA a dohodnutie spoločných postupov vo vzťahu k tretím krajinám. Zo súčasných šiestich členských krajín CEFTA (ČR, Poľsko, Maďarsko, Slovensko, Slovensko a Rumunsko) sú štyri z nich pripravené zahájiť rozhovory o vstupe do EÚ. Z tohto faktu vyplýva skutočnosť, že budú – ako budúci členovia EÚ – musieť pri ďalšom rozvoji spolupráce v CEFTA vychádzať zo všeobecných cieľov a principov EÚ. Otázne je, či v momente vstupu do EÚ budú môcť i nadáľe vyvíjať aktivity v rámci CEFTA. Je však možné celkom určiť predpokladat, že členstvo v obidvoch štruktúrach – v doterajšej podobe – nebude možné uchovať. Ak by Poľsko, ČR, Maďarsko a Slovensko chceli zostať členmi CEFTA, ciele a charakter poslednej by museli byť zmenené.

- (*Ukrajina a CEFTA*) v hospodárskej oblasti, spolupráca medzi Ukrajinou a krajinami SVE naráža na mnohé fažkosti a problémy. Medzi ne patria, predovšetkým, nerovnaké tempo hospodárskeho rozvoja krajín SVE na strane jednej, a budovanie hospodárskych vzťahov na trhovom princípe v Ukrajine, na strane druhej. Poľsko – spomienzí všetkých krajín SVE – je najvýznamnejším obchodným partnerom Ukrajiny a patrí mu štvrté miesto v zahraničnom obchode Ukrajiny vôlebe – po Rusku, Nemecku a Bielorusku. Napriek tomu, chýbajú nove mechanizmy a nástroje, ktoré by umožnili ďalší rozvoj spolupráce na trhových principoch. Stačí spomienúť založenie spoločnej banky, ktoré bolo naplánované už v r. 1993, – avšak ešte stále zostało iba pri plánoch.

Budúce rozšírenie CEFTA sa týka predovšetkým Bulharska (1998), troch pobaltských štátov a Ukrajiny. Všetky tieto krajinu už prejavili záujem o členstvo v CEFTA. V spoločnej deklarácií prezidentov Poľska a Ukrajiny z 26. júna 1996 sa zdôrazňuje, že Poľsko sa bude zasadzovať o prijatie Ukrajiny do CEFTA a že podnikne v tomto smere praktické kroky. V súčasnosti však Ukrajina nespĺňa ani jedno zo štyroch základných kritérií pre členstvo: 1. členstvo vo Svetovej obchodnej organizácii (WTO) a zníženie ochranárskych opatrení v súlade s pravidlami GATT/WTO; 2. podpísanie asociačnej dohody s EU; 3. jednohlasný súhlas všetkých súčasných členov CEFTA na prijatie nového člena; 4. podpísanie dohôd o voľnom obchode so všetkými

členskými krajinami CEFTA. Krajina môže získať i formu asociovaného členstva, avšak rovnako iba v prípade, že splňa više nazvané predpoklady. Je možné namietať, že sice Ukrajina ešte nesplňa podmienky členstva, avšak nie je možné vylúčiť, že tieto podmienky budú časom „zmáčkené“, resp. naznačené zadefinovane. Súčasný obchod Ukrajiny s krajinami CEFTA predstavuje iba niečo okolo 5% ukrajinského zahraničného obchodu. V prípade dosiahnutia členstva v CEFTA by sa podiel krajín CEFTA na ukrajinskom zahraničnom obchode nesporne zvýšil.

Pri úspešnom procese rokovania, Ukrajina by sa v r. 1998 mohla stať členom WTO. Rovnako je možné predpokladať, že dohoda o spolupráci a partnerstve s EÚ by mohla byť ratifikovaná v r. 1998. V prípade, že Ukrajina bude schopná úspešne implementovať uvedenú dohodu, dosiahnuť makroekonomickú stabilitu a prehlibiť reformný proces, ku koncu tohto storočia by sa mohla pripojiť k celoeurópskemu systému voľného obchodu.

Vzťahy Ukrajiny s členskými krajinami CEFTA majú okrem čisto ekonomickejho významu i ďalší veľmi dôležitý aspekt: vytiahnutie Ukrajiny do rôznych stredoeurópskych štruktúr. Týka sa to predovšetkým CEFTA, v ktorej Ukrajina hľadá dôležitý záhytný bod a alternatívnu k SNŠ.

- (*rozšírenie EÚ a Ukrajina*) vzájomom na to, že rozšírenie EÚ smerom na východ bude dlhodobým procesom, je nevyhnutné rátať s viacerym prechodnými obdobiami. CEFTA môže v budúcnosti nielen existovať, ale i zohráť veľmi významnú úlohu v tomto procese. Bolo by však veľkým zjednodušením tvrdiť, že CEFTA bude iba čakárnou na vstup do EÚ. Rovnako je potrebné zobraziť do úvahy i skutočnosť, či si CEFTA – po rozšírení EÚ – zachová súčasnú podobu. Zmena funkcií CEFTA však vobec neznamená, že prestane existovať. Je si možné predstaviť, že CEFTA a nadáľe bude užitočným nástrojom pre priblíženie ďalších kandidátov k úni EÚ a rozvoju tradičnej regionálnej spolupráce. Rozvoj tradičnej regionálnej spolupráce bude nielen v záujme Ukrajiny a členov CEFTA, ktorí nevstúpia do EÚ, ale i nových členských krajín EÚ. Integratívna stratégia Ukrajiny a členských krajín CEFTA by sa mala sústrediť na jeden veľmi dôležitý bod – rozšírenie EÚ by mohlo znamenať tiež i rozšírenie Európskeho hospodárskeho priestoru (EHS), kam patria členské krajinu EÚ a EFTA (okrem Švajčiarska) – a kam by mohli v perspektive patriť i členské krajiny CEFTA.

Existuje veľa faktorov, ktoré hovoria pre to, aby CEFTA – po vstupe časti členov do EÚ – prežila a sformulovala nové úlohy v oblasti rozvoja regionálnej hospodárskej spolupráce, rovnako ako i spolupráce v oblasti politickej a bezpečnostnej. CEFTA sa celkom určite nestane niečim ako „mini-EÚ“, napriek tomu stredoeurópske krajiny spája príliš veľa spoločných záujmov, než aby nepotrebovali nástroj regionálnej spolupráce. Už teraz je jasné, že všetkých desať asociovaných krajín nevstúpi na rieku do EÚ. Vychádzajúc z tohto predpokladu, je nevyhnutné vypracovať spoločnú stratégiu a dôveryhodné rámce rozvoja vzťahov pre krajiny, ktoré nebudú úspešne v prvom ko-

le rozšírenia EÚ. CEFTA by mala zostat fórom pre rozvoj integračného procesu a predstupovej stratégie jednotlivých krajín a rámcom pre prijanie ďalších krajín SVE do EU. Avšak splnenie týchto funkcií predpokladá vytvorenie zodpovedajúcich inštitúcií – a predovšetkým – stáleho sekretariátu.

Anton Marcinčin: Perspektívy integrácie Slovenska do EÚ. Východné aspekty

- (vstup Slovenska do EÚ: štyri zjednošťujúce tvrdenia) ak hovoríme o vstupe do EÚ, mali by sme sa vyhnúť, podľa nášho názoru, štvorm hlavnym zjednošťujúcim tvrdneniam: 1. Patrime do Európy, to bolo jedno z hesiel revolúcií v postkomunistických štátach, a Európa im hned dávala za pravdu. Pre mnohých potom z toho vyplynla, že ak teda do Európy patríme, potom máme automatické právo byť aj členmi EÚ. Samozrejme, neexistuje právo na členstvo. Existuje jedinečný záujem prosperovať a to jednako pre postkomunistické štáty, ako aj členov EÚ. Rozšírenie únia musí priniesť úžitok obom stranám. To je platforma, na ktorej môžu obidve strany rokovať a zakladať svoje politiky; 2. Sme ekonomicky perfektní, aspoň v porovnaní s ostatnými žiadateľmi o vstup. Prítom sa argumentuje mierou rastu HDP, nízkou infláciu, nízkym deficitom vládneho rozpočtu a klesajúcou mierou nezamestnanosti. Tu by sme mali podotknúť tri veci: (i) vysledky potrebných štrukturálnych reform sa prejavia až v dlhšom období. Z hľadiska dlhodobého rastu a prosperity je podstatné to, či a k akým reformám v súčasnosti dochádzajú, a nie, či Slovensko má makroekonomickej ukazovateľom trošku lepšie ako susedné štáty. V súčasnosti sa ekonomicky záruk Slovenska pomaly rozpĺňa – prehľadujú sa problémy v štrukture HDP, a minister financií chce získať väčšiu kontrolu nad národnou bankou, pretože mu začína vadí nízka inflácia. (ii) ekonomická reforma je potrebná „nezávisle od toho, či do únie postkomunistický štát chce vstúpiť, alebo nie. Ide o prosperitu daného štátu. To je potrebné občas zdôrazniť, lebo niektorým politikom sa zdá, že reformy prebiehajú len kvôli únii alebo inštitúciám ako Medzinárodný menový fond. (iii) Tranzitívne ekonomiky znižovali vládne výdaje aj na úkor skrytého dielu voči obyvateľom. V prípade Slovenska ide hlavne o sektor zdravotníctva a školstva, kde sa dočasne ušetrilo, ale za cenu potreby výrazne vyšších nákladov v budúcnosti. Občania môžu mať veľkú radosť z peknych makroekonomickej ukazovateľov, môžu sa nimi hrdiť pred cudzincami, ale v podstate sú im nanič.; 3. EÚ je ekonomický spoloč, preto pre vstup stačí mať v poriadku ekonomiku. To bola neúspešná stratégia Slovenska. Pokiaľ politici namiesto súdov určujú, čo je zákonne a čo nie, pokiaľ preukázateľne klamú a zavádzajú, pokiaľ zvýhodňujú svojich politických príaznivcov pred všetkými ostatnými podnikmi, potom ním vedený štát do Európy nepatri - takýto je asi postoj únie. 4. Môžeme žiť aj bez EÚ. Častý argument a výsledok snaženia slovenskej vlády. V rovine paretovskej efektivnosti strácajú obidve strany, ibaže nepopratne. Slovensko s 5 miliónmi obyvateľov tým v dnešnej globálnej ekonomike stráca veľmi veľa,

Tabuľka 3A. Vybrané ukazovatele pre ČR, Maďarsko, Poľsko, SR, Slovensko a Ukrajinu.

	Prvý HDP mil. eur			Index spotrebiteľ- ských cien, %			Bilancia rozpočtu % HDP			Nezamest- nanosť, %	
	1994	1995	1996	1994	1995	1996	1994	1995	1996	1994	1995
ČR	2,6	4,8	5,1	10,0	9,1	9	0,9	0,4	0,0	3,2	2,9
Maďarsko	2,9	1,5	1,5	18,8	28,2	24	-8,2	-6,5	-4,0	10,4	10,4
Poľsko	5,2	7,0	5,0	33,2	27,8	21	-2,0	-3,5	-1,0	16,0	14,9
Slovensko	4,8	7,4	5,5	13,4	9,9	7	-1,1	3,2	-1,5	14,8	13,1
Slovensko	5,3	3,5	3,0	19,8	12,6	10	-0,2	0,0	-0,4	14,4	13,9
Ukraïna	-23,0	-12	-7	891	375	90	-8,2	-5,0	-6,5	0,4	0,6

Tabuľka 3B. Vybrané ukazovatele pre ČR, Maďarsko, Poľsko, SR, Slovensko a Ukrajinu.

	Obchodná bilancia mil. eur			Budžet účet mil. eur			Prvý FDI mil. eur		HDP* PPP**	FDI*** mil. eur	FDI*** %
	1994	1995	1996	1994	1995	1996	1994	1995	1994	1995	1996
ČR	-0,4	-3,8	-5,2	-0,1	-1,9	-3,3	0,8	2,5	7 910	5,5	532
Maďarsko	-3,6	-2,4	na	-3,9	-2,5	-1,5	1,1	4,5	6 310	11,5	1 113
Poľsko	-0,8	-1,8	-2,5	2,0	3,8	1,0	0,5	0,9	5 380	2,4	63
Slovensko	0,1	0,0	-1,6	0,7	0,6	-1,2	0,2	0,2	6 660	0,6	117
Slovensko	-0,3	-1,0	-1,0	0,5	0,0	-0,1	0,1	0,2	6 660	0,5	253
Ukraïna	-	-	-	-1,4	-1,5	-15	0,1	0,1	3 330	0,6	11

* HDP na osobu. ** FDI na osobu. *** FDI na osobu. HDP v konštantných cenách, Index spotrebiteľských cien – ročný premer, PPP označuje partu kupnej sily. Údaje pre rok 1996 sú odhadmi. Zdroj: Transition Report 1996, str. 116, 191, 195, 201, 204, 205 a 208.

kým únia nepatrne. Je pravda, že aj bez EÚ môžeme byť ſafstní. Ale výhody z ekonomickej prosperity bude musieť príslušná vláda nahradíť inými úžitkami – napríklad nacionálizmom. Je pravda, že nie každý obyvateľ strati, ak do únie štát nevstúpi, a naopak. Prekážkou môže byť vlastnická štruktúra podnikov, ktorá vznikla pri privatizácii hľavne po novembri 1994.

- (výhody a nevýhody rozšírenia EÚ) Ak by všetkých desať žiadateľov malo vstúpiť do Únie, vzrášla by sa jej populácia o 30 percent, ale jej HDP by vzrástol iba o 4 percentá. To by znamenalo tlak na rozpočet únie a väčšie problémy hľavne v spoločnej poľnohospodárskej politike. Vyjednávania o vstupu Španielska a Portugalska, ktoré boli bohatšie ako ktoríkoľvek z postkomunistických štátov, trvali osem rokov. Je zrejmé, že kvôli organizačnej náročnosti prípravy vstupu, miere schopnosti EÚ absorbiť nových členov a rozličnému štadiu pripravenosti žiadateľov bude rozširovanie Únie prebiehať postupne. Najväčšie šance na rýchly vstup, okolo roku 2002, má Poľsko, ČR, a Maďarsko, pripadne aj Slovensko.

tri pobaltské štáty, Bulharsko a Rumunsko, by mohli vstúpiť postupne do konca 2010. Podľa štúdie Baldwina, Françoisa a Portesa, *(Costs and Benefits of Eastern Enlargement: the impact on the EU and central Europe, Economic Policy, 1997)*, rozšírenie únie ziskajú obidve strany. Pre EÚ je dôležitý koniec potenciálneho konfliktu medzi východom a západom, a rozšírenie trhu o 100 miliónov spotrebiteľov. Celkové náklady spojené so vstupom nových členov odhadujú na maximálne 8 mld ECU, čo je asi 0,01% HDP únie. Na strane kandidátov bude najnákladnejšie prijatie legislatívy EÚ, *acquis communautaire*, ale výhody prevážia: Spolu s dotáciami do poľnohospodárstva a pomocou štrukturálnych fondov únie sa odhad príjmov pohybuje medzi 23 až 50 mld ECU.

- *(porovnanie Slovenska s horúcimi kandidátmi na vstup do EÚ)* horúcimi kandidátmi na vstup do EÚ sú ČR, Maďarsko, Poľsko a Slovensko. Slovensko malo v porovnaní s nimi najmenší hrubý domáci produkt na osobu. Za ČR, Maďarskom a Slovenskom zaostávalo aj vo výške hrubých domáčich investícii. Negatívna obchodná bilancia a bilanca bežného účtu, ak uvážime obrat medzinárodného obchodu, stavia Slovensko hneď za najproblematickejšiu ČR. Príliv priamych zahraničných investícii (FDI), nevyhnutných pre rozvoj ekonomiky, meraný na osobu, stavia Slovensko na predposledné

Tabuľka 4. Členské štáty EÚ a žiadatelia o vstup do EÚ.

	HDP na osobu (%)	Obchodná bilancia (%)		HDP na osobu (%)	Obchodná bilancia (%)		HDP na osobu (%)	Obchodná bilancia (%)
Luxemburg	0,4	166,4	Írsko	3,5	96,9	Slovensko	1,9	34,6
Dánsko	5,2	115,8	Finsko	5,1	95,7	Maďarsko	10,1	32,1
Belgicko	10,1	110,8	Británia	58,1	95,6	Poľsko	38,6	32,1
Rakusko	8,0	110,4	Španielsko	39,6	76,4	Estónsko	1,5	24,8
Nemecko	81,6	109,0	Portugalsko	9,8	67,3	Rumunsko	22,7	23,6
Holandsko	15,5	106,6	Grecko	10,4	65,4	Bulharsko	8,5	18,6
Francúzsko	58,1	106,0	Cyprus	0,7	82,0	Litva	3,7	18,1
Talianko	57,2	103,3	ČR	10,3	50,9	Lotyšsko	2,5	16,8
Švédsko	8,8	99,4	Slovensko	5,3	39,1			

Počet obyvateľov v roku 1996 v miliónoch. HDP na osobu podľa PPP, 1996, ako percento prieimu EÚ. Východné zeme Nemecko vstúpili do Únie pripojením k Nemecku v roku 1990. Zdroj: Survey European Union (1997), str. 5

miesto, prícom rozdiel medzi prvým Maďarskom a Slovenskom je desaťobrný. Ak v ostatných štátach má prílev FDI stúpajúcu tendenciu, v Slovensku ostáva na konštantnej, nízkej hladine. Kumulatívne získalo nižšie FDI iba Slovensko a Ukrajina. Slovensko naznamenalo medzi porovnávanými štátmi najvyššiu rast HDP; podobný rast bol iba v Poľsku. Inflácia je na Slovensku

najnižšia; posledné dva roky pod hranicou desiatich percent. Deficit vládneho rozpočtu nepresiahol 1,5 percenta; v roku 1995 bol dokonca negatívny (prebytokový rozpočet). Nezamestnanosť je na Slovensku podobná ako v Poľsku, Slovensku či Maďarsku. Prepočet HDP na osobu s použitím parity kúpejnej sily (PPP) stavia Slovensko, spolu so Slovenskom, dokonca hneď na druhé miesto za ČR.

- Na novších údajoch (z roku 1996, tabuľka 4) je vidno, že v HDP na osobu, počítanom s použitom indexu PPP, zvýšilo Slovensko svoj náskok voči Slovensku a ostatným štátom (okrem Česka). Stále by však bolo schopné vyrobiť iba 40% európskeho priesmeru, čo je o 26% menej, než výroba v EÚ najchudobnejšieho Grécka. Pritom, výpočet s použitím PPP je treba brať skôr ako mieru potenciálu krajin, než jej reálneho stavu. Ekonomiky asociovanych krajín by sme mohli porovaňať aj podľa ich schopnosti obstarávať na trhoch EÚ, čiže podľa podielu ich exportu do EÚ na ich celkových exportoch. Tu je na prvom mieste Slovensko so 68 percentami, potom nasleduje Estónsko (63,1%), Poľsko (62,2.), Lotyšsko (59,2%) a Česká republika (58,1), kým Slovensko je až na desiatom mieste s 40,3% v roku 1995. Je to aj kvôli tomu, že Slovensko susedí iba s jedným členským štátom, Rakúskom. Ak by ČR, Maďarsko a Poľsko už boli členmi EÚ, potom by sa podiel štátov EÚ na vývoje Slovenska zvýšil na 81,5% v roku 1995 a 81,6% v roku 1996. To znamená, že Slovenská ekonomika by v prípade vynechania z Únie a vstupe spomínaných troch krajín mohla ocitnúť vo väčších problémoch. Ekonomický vývoj sa spája s vývojom urbanizácie obyvateľstva. Vyššia urbanizácia môže znamenať vyššiu ekonomickú výkonnosť. Kým v roku 1980 bol na Slovensku podiel mestskej populácie na celkovej populácii v priemere iba o 2,9% nižší, ako v porovnávaných štátach, v roku 1994 bol nižší už o 6,1%. Je to aj preto, lebo podiel mestskej populácie v ostatných štátach vzrástol medzi rokmi 1980 a 1994 v priemere o 4,6%, kým na Slovensku iba o 1,4%.

Tabuľka 5. HDP, reálne zmeny a Obchodná bilancia, 1997 – 1998.

	HDP (%)					Obchodná bilancia (% HDP)				
	1997	1998	1999	2000	2001	1997	1998	1999	2000	2001
ČR	2,6	4,8	4,4	4,6	5,0	-1,5	-8,0	-11,5	-12,0	-12,4
Maďarsko	2,9	1,5	0,5	1,5	3,0	-8,7	-5,8	-6,1	-6,3	-6,6
Poľsko	5,2	6,9	6,1	6,5	7,0	1,4	-1,6	-6,2	-7,8	-9,5
Slovensko	4,9	6,8	6,8	5,9	5,4	0,6	-1,1	-11,1	-13,4	-14,9
Slovensko	4,9	3,9	3,5	4,2	4,8	-2,4	-5,0	-4,5	-4,4	-3,9
Kandidáti*	4,1	5,0	4,5	5,0	5,6	-1,9	-4,2	-7,4	-8,4	-9,0

* HDP: 8 kandidátov, okrem Bulharska a Rumunska, Obch. bil.: 10 kandidátov. Zdroj European Dialogue 4/1997.

Podľa European Dialogue (č. 4 a 5/1997) bolo Poľsko prým štátom, ktorý v roku 1996 dosiahol svoju predreformnú úroveň výstupu. Podľa prognóz dosiahne rovnakú úroveň Slovensko v roku 1997, Slovensko v roku 1998 a ČR pravdepodobne v roku 1999. Ekonomický rast kandidátov bol záporne ovplyvnený znížením rastu dovozov únie, pre roky 1997 a 1998 sa však očakáva hospodárske oživenie EÚ a Ruska, čo spolu so silným domácim dopytom urýchli rast HDP vo väčšine kandidátskych krajín (viď tabuľku 5). Deficity obchodnej bilancie môžu signalizovať prehriatie ekonomik a zapríčiniť rast inflácie. Preto by domáce monetárne a fískálne politiky mali byť reštriktívne.

- (**záver**) štáty východnej Európy, okrem Slovenska, sa s veľkou pravdepodobnosťou stanú členmi EU už začiatkom budúceho tisícročia. Tym pádom bude postupne strácať význam CEFTA. Z kandidátov ostatnú mimo Rumunsko, Bulharsko, Litvu a Lotyšsko, avšak s perspektívou „skorého“ vstupu. V zvláštnej situácii sa nachádza Slovensko, ktoré v súčasnosti je vylúčené z rozšírenia únie výhradne z politických dôvodov. V priebehu niekoľkých rokov sa však ekonomická politika na Slovensku môže rozvíniť do takej podoby, že Slovensko bude odmielané aj z ekonomických dôvodov. Podivné reštrukturalizačné zákony, spolu s nedávnymi útokmi na samostatnosť centrálnej banky, nedostatkom domácich zdrojov a nedostatkom zahraničného kapitálu tomu nasvedčujú. Aviac, keďže Slovensko obchodusuje hlavne so susednými krajinami, ich vstup do únie a vynechanie Slovenska bude mať na neho o to negatívnejší dopad. Pre súčasnú vládu, ktorá odmieta demokratizáciu spoločnosti, existujú podľa nášho názoru dve riešenia: buď získať zahraničný kapitál iným než trhovými cestami, alebo ďalej sprísnovať domáci hospodársky režim. Obidve riešenia znamenajú izoláciu, experiment s trefou cestou, zníženie šanci na prosperitu, dlhodobý rast a zvyšenie pravdepodobnosti nestability.

Mychajlo Bizilia: Karpatský euroregión: skúsenosti cezhraničnej spolupráce

- (vznik Karpatského euroregiónu) medzinárodné združenie Karpatský euroregión bolo založené 14. februára 1993 v Debrecíne, kde predstaviteľia regionálnych orgánov štátnej moci i samosprávy podpisali dohodu o jeho vzniku. Ministeri zahraničných vecí Ukrajiny, Poľska a Maďarska za prítomnosti generálnej tajomnícky Rady Európy pri akte podpisu zakladajúcej dohody vyslovili plnú podporu projektu cezhraničnej spolupráce – prvému euroregiónu v SVE. Vzniku euroregiónu predchádzalo niekoľko rokov intenzívnej prihraničnej spolupráce susediacich regiónov Ukrajiny, Poľska, Slovenska a Maďarska. Asociácia nie je nijakým nadnárodným alebo nadštátnym združením. Karpatský euroregión je platforma na podporu rozvoja medziregiónalnej cezhraničnej spolupráce.

• (**členovia Karpatského euroregiónu a jeho štatút**) členmi združenia sú: 1. Ukrajina (oblasti): Zakarpatská, Lvovská, Ivano-Frankovská, Černivecká; 2. Maďarsko (zupy): Borsod-Abaú-Zemplén (Miskolc), Sabolc-Szatmár-Bereg (Nyíregyháza), Hajdú-Bihar (Debrecín), Heves (Eger), Jas-Nagykun-Szolnok (Szolnok); 3. Poľsko (vojvodstvá): Krosno, Przemysel, Rzesow, Tarnow; Rumunsko (zupy): Satu-Mare, Maramuros, Bihar, Salaz, Botosan; Slovensko (okresy): Bardejov, Humenné, Michalovce, Svidník, Trebišov, Vranov n/T, Košice, Prešov – so štatútom pridruženého členstva. V súlade so štatútom, najvyšším orgánom asociácie je Rada, členmi ktorej sú zástupcovia regionálnych orgánov štátnej moci a samosprávy. Štatutárny zástupcom, ktorý je zodpovedný za činnosť všetkých štruktúr euroregiónu je výkonný riaditeľ. Je volený na zasadanej Rade spomedzi kandidátov na základe konkurzu. V súčasnosti túto funkciu zastáva Piotr Helinski (Poľsko), ktorý je zároveň vedúcim Sekretariátu Karpatského euroregiónu. Doteraz sa sekretariát asociácie nachádzal v Poľsku, Maďarsku a Ukrajine – vychádzajúc z principu rotácie. S cieľom úspešného fungovania asociácie boli sformované stále pracovné komisie, v ktorých majú zastúpenie predstaviteľia všetkých národných časťi združenia. V súčasnosti pracujú tie stále komisie: pre otázky životného prostredia a rozvoj turizmu, pre otázky hospodárskej spolupráce a regionálneho rozvoja, pre otázky rozvoja sociálnej infraštruktúry, revízna komisia.

• (**aktivity Karpatského euroregiónu**) pravidelné sú konajú obchodno-predajné trhy pod názvom „Kontakt“, ktoré sa už uskutočnili v mestách Krosno, Rzesow, Miskolc, Nyíregyháza. Asociácia vytvára priestor i pre rozvoj dvojstrannej spolupráce – napr. v máji 1994 bola uzavretá dohoda o medziregiónalnej spolupráci medzi Zakarpatskou oblasťou a Kroasianskym vojvodstvom, ktorá ustanovila kontakty medzi predstaviteľmi podnikateľských kruhov. V r. 1993 bola založená Asociácia obchodno-priemyselných komór, ktorá ustanovila kontakty medzi komorami vo Lvove, Košiciach a Michalovciach.

Veľká pozornosť je venovaná vyriešeniu problémov výstavby a sprevádzkovania hranicích prieschodov. Iba na území Zakarpatskej oblasti sa nachádza 14 funkčných prieschodov. Na hraniciach so Slovenskom sa pracuje na sprevádzkovani zelezníčneho prieschodu Pavlove – Maťovce, cestného prieschodu Užhorod – Vyšné Nemecke (rekonštrukcia nákladného terminálu). Okrem toho, prieschod Malý Bereznyj – Ubla získal štátut medzinárodného prieschodu s celodennou prevádzkou.

Paralelne s asociáciou – za podpory Inštitútu pre štúdie Východ – Západ – od r. 1994 pracuje Nadácia na podporu rozvoja Karpatského euroregiónu so sídlom v Košiciach. Nadácia poskytuje finančnú a materiálnu pomoc miestnym organizáciám a orgánom miestnej samosprávy v rámci programu „malých grantov“. Cezhraničná spolupráca sa neobmedzuje iba na podporu hospodárskych aktivít. V r. 1994 vznikla Asociácia univerzít Karpatského euroregiónu. Na školách rôzneho stupňa vznikajú kluby Karpatského euro-

giónu, ktoré popularizujú myšlienku cezhraničnej spolupráce medzi mladým pokolením.

- (*problémy cezhraničnej spolupráce*) predovšetkým ide o problémy spôsobené rôznou úrovňou hospodárskeho rozvoja zúčastnených krajín a ich regiónov. Existujú problémy späť s výstavbou objektov cezhraničnej infraštruktúry – železničné trate, diaľnice, hraničné prechody, telekomunikácie. Ďalej sú to problémy späť s rozdielmi v colných a daňových predpisoch a absenciu finančných inštitúcií, ktoré by uľahčili obchodovanie v rámci asociácie a poskytovali úvery pre realizáciu jednotlivých cezhraničných projektov.

Napriek týmto problémom je možné konštatovať, že prvé kroky na ceste k ďalšiemu rozvoju medziregionalnej spolupráce v rámci Karpatského euroregiónu – už boli úspešne urobené.

2.2. Zhrnutie

Najdôležitejšie závery z rokovania druhej sekcie konferencie je možné zhrnúť nasledovným spôsobom.

Z pohľadu Ukrajiny, hospodárska spolupráca s EÚ sa stáva stále významnejším faktorom jej geopolitického a geoekonomickeho postavenia a je bezprostredne späť s procesom reforiem a budovania otvorennej trhovej ekonomiky. Na druhej strane, európska orientácia Ukrajiny je spôsobená i diskriminačnou obchodnou politikou Ruska, ktoré v rokoch 1996–1997 zaviedlo sériu ochranných opatrení voči dovozom z Ukrajiny. Diskriminačné kroky zo strany Ruska nemajú iba čisto hospodársky pôvod, pretože sa začali realizovať v jeseni 1996, potom čo najvyšší ukrajinskí predstaviteľia deklarovali verejne záujem o integráciu do západoeurópskych štruktúr.

Napriek pôvodným očakávaniam, hospodárska spolupráca Ukrajiny s EÚ zatajila nespĺňa pôvodné očakávania z ukrajinskej strany. Cíteleňom prekážkou obchodnej spolupráce je prax antidumpingových štrenzi na strane EÚ voči ukrajinským dovozom, nevhodná komoditná štruktúra vzájomného obchodu, a hlavne skutočnosť, že EÚ sa nestala pre Ukrajinu zdrojom nových progresívnych technológií. Z ukrajinskej strany existujú hlavné problémy legislatívneho charakteru, politickej nestability a častej zmeny pravidiel na ukrajinskom trhu. Napriek tomu, proces rozvoja hospodárskej spolupráce a zmluvná úprava sa neustále prehľubuje. EÚ priznala Ukrajine štatút krajiny s prechodnou ekonomikou a zmluva o partnerstve a spolupráci (podpísaná v r. 1994) predpokladá postupný prechod na zavedenie režimu voľného obchodu v r. 1998.

Hlavnou dilemou ukrajinskej politiky je rozpor medzi deklarovanou západnou orientáciou a hospodárskou závislosťou na východe – a predovšetkým na Rusku. Problémom je skutočnosť, že Rusko sa postupne odkláňa od západného modelu transformácie a orientuje sa na industriálny model rozvoja, začína

čo vyspelé krajinu sa zameriavajú na rozvoj postindustriálnej ekonomiky. Rusko – na rozdiel od väčsiny krajín SVE – je schopné hospodársky prežiť i v prípade, že odmietne kritéria západnej hospodárskej efektivnosti. Inými slovami, Rusko predstavuje alternatívnu západnému transformačnému modelu a budú z neho pôsobiť gravitačné sily i na transformačný proces v postsocialistických krajinách, nehovoriac už o krajinách bývalého ZSSR.

V tejto situácii nadobúda mimoriadny význam dlhodobá surovinová závislosť krajín SVE na Rusku, príčom posledné sa snaží inštrumentalizovať túto závislosť v oblasti energetiky, jadrových technológií, zbrojárskej oblasti i ponúkaním podmienok „máksimého trhu“ v porovnaní so západnými krajinami. Zásadou geopolitickej otázkou, bezprostredne sa dotýkajúcou krajín SVE je – v akom štádiu transformácie a kde sa budú nachádzať v čase, keď dojde k hospodárskej i politickej konsolidácii *alternatívneho Ruska*. Faktor, ktorý sfázuje situáciu krajín SVE je skutočnosť, že doterajší charakter hospodárskej spolupráce s krajinami EÚ spočíva hlavne v tom, že krajiny SVE predstavujú pre západných partnerov zdroj lacnej pracovnej sily a produkcie. Tento charakter spolupráce vedie k upevneniu hospodárskych hraníc a možno i k závažným bezpečnostnopolitickým dôsledkom. Príom krajiny SVE sa definitívne odpoja od východného priestoru až potom, keď prestanú produkovať druhotné výrobky.

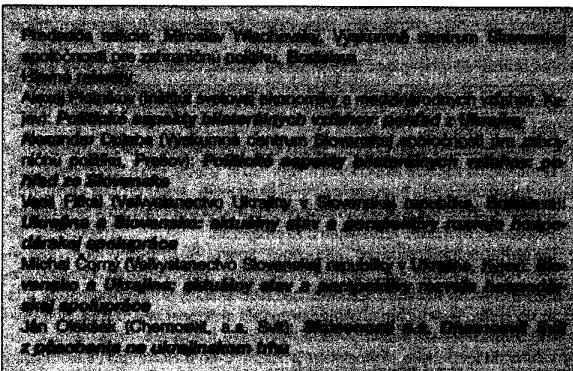
V prípade Ukrajiny, proces emancipácie od ruskej dominancie prebieha len veľmi pomaly a jeho výsledok je veľmi neistý. Muselo by dojsť k podstatnému zvýšeniu západnej pomoci Ukrajine, príčom nie je vylúčené, že USA by sa mohli pokúsiť o realizáciu oslabenej varianty Brzezinského plánu „podporenia geopolitickej multipolarity na území bývalého ZSSR“. Ukrajina bez masívnej západnej pomoci nebude schopná odpreť sa hospodársky a následne i politicky od Ruska.

V procese bliženia Ukrajiny k európskym trhom v EÚ zohrá významnú úlohu CEFTA. Je potrebné rátať so skutočnosťou, že rozšírenie EÚ na východ bude dlhodobým procesom a že bude pozostávať z viacerých prechodných období. CEFTA môže zohrať významnú úlohu v tomto procese. Po vstupe ČR, Maďarska, Poľska a Slovenska do EÚ, si CEFTA iba ľahko bude schopná zachovať súčasnú podobu. Zmena funkcií CEFTA však neznamená, že prestane existovať. I novi členovia EÚ spomedzi krajín SVE budú mať záujem o rozvoj tradičnej regionálnej spolupráce. Integračná stratégia Ukrajiny a krajín CEFTA by sa preto mala zameriť na – rozšírenie Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP), kam v súčasnosti patria členské krajiny EÚ a EFTA (okrem Švajčiarska) a kam by mohli patríť perspektívne i členské krajiny CEFTA. Rozšírenie EHP by mohlo napomôcť prekonaniu problémov, ktoré by mohli vzniknúť v hospodárskej spolupráci medzi „novými“ členskými krajinami EÚ a tými, ktoré zostanú mimo EÚ. Nie malú úlohu prekonávania bariér spolupráce členských a nečlenských krajín EÚ v priestore SVE môže zohrať i cezhraničná spolupráca, o čom svedčia i skúsenosti z rozvoja Karpatského euroregiónu.

Skutočnosť, že Slovensko je neúspešná pri vstupe do EÚ v prvej vlne – z politických dôvodov, – napriek „vynikajúcim makroekonomickým výsledkom“, nevylučuje riziko, že o niekoľko rokov vzniknú i hospodárske dôvody na jeho nepriatie. Konkrétnie hospodárske kroky slovenskej vlády brzdiace hospodársku reformu ju môžu viesť k tomu spôsobom ako nájsť riešenie rastúcich problémov: bud' získať nevyhnutný zahraničný kapitál inými než trhovými cestami, alebo ďalej sprisúňať domáci hospodársky režim. Obidve riešenia znamenajú izoláciu, experiment s tretou cestou, zniženie šanci na dlhodobý rast a naopak, zvýšenie pravdepodobnosti nestability. Inými slovami, zvýšujú mieru závislosti Slovenska na alternatívnom východeurópskom transformačnom modeli a posuvajú Slovensko do gravitačného pola pôsobenia postsovietského a novoruského sveta.

Prehľadovanie tohto procesu bude mať za následok nielen to, že Slovensko nebude súčasťou stabilného a prosperujúceho sveta, ale ani nebude schopné stať sa konstruktívnym partnerom západných štruktúr pri presadzovaní stability v regióne SVE. Zodpovedná slovenská zahraničná politika ukončí svoju existenciu skôr, než sa stihne vôlebe naroďať. Základným predpokladom zastavenia tohto procesu je zmena štýlu vládnutia a oživenie hospodárskej reformy tak, aby smerovala k západnému modelu postindustriálnej ekonomiky a nie jej industriálnemu modelu, v rámci ktorého dochádza ku konsolidácii alternatívneho postkomunistického sveta. V opačnom pripade bude Slovensko vystavené globálnemu geopolitickejmu dobrodružstvu s veľmi nejasnými vyhľadkami.

3. SLOVENSKO A UKRAJINA: PERSPEKTÍVY BILATERÁLNEJ SPOLUPRÁCE

3.1. Fakty, argumenty a hodnotenia

Tretia sekcia konferencie sa zaoberala zhodnotením bilaterálnych vzťahov Slovenska a Ukrajiny. Hlavné otázky, na ktoré sa referenti pokúšali nájsť odpovede, zneli nasledovne:

1. ako vníma Ukrajina Slovensko ako svojho bezprostredného suseda a naopak, ako vníma Slovensko Ukrajinu?
2. ako vyzera politická agenda ich vzájomných vzťahov?
3. aký je stav a aké sú možnosti ďalšieho rozvoja dvojstrannej hospodárskej spolupráce?
4. aké sú konkrétné skúsenosti z pôsobenia na ukrajinskom trhu slovenských podnikateľských subjektov?

Hlavné tézy prednesených referátov

Alexej Plotníkov: Politické aspekty bilaterálnych vzťahov: pohľad z Ukrajiny

- (klasifikácia krajín SVE podľa prístupu a miery úspešnosti transformačného procesu)

Prvú skupinu krajín je možné definovať ako „tie, v ktorých proces reformiem prebieha pomaly“. Takéto krajiny alebo nezažili významné hospodárske a politické otrasy, alebo v dôsledku národných, resp. iných špecifických charakteristík, sa dostali do stavu určitého tranzu, ktorý im neumožňuje efektívne realizovať ekonomické reformy. Do tejto skupiny patria Ukrajina, Bielorusko, Gruzínsko, Arménsko, Uzbekistan, Kazachstan, Turkmenško, Kirgizsko.

Do druhej skupiny patria krajiny, ktoré najviac zodpovedajú teórii a praxi transformácie systému centralizovaného plánovania a štátneho dirigizmu na trhovú ekonomiku. Patria sem Slovensko, Poľsko, Maďarsko, Česká republika a Rumunsko.

Do tretej skupiny patria krajiny, ktoré kvôli výrazným špecifikám nemôžu byť zaradené na základe jednotlivých kritérií. Sú to krajiny, ktoré alebo majú vlastnú špecifickú cestu budovania trhovej ekonomiky, alebo proces transformácie sa v nich nemôže uskutočňovať tradičným spôsobom. Patria sem Rusko, Bulharsko, Moldava, Tadžikistan a Azerbajdžan.

Do štvrtej skupiny patria tzv. „výbuchové“ krajiny. Sú to krajiny, ktoré čelia silným hospodárskym alebo politickým otrasmoch, alebo realizujú reformy proces v stave po otrasech. Zvláštnosťou tejto skupiny je, že mimoriadne udalosti v týchto krajinách nemali negatívny, ale skôr pozitívny (stimulujući) efekt na proces reformiem. Patria sem krajiny bývalej Juhoslavie – Slovinsko, Chorvátsky, Macedónsko, Juhoslávia (Srbsko a Čierna Hora), pobaltské krajiny – Estónsko, Lotyšsko, Litva a Albánsko. Čo sa týka pobaltských krajín, za otrasy ich prípadne je potrebné považovať ziskanie štátnej nezávislosti a súhrnn politických zmien, ktoré sprevádzali tento proces. Prítom, určita miera chorobnosti v zmysle radikálneho zlomenia hospodárskych a politických zväzkov orientovaných na byvalé vzájomné republiky, pridali procesu ziskania nezávislosti práve spominaný „výbuchový“ charakter.

- (Slovensko a Ukrajina) skutočnosť, že Slovensko a Ukrajina patria do rôznych skupín krajín SVE, čo sa týka úspešnosti procesu reformiem má nepochybne vplyv na rozvoj ich bilaterálnych vzťahov. Jednou z ďalších charakteristik je ukazovateľ politických rizík v obidvoch krajinách. Podľa časopisu Euromoney, miera politického rizika na Slovensku je 2,5-krát nižšia než v Ukrajine. Avšak, stupeň rizika na Slovensku je napr. 2-krát vyšší než v prípade Luxemburgu. Práve definovanie tohto ukazovateľa je veľmi závažnou časťou všeobecného stupňa rizíka krajiny. Od tohto ukazovateľa závisia i hodnotenia krajín medzinárodnými inštitúciami a následne i úroveň investícii zo zahraničia. Zabrédený príliv zahraničných investícii na Slovensko i do Ukrajiny má – okrem iných – i politické príčiny.

Pri hodnotení vzájomných vzťahov je potrebné zohľadniť vývin udalostí v Ukrajine, pretože vo veľkej mieri práve od nich závisí miera pozornosti, ktorú venuje vedenie Ukrajiny rozvoju vzťahom so Slovenskom. Ako je známe, politická situácia Ukrajiny sa v súčasnosti nachádza pod vplyvom nad-

chádzajúcich parlamentných volieb v marci 1998 a prezidentských volieb v r. 1999. Vychádzajúc z týchto skutočností, je možné, bohužiaľ, konštatovať, že rozvoj bilaterálnych vzťahov so Slovenskom sa nachádza v tieni riešenia problémov Ukrajiny vo vzťahoch s krajinami Západu, Ruska a pod.

Možným smerom rozvoja dvostranných politických vzťahov sú regionálne záujmy Ukrajiny v Slovenske, Ukrajina – za určitých okolností – by mohla byť považovaná za krajinu, ktorá môže obhajovať záujmy Slovenska, a Slovensko – záujmy Ukrajiny. Samozrejme, táto možnosť predpokladá vyjasnenie si vzájomných stanovísk a otázok, ktoré zodpovedajú záujmom obidvoch strán. Práve Slovensko ako krajina, ktorá sa rozhodným spôsobom posúva smerom k trhovému hospodárstvu, by sa mohlo stať tým partnerom Ukrajiny, ktorý by mohol pomôcť stimulovať rozvoj hospodárskych reforiem v Ukrajine.

Alexander Duleba: Politické aspekty bilaterálnych vzťahov: pohľad zo Slovenska

• (základné charakteristiky slovensko-ukrajinských vzťahov)

1. *informačná bariéra*; Slovenská republika (SR) a Ukrajina ako samostatné štátne subjekty sú novými aktérmi medzinárodných vzťahov. Možno i tento „časový“ faktor je jednou z príčin, že Ukrajina zostáva pre väčšinu slovenskej politickej verejnosti, nehovoriac už o laickej, stále ešte „neznanom“ krajinou. Ani jedno slovenské masmédiu nemá v Kyjeve stáleho spravodajcu (plati to i naopak) a i to „malo“ informáciu o Ukrajine, ktoré sa na Slovensko dostanú, pochádza v druhej väčšine z Moskvy. Paradox je o to väčší, že ide o susedné krajiny, pričom Ukrajina je najväčším bezprostredným susedom SR, čo sa týka územnej rozlohy i počtu populácie.

2. *Ukrajina v tieni Ruska*; napriek tomu, že základná zmluva o dobrom susedstve a spolupráci medzi Ukrajinou a SR bola podpisána prezidentmi L. Kravcom a M. Kovácom ešte v lete 1993 v Kyjeve, prvá oficiálna návštěva vtedajšieho ukrajinského ministra zahraničných vecí A. Zlenku v Bratislave sa uskutočnila až vo februári 1994 a prvé oficiálne rokovanie vládnych delegácií vedených premiérmi sa uskutočnilo až v júni 1995 v Kyjeve – dva roky po podpise základnej zmluvy(!). Vzhľadom na skutočnosť, že ide o susedné krajiny, je to príjmenšom nezvyčajne dlhá diplomatičká odmlka. Slovensko-ruské vzťahy niečo podobné nepoznajú. Pre slovenské videnie významu Ukrajiny bolo typické, že kej – obrane povedané – „objaveniu“ došlo až v roku 1995 a i to iba v súvislosti s jej významom pre rozvoj slovenských vzťahov s Ruskou federáciou. Povedané ústami podpredsedu slovenskej vlády S. Kozlika počas prvého rokovania vlád v júni 1995 v Kyjeve: „Ukrajina je pre nás bránonou k ruskému trhu a jej priepustnosť sa musí aspoň zdesaňať“. Inými slovami, Ukrajina bola hodnotená ako „brána k niečomu, resp. niekomu“, nie ako partner hodný pozornosti sám o sebe. Od zisťovania samostatnosti v roku 1993 uzavrela SR s Ruskou federáciou takmer

80 nových zmlúv a s Ukrajinou približne 40. K novým „ruským“ zmluvám je potrebné prítať ešte 44 „starých“, platných z čias ČSFR. Inými slovami, súčasné slovensko-ruské vzťahy sú regulované úctyhodným počtom približne 120 bilaterálnych zmlúv, zatiaľco slovensko-ukrajinské vzťahy sú regulované približne 40 bilaterálnymi zmluvami. Tieto počty uzavretých zmlúv – môžu mať sice iba slabý výpovediacu hodnotu o úrovni vzájomných vzťahov – avšak, napriek tomu, o niečom predsa len svedčia.

3. *Slovensko nemá veľvyslancu v Kyjeve*; slovenský politický prístup voči svojmu východnému susedovi, charakterizuje okrem iného i skutočnosť, že už viac než jeden rok – od júna 1996 – SR nemá diplomatické zastúpenie v Kyjeve na úrovni veľvyslancia. Prítom, – a to je potrebné zdôrazniť, – Ukrajina je jedinou susednou krajinou Slovenska, v ktorej nemá SR zastúpenie na najvyššom diplomatickom poste. To je fakt, ktorý nepotrebuje príliš „rozsihlý komentár“.

• (*zmena slovenského prístupu*) v slovenskom prístupe k Ukrajine došlo k pozitívnejmu posunu až po uvedomení si skutočnosti – niekedy v druhej polovici r. 1995, – že Ukrajina nie je len „brána k Rusku“, ale i partner hodný pozornosti „sám o sebe“, resp. že i „brána zostane zavretá“ pokiaľ sa neživí bilaterálne vzťahy. Pre vládu SR bolo nemilým zistením, že SR sa stala jediným susedom Ukrajiny so stagnujúcou obchodnou výmenou. Zatiaľco obchodný obrat Ukrajiny s Madarskom, Poľskom a Ruskom nepretržite stúpal, so SR dlhodobe stagnoval, miestami dokonca klesal. Vzajomná obchodná výmena medzi SR a Ukrajinou dosahovala v uplynulých rokoch nasledovné hodnoty: 1993 – \$286 mil., 1994 – \$240 mil.(!), 1995 – \$310 mil., 1996 – \$418 mil. Iný výsledok od politiky „prehliadania Ukrajiny“ však nebolo možné očakávať.

• (*problémy, o ktorých sa veľa oficiálne nehovorí*) napriek relativne slabej úrovni a časovo krátkej histórii slovensko-ukrajinských vzájomných vzťahov i oficiálnym vyhláseniam na obidvoch stranach, že „nemáme sporné otázky (ani z minulosti), ktoré by zaťažovali naše vzťahy“, nie je to celkom pravda. Je možné výčleniť prínajmenosom dva problémy, pri ktorých sa v slovensko-ukrajinských vzťahoch v uplynulých rokoch „zaiskrilo“. Prvý problém má svoj pôvod v minulosti a druhý je produkтом súčasnosti.

1. *rusinska otázka*; v prvom prípade ide o menšinový, tzv. „rusinsky“ problém. Ponovembrová politika v ČSFR umožnila slobodné prihliadenie sa občanov k národnostnej identite. Viac než polovica príslušníkov ukrajinskéj menšiny, žijúcich predovšetkým na severovýchodnom Slovensku sa prihlásila k rusinskej národnosti. Vznikom Rusinskej obrody v SR došlo i k organizačnému rozdeleniu predtým jednotnej ukrajinskej menšiny. Rusinske organizácie, odmietajúce „ukrajinskú národnú identitu“ vznikli ešte v čase prestavby v Zakarpatskej oblasti a vydiali požiadavku uznania Rusinov ako originálneho etnika, ktoré nie je etnickou súčasťou ukrajinského národa. Na

tomto základe požiadali o územnú autonómiu pre Zakarpatskú oblasť v rámci Ukrajiny, zmenu názvu oblasti na Podkarpatskú Rus a pod. Ukrajinská oficiálna politika obvinila rusinske hnutie zo separatizmu, ktorý je podporovaný Moskvou. Ukrajinská strana sa obrátila v roku 1994 na Bratislavu s návrhom vytvorenia spoločnej Komisie pre otázky národnostných menšín. V jej záujme bolo, aby SR nepodporovala rusinsku menšinu seba doma, pretože tým nepriamo podporuje rusinský separatizmus v Zakarpatskej oblasti. Tzv. „rusinsky“ problém bol pre rozvoj slovensko-ukrajinských vzťahov aktuálny v rokoch 1993 a 1994. Potom už nie... počinajúc rokom 1995 totiž došlo k podstatnému zniženiu štátnej podpory národnostným menšinám v SR. Týka sa to nielen Rusinov, resp. Ukrajincov, ale národnostných menšín v SR ako takých vôbec. To však neznamená, že „rusinsky problém“ v slovensko-ukrajinských vzťahoch neexistuje, resp. že sa – za určitých okolností – nemôže znova stať aktuálnym.

2. *otázka tranzitu ruských surovín*; neporovnatne dôležitejším problémom je ďalší, ktorý nie je produkтом minulosti, ale najnovšej súčasnosti a dotýka sa „životných záujmov“ obidvoch strán. Medzi Ukrajinou a SR došlo k záujmovému konfliktu v súvislosti s tranzitom ruských surovín do západnej Európy. Tento konflikt bol spočiatku spojený s výstavbou nového plynovodného systému Jumal-Európa z RF cez Bielorusko a Poľsko do SRN, a neskôr i s nejednotným postupom vo veci tranzitných poplatkov voči RF. Ukrajinská strana označila projekt Jamal-Európa za antiukrajinský, pretože zhorší jej manévrovacie možnosti pri vyjednávaní s RF o celom rade otázok zásadného významu pre Ukrajinu. Slovenská strana, nekoordinujúc svoj postoj s Ukrajinou sa snažila v rozhovoroch s RF (1993-1995) presadiť, aby zo poľského územia cez SR viedla speciálnu prípojku, zásobujúcu zemným plynom krajiny južnej Európy. Slovenská strana tak prehliadla antiukrajinskosť tohto projektu, vnímanú kyjevskými očami tým, že nie lenže nekoordinovala svoj postup s Ukrajinou v tejto otázke (príčom by malo byť v záujme obidvoch krajín, aby si udržali komparativne tranzitné výhody, pretože jednoducho alebo ich budú mať spolu obidve, alebo ich nebude mať ani jedna), – ale nastolila spomínanú požiadavku, aby zo poľského územia viedla osobitná rúra cez Slovensko, čím by Ukrajina „vypadla z hry“ absolútne. Zostáva faktom, že napriek tomu, že cez Ukrajinu a SR prechádzajú tie isté tranzitné potrubia z RF a už len tato „holá skutočnosť“ by mala byť predpokladom pre existenciu spoločných záujmov obidvoch krajín vo vzťahu k Rusku, k zásadnému posunu a zblíženiu stanovísk Kyjeva a Bratislav, nedošlo. Prirodeným záujmom RF zodpovedá, aby podobná koordinácia postupu Ukrajiny a SR nebola dosiahnutá, pretože by to jednoznačne sfážilo pozície RF – minimálne – pri vyjednávaní o výške tranzitných poplatkov.

• (*záver*) ak zohľadníme slabý všeobecný informačný základ dvostranných vzťahov, neobsadenosť postu slovenského veľvyslance v Kyjeve od júna

1996, pozvoľný rast obchodnej výmeny – ktorá má ešte veľmi ďaleko k avizovanej hranici \$1 mld ročne, dlhodržiavajúce neriešenie slovenskej účasti pri dostavbe Krivorožského kombinátu v Dolinskej, – a ďalšie vyššie načrtutné problémy – môžeme konštatovať, že v slovensko-ukrajinských vzťahoch nie lenže nedošlo k avizovanému „prelomu“, ale že úroveň a kvalita slovensko-ukrajinských vzťahov na politickej úrovni sa v súčasnosti nachádza niekde pred januárom 1996.

Vasil Fiľka: Ukrajina a Slovensko: aktuálny stav a perspektívy rozvoja hospodárskych vzťahov

- (*mechanizmy rokovania*) Slovensko je jedinou krajinou, s ktorou Ukrajina už tradične praktizuje (raz ročne) rokovania na úrovni vlád na čele s premiérami. Prvé spoločné rokovanie vlád sa uskutočnilo v júni 1995 v Kyjeve, druhé – v januári 1996 a tretej – v marci 1997 v Užhorode. Na poslednom stretnutí bolo podpísaných 7 medzivládnych a medzirezortných dohôd. Výkon spoločných dohôd sa z ukrajinskej strany uskutočňuje v súlade s „Plánom krokov pre realizáciu zmluv a dohôd medzi Ukrajinou a Slovenskou republikou...“, ktorý schválila vláda Ukrajiny 14. apríla 1997 a zo slovenskej strany, v súlade s rozhodnutím vlády SR „O priebehu a výsledkoch pracovného stretnutia predsedov a členov vlád Slovenskej republiky a Ukrajiny v Užhorode de 6.-7. marca 1997“.
- (*hospodárske záujmy Ukrajiny na rozvoji vzťahov so Slovenskom*)
 - 1. *CEFTA a liberalizácia obchodu;* pristúpenie k CEFTA je pre Ukrajinu jednou z najdôležitejších úloh v zahraničnoobchodnej politike. Ako je známe, podpisanie dohôd o voľnom obchode s českými krajinami je jednou zo základných podmienok pre vstup do CEFTA. V marci 1997 Ukrajina a Slovensko podpisali Memorandum o opatreniach smerujúcich k liberalizácii podmienok vzájomného obchodu, v ktorom Slovensko podporilo pristúpenie Ukrajiny k CEFTA a vyjadruje vôľu podpiisať dvojstrannú dohodu o voľnom obchode ešte do konca r. 1997. Z iniciatívy ministerstva zahraničných obchodných vzťahov Ukrajiny sa 9.–10. apríla 1997 uskutočnilo prvé rokovanie spoločnej pracovnej skupiny expertov, ktorá bola sfomovaná s cieľom preskúmať možnosti liberalizácie vzájomného obchodu.
 - 2. *rast obchodnej výmeny;* za predpokladu liberalizácie vzájomného obchodu je možné očakávať jeho ďalší rast. Po znižení v r. 1993 obchodná vý-

	1993	1994	1995	1996
export do SR	45,5	147,7	173,1	215,0
import zo SR	68,3	128,6	144,5	178,0
obchodná výmena	113,8	276,3	317,6	393,0
saldo	- 22,8	+ 9,1	+ 28,6	+ 37,0

mena medzi obidvomi krajinami dynamicky rastie (údaje Štátneho colného výboru Ukrajiny, v mil. USD):

V rokoch 1995–1996 Slovensko obsadilo tretie miesto v zahraničnom obchode Ukrajiny s krajinami SVE (po Poľsku a Maďarsku) za pozitívneho salda pre Ukrajinu. V absolútnych číslach, obchodná výmena za prvý polrok 1997 dosiahla sumu 268,3 mil USD (rovnaké obdobie r. 1996 – 178,0 mil. USD), pričom import SR z Ukrajiny predstavoval 139,5 mil. USD, export – 128,8 mil. USD. Podiel Ukrajiny na zahraničnom obchode SR sa zváčšil z 1,9% v prvom polroku 1996 na 2,8% v rovnakom období r. 1997. Ukrajina sa dostala do 9. miestu medzi najväčšími obchodnými partnermi SR. Podľa ukrajinských štatistik, SR je na piatom mieste medzi krajinami Európy, s ktorými Ukrajina zaznamenala nárast exportu.

(problémy v hospodárskych vzťahoch)

1. *platobný styk:* jedným z najväčších problémov zostáva stále nevyriešená otázka bankového zabezpečenia platobných operácií medzi podnikateľskými subjektami Ukrajiny a Slovenska, vrátane likvidácie negatívnych dôsledkov bartrového obchodu a využitia národných mien vo vzájomných platiaboch. Medzi obidvoma krajinami už je činná dohoda o ochrane investícii a konvencia o zabránení dvojtéhho zdanenia. Tretím veľmi dôležitým dokumentom v tomto smere sa má stať dohoda o platiaboch v národných menách. Je potrebné zdôrazniť, že v r. 1994 vo vzájomnom obchode podiel bartrových operácií činil viac než 50%. V nasledujúcich rokoch sa tento ukazovateľ znižoval, avšak ešte stále zostáva vysoký – 24,5% pri dovozech zo SR a 32,8% pri vývoze do SR.

2. *otázka slovenskej účasti na dostavbe Krivorožského kombinátu;* slovenská strana zaujíma pri týchto rokovaniach výčkávaciu poziciu a podmieňuje svoju účasť na dostavbe kombinátu splatením ukrajinského dlhu za práce, ktoré boli vykonané ešte čs. federáciou. Problem výšky tohto dlhu je sporný. Podľa slovenskej strany, suma ukrajinského dlhu predstavuje 360 mil USD. Ministerstvo hospodárstva Ukrajiny v medzirezortnom protokole z r. 1993 priznalo dlh v hodnote 17 mil ton železno-rudných paliet, avšak Ministerstvo financií a Národná banka Ukrajiny popierajú akykolvek dlh Ukrajiny vo vzťahu k slovenskej strane, resp. VSŽ, a.s. Košice, ktoré prebrali záväzky i pohľadávky čs. federácie na dostavbu kombinátu v Krivom Rugu. Otázka môže byť vyriešená pozitívne iba za podmienky, že štátny rozpočet SR vydeli prostriedky na dostavbu kombinátu. Inými slovami, je potrebné riešiť túto otázkou na úrovni dohody medzi vládami, a nie na základe dohody medzi Ministerstvom hospodárstva Ukrajiny a VSŽ, a.s. Košice z r. 1993. Tým skôr, že v momente podpisania protokolu, kontrolný balík akcii vo VSŽ, a.s. Košice patril slovenskému štátu, a v súčasnosti ide o 100% súkromnú spoločnosť, ktorá nezodpovedá za záväzky štátu – v súlade so slovenskou legislatívou.

- (vzäzba Slovenska na štát bývalého ZSSR) táto väzba je príliš významná než aby bolo možné ju prerušiť. Na území Slovenska, ako súčasti Československej republiky, v rámci hospodárskeho systému RVHP boli postavené priemyselné kapacity, produkcia ktorých sa realizovala na trhoch členských krajín tohto zoskupenia. Teritórium ZSSR bolo najvýznamnejším trhom pre celý slovenský priemysel. V súčasnosti pozícia jednotlivých bývalých sovietskych republík z hľadiska svetového obchodu je označovaná za perspektívnu a preto väčšina krajín sa usiluje zaujať na tomto trhu postavenie, ktoré by malo akcelerovať nárast obchodu.
- (normatívno-právna báza vzťahov s Ukrajinou) v procese vytvorenia zmluvnej základne hospodárskej spolupráce zohrala osobitný význam Zmluva o dobrej susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci, ktorú podpisali prezidenti obidvoch krajín v roku 1993. Nasledovalo uzavretie medzičlnej dohody o obchodno-hospodárskej a vedecko-technickej spolupráci. Boli uzavreté i dohody – napr. dohoda o podpore a ochrane investícii, o zabranení dvojitého zdanenia, dohoda o doprave, hraničných priechodoch a celý rad medzirezortných dohôd v oblasti poľnohospodárstva, ekologie, o vzájomnom zamestnávaní občanov a ďalšie. Môžeme konštatovať, že za posmerne krátke časové obdobie sa vytvorila potrebná normatívno-právna základňa porovnatelná s medzinárodnými normami.
- (vzájomný obchod) štatistická evidencia slovensko-ukrajinského obchodu je podchytená od r. 1992, keď obchodný obrat dosiahol 345 mil USD. V ďalších dvoch rokoch 1993 a 1994 nastal pokles vzájomného obchodu takmer o 32%. V r. 1995 bol zaznamenaný rast a celkový obchodný obrat dosiahol sumu 310 mil USD. V r. 1996 pozitívny trend vo vývoji vzájomného obchodu pokračoval a obrat sa zvýšil na 418,3 mil USD, čiže 34,8% v porovnaní s rovnakým obdobím r. 1995. Tento pozitívny trend zaznamenávam i v prvom polroku 1997. Úspešnému rozvoju obchodnej a hospodárskej spolupráce napomáha činnosť Medzičlnej slovensko-ukrajinskej komisie pre obchodno-hospodársku a vedecko-technickú spoluprácu. Účelom komisie je hľadať nové možnosti a mechanizmy na rozšírenie vzájomného obchodu. Jednou z forem spolupráce je vytváranie spoločných podnikov, ktorých je v súčasnosti okolo 160. Pri rozvoji obchodných a hospodárskych vzťahov vychádzame z príznivých historických podmienok, spoločnej hranice, výhodnej geografickej polohy, dopravného prepojenia, tradičnej hospodárskej spolupráce, jazykovej a kultúrnej pribuznosti, ktorá uľahčuje vzájomné komunikovanie, ako aj vzájomnej sympatiae Slovákov a Ukrajincov.

- (*Chemosvit, a.s. Svit – základné údaje o spoločnosti*) Chemosvit, a.s. patrí svojou veľkosťou, úrovňou technológie, úrovňou kvality produkcie, ako aj finančnými výsledkami medzi popredné podnikateľské subjekty v SR. Novodobá história firmy sa začína písť v r. 1994, kedy bola firma k 1. aprílu 1994 pretransformovaná na 100% súkromnú a.s. Akcionári sú manažment a zamestnanci firmy. Materská firma má významnú kapitálovú účasť v 19 spoločnostiach, z toho 13 je dcérskych spoločností, 1 spoločný podnik s finskou firmou Raniplast, 3 dcérské podniky na území Ukrajiny. Chemosvit, a.s. má obchodné zastúpenie v ČR, Poľsku, SRN, Rusku, Holandsku a na Ukrajine. Nosným programom firmy, ktorý sa profiloval vyše 60 rokov, je výroba obalov, vláken a strojov. BOPP fólie, celofán, PE fólie a bariérové fólie, atď. Chemosvit, a.s. ako materská firma má v súčasnosti 2060 pracovníkov, spolu s dcérskymi spoločnosťami a spoločnými podnikmi skoro 5000 zamestnancov. Za roky 1994–1996 dosiahol Chemosvit, a.s. nasledovné výsledky (údaje sú v tis. SKK):

	1994	1995	1996
tržby	2 863,2	3 404,3	3 721,8
zisk pred zdanením	117,4	141,4	154,5
zisk po zdanení	66,6	77,2	116,9
investicie	259,0	654,0	752,0

Vzhľadom k tomu, že Chemosvit, a.s. je najväčším výrobcom obalových materiálov v strednej Európe (v r. 1996 sme vyrobili cca 26 tis. ton obalových materiálov) a toto množstvo nie je možné umiestniť na trhu Slovenska, prioritou v obchodnej politike firmy je snaha uplatniť sa na zahraničných trhoch. Z týchto dôvodov začala spoločnosť už v r. 1994 s analýzou možnosti investovania kapitálu do zahraničia, najlepšie v spolupráci s domácimi firmami. Uskutočnila sa rokovania so zástupcami firem s podobným výrobnym programom v Bielorusku, Rusku, Bulharsku, Poľsku a na Ukrajine. Po zvážení všetkých faktorov bolo rozhodnuté začať s prenájom na Ukrajinu.

- (*prečo práve Ukrajinu?*) ukrajinský trh je zaujímavý svojou polohou, absorbciou schopnosťou (viac než 52 mil obyvateľov), pomerne stabilnou politickou situáciou. Vzhľadom na to, že Ukrajina nie je členom WTO, je ukrajinský trh pomerne silne chránený rôznymi opatreniami uplatňovanými hlavne pri dovoze spotrebného tovaru. Nie nevýznamný je aj fakt pomerne bezproblémovej komunikácie. Dôležitá pri rozhodovaní bola aj skutočnosť, že sme našli fabriku, ktorá ma kapacity na výrobu fólií, ako aj ľudí, ktorí prejavili záujem o spoluprácu so slovenskou firmou. Rozhodujúcim momentom pri roz-

hodnúť kapitálovou vstúpif na Ukrajinu bolo pracovné stretnutie premiérov vlád SR a Ukrajiny v dňoch 22–23. januára 1996 a ktorého súčasťou bolo aj 4. zasadanie medzivládnej komisie pre hospodársku spoluprácu. Prisľúbenie plnej podpory zo strany vtedajšieho predsedu vlády Ukrajiny p. Marčuka a jeho spolupracovníkov dalo základy tomu, že už v decembri 1996 Chemosvit získal od FNM Ukrajiny 50% + 1 akciu podniku Luckplatmas Luck a po získaní ďalších 32,3% akcii nákupom cez burzu cenných papierov sa stal majoritným vlastníkom tejto firmy.

Podľa zmluvy s FNМ Україні je Chemosvit povinný v priebehu 2 rokov preinvestovať vo firme 4,0 mil USD. Vzhľadom na to, že existuje kapacity na výrobu nezabezpečujú kvalitatívne parametre fólií, do ich modernizácie bude musieť Chemosvit investovať minimálne 14 mil USD a okrem toho dodat know how, zmeniť systém riadenia, obchodnú politiku a pod. Nie je možné predpokladať návratnosť vložených investícii za 3-4 roky.

- (problémy na ukrajinskem trhu) značné problémy sú s platbami za dodaný tovar, čo je často spôsobené štátnej správou (zdravotníctvo, školstvo, predškolské zariadenia nemajú dostatočné finančné prostriedky). Problemy sú so subdodávkami všetkého druhu, presný dodaci termín je často neznamý pojem. Vážnym problémom je priepustnosť spoločnej hranice a neúmerne čakacie doby. So svojským ponimáním práva je možné stretnúť sa pri rôznych cestrých kontroľach, stav dopravnej siete tiež nie je na úrovni na aký sme zvyknutí. Čo je potrebné si uvedomiť, na Ukrajine sa musí dodržiavať zákon, aj keď v mnohých prípadoch jeho výklad je nejasný, prípadne sa zdá byť prekonaný. Colné, dovozové, daňové, certifikačné a iné zákony sú striktné, častokrát neprehľadné a všeobecné. Nerozlišujú povahu a charakter tovaru, účel použitia, úroveň kvality, funkčnosť a iné kvalitatívne stránky technickej úrovne. Podnik so zahraničnou kapitálovou účasťou je ostrosledovaný rôznymi štátnymi orgánmi ako napr. - hygiena, bezpečnosť, požiarna ochrana, daňová kontrola a ľ. Je potrebné neustále rátať s tým, že sa môžu zmeniť „pravidlá hry“. Do začiatku r. 1996 platil zákon, ktorý pri investičiach nad 50 000 USD umožňoval daňové prázdniny na 5 rokov, čo už neplatí. Od 1. júla 1997 platí nový zákon o DPH. Indexácia základných fondov (vyzývanie zostatkovej hodnoty stanoveným indexom) často spôsobuje paradoxy, že staré budovy, stroje, počítače majú vyššiu zostatkovú hodnotu ako nové, čo neúmerne zvyšuje nákladové položky a výsledkom sú ceny domáčich výrobkov vyššie, ako z dovozu.

Napriek uvedeným problémom môžeme konštatovať, že kto chce v budúcnosti profitovať na tomto veľkom, dnes nenaistenom trhu, musí na ňom byť fyzicky prítomný. Je to investícia do ďalšieho tisícročia a uvedomili si to aj veľké firmy z hospodársky vyspelého sveta.

3.2. Zhrnutie

V tretej sekcií konferencie boli prezentované hodnotenia bilaterálnych slovensko-ukrajinských vzťahov z obidvoch strán. Najdôležitejšie závery rokovania sekcie:

- 1 – z pohľadu ukrajinských účastníkov

Nesporný vplyv na rozvoj bilaterálnych vzťahov má skutočnosť, že Ukrajina i Slovensko patria do rôznych kategórií krajín SVE, čo sa týka miery úspešnosti transformačného procesu. Ukrajina – za určitých okolností – by mohla byť považovaná za krajinu, ktorá môže obhajovať záujmy Slovenska, a Slovensko zasa záujmy Ukrajiny. Takáto možnosť však predpokladá výjasnenie si vzájomných stanovisk a otázk, ktoré zodpovedajú záujmom obidvoch strán.

Pre Ukrajinu je jednou z najdôležitejších zahraničnopolitických úloh prístupenie k CEFTA. Podpisanie dohody o voľnom obchode s členskými krajinami je jednou zo základných podmienok pre členstvo. V rokovaniah so Slovenskom sa Ukrajina snazi o dosiahnutie takejto dohody. V marci 1997 bolo podpisane Memorandum o krokoch k liberalizácii vzájomného obchodu, v ktorom Slovensko podporuje pristúpenie Ukrajiny k CEFTA a vyjadruje vôleu podpísť vzájomnú dohodu o voľnom obchode.

V r. 1995–1996 Slovensko obsadilo tretie miesto v zahraničnom obchode Ukrajiny s krajinami SVE (po Poľsku a Maďarsku). Podiel Ukrajiny na zahraničnom obchode sa zvýšil z 1,9% v prvom polroku 1996 na 2,8% v rovnakom období r. 1997. Ukrajina sa dostala na 9. miesto medzi najväčšími obchodnými partnermi Slovenska. SR je zasa na 5. mieste medzi európskymi krajinami, s ktorimi Ukrajina zaznamenala nárast exportu.

V slovensko-ukrajinských vzťahoch existujú dva základné problémy: 1. nevyriešená otázka platobného styku, ktorá by mala eliminovať negatívne dôsledky barterového obchodu. Podiel barterových operácií vo vzájomnom obchode predstavoval v r. 1994 viac než 50%. V ďalších rokoch sa postupne znižoval, avšak je ešte stále veľký – 24,5% pri dovozoch zo SR a 32,8 % pri exporte do SR; 2. nevyriešená otázka slovenskej účasti na dostavbe Krivorôzského kombinátu. Ukrajinská strana neuznáva akýkoľvek dlh Ukrajiny voči VSŽ, a.s. Košice, ktoré prebrali záväzky i pohľadávky čs. federácie na dostavbu kombinátu. V čase keď bol podpisany protokol medzi MH Ukrajiny a VSŽ, a.s. v r. 1993, VSŽ, a.s. bola spoločnosťou v ktorej kontrolný balík akcií patril slovenskej vláde. V súčasnosti ide o 100% súkromnú spoločnosť, ktorá – v súlade so slovenskou legislatívou – nezodpovedá za záväzky štátu. Problém je možné riešiť iba tak, že sa vráti do agendy rokovania vlád obidvoch krajín.

- 2 – z pohľadu slovenských účastníkov

Hospodárska väzba Slovenska na štáty bývalého ZSSR je príliš významná než aby bolo možné ju prerušiť. Na území Slovenska, ako súčasti Československa, funguje Česká republika, ktorá je súčasťou Európskej únie. Táto faktika je významná pre oba kraje.

venskej republiky – v rámci RVHP – boli vybudované priemyselné kapacity, produkcia ktorých sa realizovala na trhoch členských krajín. Územie ZSSR bolo najvýznamnejším trhom pre celý slovenský priemysel. Rozvoju spolupráce úspešne napomáha činnosť Medzivládnej komisie pre obchodno-hospodársku a vedecko-tehnickú spoluprácu. V nových podmienkach je však veľmi fažké presadiť sa na ukrajinskom trhu, o čom svedčia i skúsenosti najväčšieho slovenského investora v Ukrajine, Chemosvit, a.s. Svit.

Politickú rovinu slovensko-ukrajinských vzťahov charakterizuje niekoľko základných črt. Predovšetkym, medzi obidvomi krajinami stále existuje informačná bariéra, napriek tomu, že ide o bezprostredných susedov. Ani jedno slovenské médium nemá priame zastúpenie v Kyjeve a i to málo informáciu o Ukrajine, ktorá sa dostáva na Slovensko pochádza z Moskvy. V slovenskej východnej politike sa Ukrajina neustále nachádza v tieni Ruska, čomu zodpovedá úroveň i intenzita vzájomných diplomatických kontaktov. Na ilustráciu stačí uviesť skutočnosť, že Slovensko od júna 1996 nemá v Ukrajine diplomatické zastúpenie na úrovni výkyslancia.

V slovensko-ukrajinských vzťahoch je možné definovať minimálne dva problém, o ktorých sa vefa oficiálne nehovori. Prvým problémom je tzv. rusínska otázka, ktorá má svoj pôvod v minulosti. V r. 1994 sa ukrajinská strana obrátila na Slovensko s návrhom na vytvorenie spoločnej Komisie pre otázky národnostných menšíň. Jej záujmom bolo, aby slovenská vláda nepodporovala rusínsku menšinu u seba doma, pretože tým nepríamo podporuje „rusínsky separatizmus“ v susednej Zakarpatskej oblasti. Druhým problémom je nekoordinovanosť postupu a neschopnosť obidvoch strán nájsť spoločný jazyk v otázkach tranzitu ruských energetických surovin cez svoje územia. Obidve strany sa nachádzajú vo vztahu k Moskve v rovnakej situácii – cez ich územie prechádzajú tie isté produktovody, ktoré Rusko využíva na tranzit svojich surovin na západné trhy. Slovensko nekoordinovalo svoj postup s Ukrajinou v otázke plynovodného systému Jumal – Europa, ani otázkou tranzitných poplatkov. Prirodzeným záujmom Ruska je aby medzi Ukrajinou a Slovenskom nedošlo ku koordinácii krokov v tomto smere, pretože by to sfájilo jeho negociačné možnosti.

V každom pripade je úplne zrejmé, že zmena prístupu k Ukrajine i zmena agendy slovensko-ukrajinských vzťahov, je vobeč prvým a najzákladnejším krokom, ktorý musí Slovensko podniknúť ak skutočne prejavi vôlei *spolupodieľať sa na regionálnej zodpovednosti* v SVE. V horizonte rokov – ktoré budú deliť Slovensko od vstupu do západných štruktúr – sa Ukrajinu možno stane stredeurópskym a nie východoeurópskym susedom Slovenska. Slovensko by malo byť schopné *konkrétnymi krokmi* preukázať, že je pripravené podporiť takúto perspektívnu vývoja, – bez ohľadu na to, – či Ukrajina zvládne svoju vnútornú transformáciu, resp. i zahraničnopolitické výzvy v uvedenom období, a bez ohľadu na to, – či a kedy samo vstúpi do západných štruktúr.

NIEKOĽKO SLOV NA ZÁVER

Konferencia splnila svoj účel a načrtať otázky zásadného významu pre slovenskú zahraničnú politiku v najbližšej perspektive. Najdôležitejším záverom, ktorý vyplynul z rokovania konferencie je skutočnosť, že drívá väčšina predpokladov a východiskových hypotéz, sformulovaných pracovníkmi Výskumného centra Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku pred jej konaním, bola preverená v diskusií s odborníkmi zo zahraničia i Slovenska. Materiály konferencie posúlia pre ďalší výskum nastolených otázok.

Ukrajinskí partneri prejavili záujem o pokračovanie vzájomnej spolupráce pri výskume slovensko-ukrajinských vzťahov v stredoeurópskom kontexte a usporiadanie obdobnej medzinárodnej konferencie v Kyjeve. Výsledky výskumu sú a budú k dispozícii všetkým, ktorí prejavia záujem o uvedenú problematiku. Vyjadrujeme nádej, že posúlia i tým, ktorí nesú priamu zodpovednosť za formuľovanie a realizáciu zahraničnej politiky v regióne – a hľavne, že prispejú k stabilnejšej, bezpečnejšej a prosperujúcejšej strednej Európe.

Podakovat sa chceme všetkým referentom i účastníkom konferencie. Naša osobitná vďaka za spoluprácu patrí zastúpeniu Nadácie Fridericha Eberta v Slovenskej republike, bez podpory ktorej by sa konferencia v Bratislavе neuskutočnila. Podávanie si zaslúží i Výkyslanectvo Ukrajiny v Slovenskej republike za pomoc pri jej organizovaní.

Poznámky

- ¹ Ďalej v texte – SVE.
- ² Pozri napr. – BRZEZINSKI, Z.: *The Great Transformation*. In: *Political Thought*, No 3, (Kiev) 1994, s. 123–132.
- ³ Prehľad „americkej“ diskusie k stratégii vo vzťahu k postsovjetskemu priestoru – pozri napr. AS-MUS, R.D. – KUGLER, R. – LARRABEE, F.S.: Amerika a Európa: nová konštelácia, nové NATO, In: *Medzinárodné otázky* 4, R. II., 1993, s. 43–63; BLUTH, Ch.: *American-Russian strategic relations: from confrontation to cooperation*. In: *The World Today*, March 1993, s. 47–50; BRZEZINSKI, Z.: *Priorytety: Jevropa, a ne Rosija*. In: *Zachid: vikno v Ukrajine* 26/1996, s. 3; Mac-FARLANE, S.N.: *Russia, the West and European Security*. In: *Survival*, Vol. 35, No 3, s. 3–25; TALBOTT, S.: *Americkansi interesy i rosiiski reformy*. In: *Spôsobeniac*, No 11/červen 1995, s. 2–14, a pod.
- ⁴ Pozri napr. – JAHN, E.: *Demokratia i nacionalizm, on že patriotism – jedinstvo ili protivorečije?* In: *Rossija i Centralnaja Jevropa v novych geopolitickeskih realnosbach*. IMEPi RAN, Moskva 1995, s. 178–214; McFAUL, M.: *Post-Communist Politics. Democratic Prospects in Russia and Eastern Europe*. SIS Volume XV, No 3, (*Creating the Post-Communist Order*), The Center for Strategic and International Studies, Washington, D.C. 1993.
- ⁵ K predmetnej problematici pozri – AFANASIEV, J.: *Rosiska reforma pomeria*, *Zachid: Vikno v Ukrajine* No 23 (92), 16. bereznja 1994. Inštitút demokratií imeni Pylpya Orlyka, Kyiv, s. 1–4; ANDERSON, Jr., R.D.: *The Democratic Prospect in Russia*. In: *Contention*, Vol. 3, No 2, Winter 1994, s. 145–151; BROWN, A.: *The October Crisis of 1993: Context and Implications*. In: *Post-Soviet Affairs*, 1993, 9, 3, s. 183–195; DUNLCOP, J.B.: *Confronting a Loss of Empire*. In: *Political Science Quarterly* Vol. 108, No 4, 1993–94, s. 603–634; HOFHEINZ, P.: *Russia 1993: Europe's Time Bomb*, In: *Fortune*, January 25, 1993, s. 18–22; LIGHT, M.: *Democracy Russian-style*. In: *The World Today*, Vol. 49, No 12, December 1993, s. 228–231; LLOYD, J.: *Democracy in Russia*. In: *Political Quarterly*, April-June 1993, Vol. 64, No 2, s. 147–155; YERGIN, D.; GUSTAFSON, T.: *Russia 2010 and What It Means for the World*. The CERA Report. Vintage Books. A Division of Random House, Inc. New York, 1994.
- ⁶ Pozri napr. – BRZEZINSKI, Z.: *Plan pre Európu*. In: *Medzinárodné otázky* 2, R. IV, 1995, s. 103–118; MICHALSKI, A. – WALLACE, H.: *The European Community. The Challenge of Enlargement*. Royal Institute of International Affairs, London 1992.
- ⁷ Kritéria pre získanie plnoprávneho členstva nových krajín v NATO boli prvkár blížšie špecifikované v oficiálnej expertnej analýze NATO „Study on NATO Enlargement“ zo septembra 1995, s. 23–26: na prvom mieste je plna akceptácia základných principov obsiahnutých vo Washingtonskej zakladajúcej zmluve; presadzovanie a obrana demokracie, individuálnej slobody a vlády zákona. Medzi ďalšími sú napr. vysporiadanie a stabilné vzťahy so susedmi a pod. Rozhodnutie o rozsirení EU o poskomunistické krajiny bolo prijaté na summite EU v Kodani (jún 1993) a ďalej špecifikované na summite v Essenre (december 1994). Bolo stanovených 5 základných podmienok rozszenia – 4 sa týkajú asociovaných krajín, ktoré prejavili záujem o plne členstvo: 1. politická stabilita, stabilita demokratických inštitúcií, uznávanie ľudskej právy a práv menšín; 2. fungujúce trhové hospodárstvo; 3. schopnosť odolať konkurenčným tlakom vnútri Únie (politika hospodárskej sféry); 4. schopnosť previazať všetky povinnosti a ciele, vyplývajúce z členstva (politická, hospodárska a menová únia); 5. podmienka sa týka Únie – schopnosť zvládnut rozsirenie a uskutočníť inštitucionálnu reformu.
- ⁸ Pozri – *MADRID Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation*. Issued by the Heads of State and Government. Meeting of the North Atlantic Council, Madrid 8th July 1997. Press Release M-1 (97)81; LUXEMBOURG European Council, 12 and 13 December 1997. Presidency Conclusions.

⁹ SME, 28. januára 1998, s. 7.

¹⁰ Ďalej v texte – SR.

¹¹ K obsahu vyhrad EÚ a USA voči obsahu a štýlu politiky vlády SR, ktorá protiereči snahám SR o členstvo v integračných štruktúrach Západu, pozri napr. – Európsky parlament schválil rezolúciu k dodržiavaniu demokracie na Slovensku. Pravda, 17. novembra 1995, s. 1,17; Text rezolúcie Európskeho parlamentu. Sme, 14. decembra 1996, s. 4; Texty demaršov EÚ a USA vláde SR. Pravda, 9. novembra 1995, s. 5; Z prejavu výslnca USA v Slovenskej republike Ralpha Johnsona pri príležitosti otvorenia prešovskej pobočky Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku 22. októbra 1996. Národná obroda, 24. októbra 1996, s. 9 a pod.

¹² Zhdotenie dialógu medzi SR a západnými partnermi v uvedenom období, pozri napr. autorovu štúdiu – „Zahranično-politickej orientácia a vnútorná politika SR: Deklarácie a realna politika“. In: Slovensko: Problémy konsolidácie demokracie (Sofia Szomolányi, ed.). Slovenské združenie pre politické vedy. Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 1997, s. 187–206.

¹³ Ministerka zahraničných vecí USA M. Albrightová v rozhovore so slovenským prezidentom M. Kováčom počas jeho návštavy v USA (január 1998) túto skutočnosť vystihla veľmi presne: „Momenaténe je na mape Evropy diera, ktorá sa nazýva Slovensko“. Pozri SME, 30. januára 1998, s. 7. ¹⁴ Pozri napr. ORBAN, V.: *Dve stredné Evropy*. Interview – pripravil Július Lörrincz. Pravda, 28. januára 1998.

¹⁵ O zmene stanoviska USA vo vzťahu k Ukrajine na prelome rokov 1993/1994 pozri napr. Ukrainská gosudarstvennosť v XX veku (A. Dergačev, ed. – Glava 8: *Ukrajina vo všeňopolitickeskich doktrinach SSHA*). Kijev 1996, s. 265–266.

¹⁶ Pozri napr. MANÁČYNSKÝ, J. – SOBOĽIEV, A.: *Ukrajina na ťachu do bezjadrernoho statusu*. In: *Hanjacia linia* No 1, Kyjiv 1994, s. 14–15.

¹⁷ The Ukrainian Weekly. Special Year End Edition, Vol. LXIV, No. 52, December 29th, 1996.

¹⁸ Tamže.

¹⁹ Pozri – *Ukrajina v 1996 roci. Informacijno-analityčna dopovid*. Inštitút postkomunističného súpisťstva, Kyjiv 1997, s. 78.

²⁰ Cit. podla – CHABIERA, T.: *Status dia Ukrajiny*. In: *Polska i Ukraina w latach dwudziestolecia*. Podstawy i placzyne współpracy (pod red. Marka Calki). Centrum Stosunków Miedzynarodowych Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 1997, s. 7.

²¹ Ukraine. Joint Statement released in conjunction with the EU-U.S. Summit in Washington, DC, December 5, 1997.

²² Dopovid Prezidenta Ukrajiny o stani suspisťstva pered Verchovnoju Radoju Ukrajiny. Rozdil 4. Zovnjsia politika, jiji prioritety. s. 79–98; Rozdil XI. Zovnjsioekonomicia dijafniſ, s. 148–169; Kyjiv 1997.

²³ Tamže, s. 97.

²⁴ Tamže, s. 80–81.

²⁵ Tamže, s. 81.

²⁶ Ukrajinské centrum pre výskum mieru, konverzie a konfliktov uskutočňuje pravidelný (štvrtročný) výskum názorov ukrajinských expertov na najvýznamnejšie otázky zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Skupina pozostáva z 41–42 expertov (štvrť hlavné kategórie: 1. pracovníci Ministerstva zahraničných vecí a odbornici z poradných orgánov štátnych inštitúcií; 2. poslanci parlamentu pracujúci vo výboroch pre bezpečnosť, zahraničnú politiku a vzťahy s krajinami SNŠ; 3. dôstojníci ukrajinskej armády – od hodnosti plukovník; 4. mienkovní publičisti, zaobrajúci sa bezpečnostnými otázkami). V referátoch boli použité údaje a výsledky experimentálneho výskumu za posledné mesiace prvých troch štvrtročiek 1997 – marec, jún a september 1997.

²⁷ Autor cituje pamäte prvého madarského výslnca v Kyjeve, Andreáša Pálidi: *Egyre távolabb* Moszvától, Budapest, Bevarosi Konykiado, 1996.

²⁸ Tamže, s. 204.

Editor: Alexander Duleba
Publikácia neprešla jazykovou redakciou
Zalomenie do strán ITEM, spol. s r. o., Bratislava
Publikácia vychádza s podporou Friedrich Ebert Stiftung
© Alexander Duleba a FES

ISBN 80-967745-2-2